

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

YUMUŞAK GÜÇ ENSTRUMANI OLARAK
KÜLTÜREL HEGEMONYA

Sahar KEYKAVOSİİRANAGH
2501131382

Danışman
Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ

İstanbul, 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Sahar KEYKAVOSIIRANAGH

Anabilim/Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Danışman : Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ

Numarası : 2501131382

Tez Savunma Tarih: 07.08.2015

Tez Savunma Saat : 13:00

Tez Başlığı : "Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Hegemonya"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ		KABUL
Doç. Dr. Erhan DOĞAN		KABUL
Yrd. Doç . Dr. Erhan KELEŞOĞLU		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
Doç. Dr. İsmet AKÇA		
Yrd. Doç. Dr. Sinan YILDIRMAZ		

YUMUŞAK GÜÇ ENSTRUMANI OLARAK KÜLTÜREL HEGEMONYA

Sahar KEYKAVOSİİRANAGH

ÖZ

Bu tez çalışması içerisinde kavramsal açıdan önemli üç ana yaklaşım yani realizm, liberalizm ve konstrüktivizm güç tartışmaları incelenmiştir. Uluslararası sistemin zaman içerisinde yaşadığı değişikliklere açıklık getirebilmek için konstrüktivizm yaklaşımı daha etkili ve tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir, bilhassa Soğuk Savaş dönem sonrası sistemin maddeden düşünceye kayması, sosyal unsurların önemli yere sahip olması, ‘kültür gücünün’, ‘güç kültürü’ yerine tanımlanması, dış politikada güç tartışmalarını da etkilemiştir ve bu alanda siyaset ve kültürü bir arada mümkün kılmıştır. Devletler sert güç kaynakları vasıtasıyla ispatladıkları gücü, etkinleştirmek, meşrulaştırmak ve istedikleri düzeni küresel ve bölgesel seviyede kurmak için yumuşak güç enstrümanlarına başvurumaktadırlar.

Çalışmada Ortadoğu bölgesinde, bir yandan iki bölgesel güç Türkiye ve İran’ın arasında yaşanan hegemon bölgesel güç denge ve rekabeti, diğer yandan ABD’nin bir küresel güç olarak bölgede etkinliği, yumuşak güç çerçevesinden tartışılmıştır. Bu doğrultuda bahsi geçen ülkelerin bölgeye yönelik kamu diplomasi ve yumuşak güç enstrümanları üç farklı alanda, yani diplomasi, ticari ilişkiler ve dış yardımlar ve ağırlıklı olarak kültürel faaliyetleri olarak, etki alanlarını ve sınırlarını açıklayacak şekilde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, Süper Güç, Bölgesel Güç, Hegemonya, Yumuşak Güç.

CULTURAL HEGEMONY AS A SOFT POWER INSTRUMENT

Sahar KEYKAVOSİİRANAGH

ABSTRACT

This study considers three core approaches, namely realism, liberalism and constructivism from the cognitive point of view. In order to be able to defend the meantime modifications through the international system the constructivist approach played much influential and integral role. Especially, after the Cold War period the changing of the system from materialism to oriented thinking, importance of social elements, the replacement in the terms of ‘cultural power’ and ‘power culture’ affected the power debate on foreign policy. States, at the same time, which demonstrated the power by the means of hard power sources, in order to activate, legitimate and to create their desired layout in global and regional way, are applying to the soft power instruments.

In this work, I try to explain in one hand, regional balance of power and hegemonic competition that took place between Turkey and Iran and in the other hand evaluate US position as a global power in Middle East. Accordingly, with affirmed public diplomacy and soft power instruments that used by these countries in this region, we concentrate on three different areas: diplomacy, foreign aid and commercial relations and mainly cultural activities that explain their domains and boundaries.

Key Words: Constructivism, Super Power, Regional Power, Hegemony, Soft Power.

ÖNSÖZ

Çalışmış olduğum yüksek lisans tezin hedefi; güç kavramı, türleri ve kategorilerini kavramsal açıdan temellendirdikten sonra, Ortadoğu bölgesinde sert güç alanında belli bir kapasiteye sahip olan küresel güç ABD ve bu alanda bir birine yakın iki rakip devlet, Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik yumuşak güç kapasiteleri ve sınırlarını araştırmaktı.

Bu doğrultuda, üç ülkenin dış politika ve diplomasi geleneğini inceleyerek, yumuşak güç ve kamu diplomasisinin oluşumunu etkileyen siyasi temelleri, algılanış biçimleri, bunun yanı sıra ülkelerin ticari ilişkileri, dış yardımları, kültür faaliyetleri ve uygulamalarına dair bilgiler incelenmiştir. Bu vesileyle bahsi geçen devletlerin etki alanları ve araçları veya hangi etki araçlarının daha fazla önem taşıdığını birbiriyle karşılaştırarak belirlemek mümkün olmuştur.

Çalışma kapsamında gerekli araştırmalar yaparken kamu diplomasi alanında faaliyet gösteren kurumların resmi raporlarına erişirken İran için güçlüklerle karşılaştım. Türkiye için bu kurumları yakından ziyaret ederek daha detaylı bilgiye erişmek mümkün olmuştur. Bu yüzden de Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve TRT Ankara'da ağırlayan ve özenle detaylı bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Başkanlık ve personellerine teşekkür ederim.

Çalışma süreci içerisinde bana katkı sağlayan hocalarımdan hepsine teşekkür borçluyum, özellikle her aşamada bilgi ve moral desteğini benden esirgemeyen, tez danışmanım, Doç. Dr. Hakan Güneş'e teşekkürlerimi sunarım.

Ve her zaman beni destekleyen, her birinin benim için çok özel olduğu aileme sonsuz teşekkür ederim.

Sahar Keykavosiiranagh

İstanbul, Ağustos 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE GÜÇ TANIMLAMALARI

I.A. Realizm ve Güç Kavramı.....	10
I.A.1. Klasik Realist Yaklaşım	11
I.A.1.a. Thucydides	11
I.A.1.b. Nizamülmülk	12
I.A.1.c. Machiavelli	13
I.A.1.d. Thomas Hobbes	13
I.A.1.e. Morgenthau.....	14
I.A.2. Neo Realist Yaklaşım	15
I.B. Liberalizm ve Güç Kavramı.....	19
I.B.1. Klasik Liberalizm ve Neo Liberalizm.....	20
I.C. Konstrüktivizm ve Güç Kavramı	25

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜÇ TÜRLERİ

II. A. Sert Güç Tanımları ve Türleri	32
II. A.1. Askeri Güç.....	35
II. A.2. Ekonomik Güç.....	37
II. A.2.a. Ekonomik Etki Araçları: Ekonomik Önlemler.....	37
II. A.2. b. Uluslararası Ekonomik Yaptırımlar	39

II. A.2. b. (1). Boykot.....	40
II. A.2. b. (2). Abluka.....	40
II. A.2. b. (3). Ambargo	41
II. B. Yumuşak Gücün Tanım Ve Türleri	41
II. B. 1. Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Kültür faaliyetleri	44
II. B. 2. Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Dış Yardımlar	45
II. C. Yumuşak Ve Sert Gücün Etkileşimi	46
II. D. Modern Çağda Güç Kategorileri	49
II. D. 1 Süper Güç	49
II. D. 2. Orta Güç	53
II. D. 2.a. İşlevsel Yaklaşım	53
II. D.2.b. Davranışsal Yaklaşım	54
II. D. 2.c. Hiyerarşik Yaklaşım.....	55
II. D.3. Küçük Güç.....	56
II. D.4. Bölgesel Güç	57
II. D.4.a. Alt Emperyalizm	59
II. D.4.b. Eksen Ülke	59

III. BÖLÜM

ORTADOĞU BÖLGESİNDE KÜLTÜREL HEGEMONYA İNŞAASI

III. A. Orta Doğu Bölgesinde Kültürel Hegemonya Kurmak İsteyen Süper Güç ABD	66
III. A.1. Dış Politika.....	66
III. A.2. Ticari İlişkiler ve Dış Yardım	68
III. A.3. Amerika Birleşik Devletleri ve Kamu Diplomasisi	73
III. A.3. a. Washington File	74
III. A.3.b. Milletlerarası Enformasyon Programları Bürosu (IIP)	75
III. A.4. Medya ve İletişim Araçları.....	76
III. A.4.a. Radyo ve Televizyon	76

III. A.4. b. Sinema (Hollywood).....	78
III. A.5. Eğitim Mübadele Programları.....	80
III. A.5.a. Fulbright Programı.....	82
III. A.5.b. Yurtdışı Amerikan Okulları.....	85
III. A.5.c. Yurtdışı Amerika Okul ve Hastane Yardımlar Kurumu (ASHA).....	86
III. A.5.c. (1) Ortadoğu’da Desteklediği Okullar.....	87
III. A.6. Ulusal Demokrasi Vakfı (NED).....	88
III. A.7. Uluslararası Gıda Şirketler ve Yumuşak Güç Etkisi.....	88
III. B. Orta Doğu Bölgesinde Kültürel Hegemonya Kurmak İsteyen Bölgesel Güçler.....	90
III. B.1 Türkiye Örneği	90
III. B.1.a. Dış Politika.....	90
III. B.1.b.Ticari ve Turizm İlişkileri.....	94
III. B.1.c. Medya ve İletişim Araçları.....	97
III. B.1.c.(1) Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT).....	97
III. B.1.c.(2). Türk Dizileri.....	98
III. B.1.d.Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı	100
III. B.1.e.Yunus Emre Vakfı.....	101
III. B.1.f. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV).....	103
III. B.1.g. Eğitim Destek Projeler.....	105
III. B.1.g.(1)Yurtdışı Türk Okulları	106
III. B.1.h.Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA).....	107
III. B.2. İran Örneği	109
III. B.2.a. Dış Politika.....	109
III. B.2.b. Ticari İlişkiler.....	112
III. B.2.c. İran'ın Bölgeye Yönelik Maddi Yardımları	113
III. B.2.d. İslam Kültür ve İletişim Kurumu.....	115

III. B.2.e. Medya ve İletişim.....	118
III. B.2.f. Eğitim Mübadele Programları	119
III. B.3. ABD, Türkiye ve İran Üzerine Ortadoğu Halk Algısı	120
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	127

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	Amerika'nın Ortadoğu Bölgesi Yıllara Göre İthalat ve İhracatı, Milyar Amerikan Doları.....	70
Tablo 2:	ABD'nin Orta Doğu Bölgesine Yaptığı Yardımlar, Milyon ABD Doları	73
Tablo 3:	Fulbright Programı Ortadoğu Öğrencileri İçin Yıllara Göre Verdiği Burs Sayısı	83
Tablo 4:	Fulbright Programı Bölgelere Göre Dağılımı	83
Tablo 5:	ABD'de de Bölgelere Göre Yabancı Öğrenci Yüzdesi.....	84
Tablo 6:	Ortadoğu Öğrencilerin ABD'de Ülkelere Göre Sayısı	84
Tablo 7:	Amerika Sponsorluğunda Ortadoğu bölgesinde Okulları:	85
Tablo 8:	ASHA'nın Bölgelere Göre Yardım Oranı.....	86
Tablo 9:	Türkiye Ortadoğu Yıllara Göre İhracat ve İthalat Oranı, Milyar Amerika Doları.....	95
Tablo 10:	TDV'nin yapmış Olduğu Kampanyalardan Elde Edilen Maddi Yardım Miktarı.....	104
Tablo 11:	İran Ortadoğu Yıllara Göre İthalat ve İhracat Hacmi	113

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASHA	: America Schools and Hospitals Abroad
BAE	: Birleşmiş Arap Emirliği
CAO	: Central Applications Office
CIA	: Central Intelligence Agency
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hâsıla
IIP	: International Information Program
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
NED	: National Endowment for Democracy
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA	: Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
THY	: Türk Hava Yolları
USIA	: Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı
USAID	: United States Agency for International Development
VOA	: Voice of America

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler alanında güç olgusu geçmişten bugüne en fazla kullanım ve tanıma sahip olmuştur. Güç bazen devletlerin veya liderlerin bir amacı olarak, bazen sonuçlar olaylar ve aktörler üzerinde nüfuz veya kontrol ölçüsü olarak, bazen çatışmada galibiyet elde etmenin ve güvenliğin sağlanması açısından değerlendirilir ve bazen de kaynaklar üzerinde kontrol olarak tanımlanır. Diğer yandan güç nisbi bir olgudur. Devletler güç kapasitesini aktif hale getirmek için farklı araçlara ihtiyaç duyarlar. Devletler sahip oldukları kapasiteler nispetinde etki araçlarını kullanarak başka devletlerin davranışlarını etkilemeye çalışırlar.

Küresel çağda güç artık toprağa, askere ve doğal kaynaklara daha az bağlıdır. Bilgi fikir ve inançların gücü daha çok ön plana çıkmaktadır. Elbette kamuoyları ve kamuoylarını etkilemenin uluslararası siyasetteki önem derecesi tartışmalı bir konudur. Örneğin günümüzde birçok siyaset bilimi ve gündemi ile ilgilenen insan bu önemi benimsememekte. Halbuki küresel çağda bilgi çeşitli araçlar ve kanallar ile çok çabuk bir şekilde yayılmaktadır ve medya ülke politikalarında önemli aktörlerden birisi haline gelmiştir. Farkında olmalıyız ki gücün geleneksel anlam ve kapsamı genişlemiştir ve artık ülkeler sadece savaş meydanlarında düşman olarak karşı karşıya gelmek anlamında bir güç biriktirmesi ile ilgilenmiyorlar. Elbette sert gücün önemi devam etmektedir ama günümüzde bir ülke güçlü bir konum elde etmek istiyorsa sert güç tek başına etkili olmayacaktır. Devletlerin başvurduğu önemli alanlardan birisi yumuşak güçtür.

Yumuşak güç 1990 yılında ilk kez Joseph Nye tarafından ortaya çıkmış yeni bir kavramdır. Yumuşak güç insanların kendi istediği şeyleri istemelerini sağlamasıdır yani sert gücün tersine dolaylı bir şekilde insanlar ve aktörlerin davranışlarını etkilemektir. Yumuşak güç kültür, Siyasi değerler ve dış politika aracılığı ile yapılmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında yeni bir kavram olmasına rağmen, uzun bir geçmişe sahiptir. Tarihin her diliminde “askeri ve ekonomik zor”a dayalı olmayan çeşitli etki araçları, daha geniş topraklar, daha fazla nüfus ve nüfuz için

kullanılmıştır. Gücün nisbîlik özelliği burada da ortaya çıkmaktadır, bir devletin hangi etki aracı kullanması fark etmiyor, sert veya yumuşak güç, başka devletlerle karşılaştırıldığı zaman anlam kazanır. Bu yüzden bir etki aracının var olabilmesi veya hangi etki aracının önemli olduğunu diğer devletlerin gücüne oranla/nispetle belirlemek mümkündür. Bu yüzden modern çağda güç kategorilerine değinmek çalışma içerisinde önem kazanıyor.

Günümüz bilgi çağında da devletler uluslararası sistem düzeninde güç ve konumlarını yükseltmek için yumuşak güç enstrümanlarına başvurumaktadırlar. Yeni yüzyılda bu gücü en etkin şekilde kullanan süper güç Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) başkası değildir. Gerek medya üzerinden, müzik, televizyon kanalları gerekse spor, yemek ve eğitim programlarını bilhassa soğuk savaştan sonra dünyanın dört bir yanında uygulamaya devam ettiği bariz bir konudur. Peki çalışmamızın odak bölgesi olan Ortadoğu'da da ABD yumuşak güç kullanımı aynı etkiye sahip midir? Bu soruyu iki bölgesel güç adayı ülke olan İran ve Türkiye'nin yumuşak güç kapasiteleri ile birlikte değerlendireceğiz.

ABD'nin 2001 Afganistan, 2003 Irak operasyonları yani etkin askeri güç kullanımı onun yumuşak güç etkinliğini düşürdü mü yoksa artırdı mı? Bu etkinliğini bölgede tehdit edecek, sınırlandıracak iç ve dış faktör ve aktörler nelerdir? Diğer yandan ikinci bölümde de detaylıca gösterdiğimiz gibi Ortadoğu bölgesinde güç dağılımı yüksek olduğundan yani çok sayıda birbirine yakın güç kapasitesi olan ülke bulunduğundan, diğer Asya ve Amerika bölgeleri gibi bir bölgesel hegemon güçten bahsetmek mümkün olmuyor. Bu yüzden de süper güç ABD'nin bu bölgede egemenliğini sınırlandıracak ya da onunla pazarlık yapabilecek bölgesel güçlerden bahsetmek ne kadar doğru olur? Çalışmamız bu ve benzeri sorulara iki farklı güç düzeyinden üç ayrı örnekle ve sert güç parametreleri dışındaki etki araçlarını da analize dahil ederek yanıt bulmaya çalışmaktadır.

Bu kapsamda üç bölümden oluşan tez çalışmasının I. bölümde "güç" kavramı üzerine üç ana yaklaşımın (Realizm, Liberalizm, Konstrüktivizm) tartışmaları ele alınmıştır. Yani literatür araştırmasında güç kavramının farklı teoriler içerisindeki yeri ortaya konulmuştur. Devletler uluslararası alanda dış politikalarına açıklık

getirmek adına zamana ve mekâna göre birçok yaklaşım geliştirilmiştir. Maddi unsurların yanı sıra özellikle Soğuk Savaş sonrasında sosyal unsurlarında önemli yere sahip olduğu, devletlerin dış politika kararlarını açıklarken konstrüktivizm yaklaşımı giderek etkili olduğu ve tamamlayıcı bir niteliğe sahip olmuştur, bunun da nedeni sistem yapısının ne olduğundan ziyade nasıl olduğuna dikkat çekmesidir.

II. bölümün ilk kısmında uluslararası ilişkiler alanında güç türlerine açıklık getirilmiştir. Devletlerin yıllar boyunca temel güç unsuru olan ve halen geçerliliğini koruyan sert güç, toplum merkezli hareketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte değer kazanan yumuşak güç ve bu iki gücün etkileşim noktaları ve uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yeri tartışılmıştır. Çalışma boyunca yumuşak güç üzerine durulduğu için devletlerin hangi etki araçlarının bu kategoride yer aldığı veya yer alabileceği detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Bu bağlamda devletlerin yapmış oldukları kültür faaliyetleri, diplomasi, sert güç ve baskı içermeyen ticari ilişkiler, dış yardımlar ve yatırımlar yumuşak güç araçları olarak benimsenmiştir.

İkinci kısmında ise uluslararası sistemde süper güç, orta güç, küçük güç ve bölgesel güç olarak dört güç kategorisi incelenmiştir. Bu sayede çalışma içerisinde süper ve bölgesel güç kategori örnekleri arasında güç rekabetini tartıştığımızda bahsi geçen ülkelerin konumları hangi kriterlere göre tanımlanmış veya sınırlandırılmıştır daha iyi anlaşılıyor.

III. bölümde, üç ülkenin dış politika ve diplomasi geleneği inceleyerek, yumuşak güç ve kamu diplomasislerinin oluşumunu etkileyen siyasi temelleri, algılanış biçimleri, bunun yanı sıra ülkelerin ticari ilişkileri, dış yardımları, kültür faaliyetleri ve uygulamalarına dair bilgi verilmiştir. Farklı ihtiyaçlar, farklı uygulamalar gerektirir. Ortadoğu bölgesinde farklı örnek vermek ve karşılaştırma imkânı bulmak için dünyanın süper gücü olan ABD ve bölgede bir güç rekabeti içerisinde olan İran ve Türkiye'nin yumuşak güç diplomasi ve uygulamalarına yer verilmiştir. Bu vesileyle farklı tarihi, siyasi ve ekonomik yapıya sahip olan üç ülke kendilerini bölgede anlatma çalışmaları, ortaya konulmuştur.

İlk iki bölümde literatür taramasına dayalı olarak kavramsal çerçeveyi oluşturmaya gayret ettik. Bu noktada İran ve Türkiye gibi güç parametreleri birbirine yakın iki komşu ve rakip ülke örneği ile bu iki ülke ile kıyaslanamayacak bir sert güç kapasitesine sahip ABD'yi sadece ortadoğu'daki yumuşak güç etkileme düzeyi açısından karşılaştırmamıza olanak sağlayacak kavramsal tartışmaları yapmayı amaçladık. Bu bakımdan bir yandan yumuşak gücün anlamı ve türlerini diğer yandan ise bunu uygulayan farklı kategorilerden(büyük-orta-bölgeel vb güç) ülkelerin büyüklük-etki değerleri açısından yürütülen kavramsal tartışmaları ele adık.

Bu çalışmada daha ziyade literatür taramasına dayalı bir yöntem benimsenmiştir. Bu vesileyle kitaplar, yayınlanmış makaleler, araştırma merkez yayınları, raporlar ve web kaynakları değerlendirilmiştir. Kaynaklar üç dilde İngilizce, Farsça ve Türkçe olarak taranmıştır. Bu çerçevede ülkelerin bölgedeki gücünü ve etki alanını değerlendirilmek için elde ettiğimiz veriler, ilk başta yıllar içerisinde ithalat ve ihracat verilerini resmi istatistik kurumlarından elde edilmiştir. Bunun yanı sıra bölge ülkelerin ilk 10 ticari partnerleri IMF verilerine dayanarak incelenmiştir. Bölgeye yönelik dış yardımlar alanında da her ülkenin resmi dış yardım kurumlarının raporları temel alınmıştır, (ABD için başta USIAD ve Türkiye için TİKA), İran'ın bu alanda resmi kurum ve kaynakları olmadığı ve statiklik eksikliğinden dolayı gayrı resmi kaynaklar kullanılmıştır. Üçüncü alan kültür faaliyetlerin değerlendirilmesi ise ülkelerin kültür bakanlıkları veya yurt dışı kültür temsilcilerinin faaliyetlerine bakılmıştır, bölgeye yönelik kullandıkları medya ve iletişim araçları, eğitim mübadele programları, yurt dışı okulları, yabancı öğrenci sayıları vs yayınlanan resmi raporlara dayanarak sunulmuştur. Ülkelerin yapmış oldukları çalışmaları değerlendirmek adına son olarak da TESEV ve Pew Global araştırmalarına göre bölge halkının bu üç ülkeye yönelik algıları incelenmiştir.

I. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE GÜÇ TANIMLAMALARI

Uluslararası ilişkiler alanında en temel kavram olan ve sıklıkla rastlanan güç kavramının anlamı çok açık değildir. Farklı zaman ve mekanda kullanabileceğimiz tek bir tanım söz konusu değildir. Bu yüzden bir çok ekol ve çeşitli teorisyenler tarafından güç kavramı yorumlanmış, aynı zamanda açıklık getirilmesi için çaba gösterilmiştir. Antik dönemden bu yana hep tartışma konusu olmuştur. Bununla ilgili bir dosya hazırlanırsa, Platon'dan Aristoya, Machiavelli'den Hobbes'a, Pareto'dan Weber'e kadar bitmek bilmeyen bir çalışma alanı kaynak olarak gösterilebilir.

Bazı düşünürler gücü bir kapasite ve kabiliyet olarak değerlendirirken bazıları ise onu bir etki ve nüfuz olarak ele alır. Bu nedenle gücü, genel geçer ve evrensel unsurlar yoluyla tanımlamak yerine çok boyutlu olarak her politika bağlamında yapıya ve tarafların sahip oldukları avantajlara bakarak ele almak gerekir. Her aktör gücün farklı unsurlarını kontrolü altında bulundurduğu için elindeki kaynak ve yeteneklere dayanarak diğerleri üzerinde etki yaratmaya çalışır.¹

Günümüz küreselleşme, bilgi ve iletişim çağında, yeni aktörlerin ortaya çıkması ile birlikte, gücün niteliği de değişmiştir. Uluslararası ilişkiler ve politika alanında sıklıkla kullanılan en temel kavram olan güç çok geniş bir teorik alana yayılmıştır. Bu değişim ve geniş yelpazeyi göz ardı eden teorisyenler bu kavramın derinliğinden uzaklaşıyorlar ve tanımları bir taraftan eksik kalıyor.²

Sözlükte, güç bir işi yapabilme kapasitesi olarak tanımlanıyor.³ Uluslararası ilişkiler sözlüğüne baktığımızda güç:

¹ Joseph, Nye, **Soft Power The means Of Success İn World Politics**, United State, PublicAffairs, 1 Bs, 2004, s. 3.

² Haluk, Özdemir, **Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, t.y, s. 118.

³ Türkiye Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr> 09.10.2014.

"Belirli bir amaca ulaşmakta kullanılan bir araçtır. Bir devletin gücü çeşitli öğelerden oluşur. Bu öğeler sürekli değişim halindedirler. Bir devletin gücünü oluşturan öğeler arasında şunları sayabiliriz: a)nüfus ve işgücü, b)doğal kaynaklar, c)coğrafi konum, ç)gelişme düzeyi, d)askeri güç, e)hükümetin niteliği, f)diplomasinin kalitesi, g)Ulusal moral, vs. ülkenin coğrafi konumu kadar, biçimi, topoğrafyası, iklimi gibi noktalar da devletin gücünü etkilerler".⁴

Bu konu ile ilgili ortak bir düşünce varsa oda şartlar ne olursa olsun devletler güçlü olmak zorundalar. Ama asıl konu burada bir devlet nasıl güçlü olabilir hangi kaynaklara eriştiğinde veya hangi konumda bir devleti güçlü sayarız? Sahip olunması gereken güç neleri kapsar?

Zaman içerisinde değişik yaşam şartları altında bu sorulara cevap verilmiştir. Eskiden uluslararası siyaset alanında ulus devlet inşası ve bağımsızlığını korumak adına başvurulmuş ilk şey nizami (askeri) güçtü. En çok askeri güce sahip olan ülke "Üstün güç" olarak bilinirdi.

On sekizinci yüzyılda 'özel devlet gücü' kavramı ortaya çıktı. Nüfus, toprak, servet, deniz güçleri özel devlet güçlerini oluşturan ve bu dönemde devletlerin gücünü belirleyen faktörler arasındaydı.⁵ Genellikle bunlara nicel güç unsurları adı verilir, yani gözle görülebilen, sayılabilen ve ölçülebilen unsurlar olarak tanımlanır.⁶ Örneğin, deniz güçlerinin önemi ilk kez Alfred Taylor Mahan tarafından teorik bir çerçeveye kazandı. Amerikan deniz ordusunda çalışan Mahan, "Karaya hâkimiyeti olanlar aslında denize hakim olanlardır" dedi. "Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783" adlı kitabın yazarı olan Taylor deniz gücünün stratejik etkisini özellikle ABD, Japonya, Almanya ve Britanya örnekleri üzerinden açıklamaya çalışmıştır.⁷

Ticaret ve deniz gücüne sahip ülkeler, gücün ekonomik ve hem siyasi menfaatinden yararlanıyordu. Ancak karada mahsur olan ülkeler bundan mahrum kalıyordu. Örneğin Rusya'nın büyük bir araziye sahip olması ve iletişimin bu

⁴ Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, <http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk/ui-e-f-g> 12.10.2014.

⁵ Baldwin, David, **Power and International Relation**, London, Published by SAGE, First Published, 2013. s. 274.

⁶ Davut Ateş, **Uluslararası Politika**, Bursa, Dora yayınevi, 2013, 1 bs, s. 165.

⁷ Deniz gücü yeni tanımlamalar, Tahlil'e İran, <http://www.tahlileiran.ir/> 28.02.2015.

topraklardaki eksikliği, bu ülkenin gelişim ve başarısını engelliyordu. Halbuki İngiltere küçük topraklara sahip olsa da savunma strateji planlarını deniz gücünün gelişimi üzerine kurduğu için dünyanın birçok stratejik bölgesinin kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Mahan'a göre, ABD de böyle bir güç potansiyeline sahip ve eğer devlet dünya üzerinde bir egemenlik kurmak istiyorsa, deniz güçlerini geliştirmek en temel hedefi olmalıdır. Günümüzde deniz ticaretini ve gücünü kontrol altına almak sıradan bir düşünce gözüke de, on dokuzuncu yüzyıl için radikal bir görüştür. Bu yaklaşım, Birinci Dünya Savaşı sırasında daha fazla önem kazandı.⁸ Ama zaman ilerledikçe devletlerin gücünü sadece nicel unsurlar oluşturmadığını ve bir o kadar da nitel (hükümetin niteliği, yönetim şekli, diplomasi kültürü, din, milliyetçilik vb.)⁹ unsurların önemli olduğunun önemine varıldı.

David Baldwin iki baskın güç analizine dikkat çekiyor: "ulusal güç" yaklaşımı (gücü bir kaynak olarak tasvir ediyor) ve diğeri "ilişkisel güç" yaklaşımı (gücü gerçek ve potansiyel ilişkiler olarak tasvir ediyor). Ulusal güç yaklaşımını savunanlar gücü belirli ve özel kaynaklara erişmekle eşdeğer tutuyor. Bu kaynaklar: askeri harcamalar düzeyi, GSMH (Gayrı Safı Milli Hasıla), silahlı kuvvetlerin büyüklüğü, nüfus ve topraklarının büyüklüğü vs. Somut olan bu faktörlerin yanı sıra, bu yaklaşımın başka teorisyenleri aynı zamanda soyut olan faktörlere de dikkat çekiyorlar, siyasi liderlerin kalitesi, milli moral (maneviyat) ve kültür. Bu yaklaşım, kaynaklara erişebilmeyi bir devletin güç göstergesi olarak değerlendiriyorsa da, asıl buradaki problem, kaynak kendiliğinden güç yaratmaz o kaynağı güce dönüştürecek fikirler, kurumlar, tercih ve pazarlık yeteneğine sahip olmak gerekmektedir. Ney'in kullandığı tabir, "power conversion"¹⁰, yani güç dönüşümüdür. Potansiyel kaynakları ve kapasiteleri işlevselleştirerek istenilen sonuçları elde ederek, gerçek güce dönüştürmek demektir. Bu yeteneğe sahip olan ülkeler güç sahibi ülkelerdir. Yoksa kaynaklar kendiliğinden güç yaratmaz. Örneğin, kaynak açısından ABD Vietnam'dan

⁸ Hossein Ajdar, **Ghodrat-e Nezami dar Mantaghe Darya, (Deniz Alanında Nizami Stratejiler),** Daneshkade Ravabet Beynolmelal, <http://www.irtt.ir/> 28.02.2015.

⁹ Davut Ateş, **a.g.e.** s.168.

¹⁰ Joseph Nye, **a.g.e.**, s. 177-192.

daha zengin ama Vietnam'a Savaşı kaybetti veya diğer örnekte yine ABD 2001 yılında dünyanın süper gücü idi ama 11 Eylül olaylarını engelleyemedi.¹¹

Hangi oyunun oynandığı çok önemlidir. Hangi kaynaklar en iyi altyapıyı oluşturmakta yardım eder? Petrol, sanayi devrimine kadar ve uranyum, nükleer çağa kadar hiç biri güç kaynağı olarak benimsenmiyordu. Savaş için ülkeleri güçlü kılan kaynaklar sürekli değişim halindedir.

İlişkisel güç yaklaşımının teorisyenleri 1950 ve 1960 yıllar arsında davranış odaklı siyaset bilimcileri tarafından destekleniyordu.¹² Bu çerçevede uluslararası ilişkiler alanında sıklıkla kullanılan Robert Dahl'ın tanımıdır: "A, B'nin üzerinde öyle bir etki ve güce sahip ki, B'yi istemediği halde, kendi istekleri doğrultusunda davranışlarına yön verebiliyor ki bu tanımlama Lukes tarafından biraz değiştirilmiştir. Öyle ki B'nin A tarafından yapmaya yönlendirdiği şey aslında onun çıkar ve menfaatlerine aykırıdır. Bu yenilenmiş tanımda güç bir nevi karşı tarafın zararı demek oluyor.¹³ Ama eğer üzerinde biraz düşünülürse karşı tarafa zarar vermeden de güç ilişkisi oluşturulabilir. Bir diğer tanım ise gücü karar verme aşamasından ziyade sonuçlar üzerindeki kontrol kapasitesi olarak tanımlayabiliriz.

Eğer güç tek boyutlu olarak değil de bir kaç boyutlu olarak tanımlanırsa bu güç kavramına farklı alan ve boyutlarda genişlemesine izin veriyor. Bu yönden bakıldığında bir devlet bir alanda güçlü diğer bir alanda güçsüz olabilir. Bu çerçevede gücün kapsamı, bağlamı, miktarı önem kazanıyor.

Jeffrey Hart, güç kaynaklar, aktörler ve olaylarla beraber onların sonuçları üzerinde kontrol olmak üzere üçlü bir kapasiteden bahsediyor. Bu tanımlama

¹¹ Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005. s. 170.

¹² Felix Berenskoetter, M. J Williams, **Power İn World Politics**, Published by Routledge, New York, First Published, 2007, s. 47.

¹³ DahlRobert, **"The Concept of Power"**, New Haven, Yale University, Department of Political Science, 1957, s. 202-203.

potansiyel ve gerçek güç ayrımı ile yakından ilişkisi var. Kaynaklar ya da unsurlar kontrollü potansiyel gücü bize anımsatıyor.¹⁴

Hans Morgenthau, Waltez ve Robert Gilpin gibi düşünürler güç kavramının tanımı siyaset biliminin en zorlayıcı ve en tartışmalı kavramıdır, diye altını çiziyor ve güç adı altında geçen birçok teriminin arasındaki farkın belirlenmesi gerektiğini vurguluyorlardı. Örneğin: etki, kontrol, baskı, zorlamak, ikna, teşvik vs. Morgenthau, gücü, hem bir ilişki türü, hem uluslararası politikanın en temel amacı hem de amacın gerçekleştirilmesi için bir araç olarak tanımlamış.¹⁵ Genel bir tanımda gücü "İnsanın diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrolü" olarak ele alıyor. George Modelski ise uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan "kaynakların kontrolü" olarak görmektedir.¹⁶ Organski'ye göre güç "Başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme kapasitesi" dir.¹⁷

Yukarıda getirilen tanımlarda güç kavramı görüldüğü gibi bu iki konu üzerinde yoğunlaşır: kontrol ve etki. Bu tanımlardan biraz farklı bakışı Weber'in tanımında görüyoruz.

Weber'in güç tanımı: "Sosyal ilişkiler içerisindeki bir aktörün, direnmelere rağmen kendi isteklerini (iradesini) uygulayabilecek bir konumda bulunması olasılığıdır". Bu olasılığın dayandığı temeller önemli değildir".¹⁸ Bu tanımın ilk ve en önemli noktası gücü toplumsal ilişki çerçevesinde tanımlıyor ve onun haricinde tutmuyor, ikincisi gücü bir fırsat veya potansiyel olarak görüyor ve onu hem yetenek ve hem etki olarak gösteriyor.¹⁹

¹⁴ Jeffrey Hart, **Three approaches to the measurement of power in international relation**. The university of wisconsin Press/ Journal Division. International organization, 1976, 30/2, s. 289-305.

¹⁵ Bekir Aydoğan, **Güç Kavramı Ve Kamu Diplomasisi**, UİM Rapor, 2011, <http://politikadergisi.com/>, 20.10.2014.

¹⁶ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁷ **A.e.**, s. 175.

¹⁸ Felix Berenskoetter, M. J Williams, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁹ Georg Sørensen, **'Big and Important Things' in IR: Structural Realism and the Neglect of Changes in Statehood**, Published by SAGE, 2009, s. 4.

Uluslararası alanında seçkinler gücü tanımlamak için Robert Dalh'ın tanımına ilgi çekiyorlar: A, B'nin üzerinde öyle bir etki ve güce sahip ki, B'yi istemediği halde, kendi istekleri doğrultusunda davranışlarına yön verebiliyor. Ama Weber gibi Lasswell ve Kaplan'da gücü kişilerarası ilişkilerde algılıyorlar. "güç" ve "nüfuz" arasında fark olduğunu vurguluyorlar. Güç değer kalıplarının yayılma süresinde yaptırımla gerçek kontrol sahibi olmaktır. Etki ise mevcut potansiyel ile üstün bir konumda olmak ve gücün zorlayıcı tavrından yoksun olmaktır. Lasswell ve Kaplan gücü etkinin alt kategorisi olarak görürken başkaları güç ve etkiyi iki ayrı analiz konusu olduğunu veya etkinin gücün bir diğer şekli olduğunun kanısındalar.²⁰

I.A. Realizm ve Güç Kavramı

Uluslararası ilişkiler alanında güç kavramı realizm teorisi ile çok yakın bir bağlantısı var ama bu konuyu tamamen tek başına ele aldığı anlamına gelmez. Genel olarak bütün yaklaşımlar gücün doğası ve rolü hakkında yorumlarda bulunmuşlardır. Her ne kadar da realizmin ortaya çıkma tarihini Thucydides veya daha etkili Machiavelli'nin düşüncelerine uzata bilirsek de 1948 yılında İkinci Dünya Savaşından sonra realist düşünceye veren en büyük sistematik ve yaygınlaşan desteği Hans Morgenthau'nın "Politics Among Nation" kitabından gelmiştir.²¹ Bu kitapta Morgenta insanların ve dolayısıyla devletlerin davranışlarının nedenini güç mücadelesinden kaynaklandığını ortaya koydu. Sonraları Henrry Kessinger, Kenth Waltz gibi Amerika kökenli yazarlarda bu yaklaşıma destek verdiler. Realizmin temel düşünceleri bir ülkenin nihai hedefi anarşik ortamda güvenliliği sağlamaktır. Bu nedenle bütün politikaları güç hesaplamaları ile belirlenir.

Realizm uluslararası hukuk ve örgütlerden ziyade askeri ve ekonomik stratejilerde de kendini göstermektedir. Bu çerçevede, asırlar boyunca gücün siyasi topluluklar arasındaki ilişkide ve barış ve savaş dinamiğinin önemini anlamak için belirleyici bir faktör olduğunu vurguluyorlar. Realist düşüncesi diğer düşünceler tarafından çok eleştirilmiştir. Örneğin liberal yaklaşım onu günümüzün ve küresel

²⁰ A.e., s. 5.

²¹ Mustafa Aydın, **Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz**, AÜ Siyasal Bilgiler Dergisi, No:1-4, 1996, s. 93.

dünyanın değişikliklerini göz ardı ettiğini öne sürüyor. Ama genel olarak realist düşüncesini eleştirenler bu yaklaşımın içindeki düşünce ayrımlarını ve yorumları görmezden gelip ve hepsinin güç konusunda aynı görüşe sahip olduğunu düşünmektedirler.²² Bu yaklaşımı iyi anlamak için iki realist (klasik ve yapısal) yaklaşımın, ayrışma ve birleşme noktalarına bakmakta fayda olacaktır.

I.A.1. Klasik Realist Yaklaşım

Klasik realizmin önde gelenlerinden Thucydides ve Machiavelli bir güç-siyaset okul üyesi olarak, uluslararası siyasetin temelini hiç bitmeyen bir güç savaşı olduğunu öne sürüyorlar.

I.A.1.a. Thucydides

Realist yaklaşımın en eski kaynağı, Thucydids'in "History of Pelponnesian War" eserinde Melos Diyalogudur. M.Ö. 5 yüzyılda Atina ile Sparta arasındaki savaştan söz edilir. Melos Atina'ya tamamen boyun eğmek istemez. Atina Melos adalarını kendi hâkimiyeti altına almak istediği için oradaki sakinlere belirli kurallar koymaya çalışmış ve yeni yasaların meşruiyetini Thucydids'in bu sözlerine atıf yaparak ifade ediyor: "Güçlü, her zaman güçsüz olana ne yapması gerektiğini söyler, güçsüz ise buna boyun eğer". Güçlü her zaman güçsüz olanı ezmeli ve gücünü ispat etmelidir. Meloslular tanrının onları cezalandıracaklarını düşünüp ve böyle kendilerini avutuyorlardı ama Atinalılar tanrının bile güçlünün yanında olduğuna inanmaları iki tarafı karşı karşıya getirdi. Meloslular isyan ederek savaşı tercih etmişler ama Atinalara yenilmişler.²³

Bu eserde ilk defa özellikle güç ve güç kullanımı hakkında realizm ve idealizm örneklerine rastlıyoruz. Melos her ne kadar Atinalıların üstünlüğünü kabul etse de, Atina ve Sparta arasında savaşlarda tarafsız olmayı seçtiler ama Atina bunu kabul etmedi: "Ya bizdensin ya onlardan". Bu bireysel bakış açısını en fazla rastladığımız yer realizm düşüncesidir, güç sahibinin gücünü sonuna kadar

²² Felix Berenskoetter, M. J Williams, *.a.g.e.*, s.44.

²³ W. Julian Korab-Karpowic, *A History of Political Philosophy*, New York, Global Scholarly Publication, 2010, s. 2-4.

kullanması taraftarıdır. Atina devletin bireysel çıkarları için, herhangi bir etik kaygısı olmadan, şov amaçlı güç gösterisinden de çekinmesi yok. Genel olarak bu diyaloga baktığımızda Melos'un idealist ve Atina'nın realist olduğunu anlaşılr. Realist düşüncesinde bireysel çıkarıcılık ve çıkarlar için görmezden gelen ahlaki değerler. Anarşik sistemde de bahsedildiği gibi, güçlerin dengeli olmadığı zamanda ahlaki değerler, hak ve adalet gibi kavramlar söz konusu olamayışı, bu eserde de yer alıyor.²⁴

I.A.1.b. Nizamülmülk

Nizamülmülk Selçuk'lu döneminin önemli siyasetçisi ve bilim adamlarındandır. On birinci yüzyılda Türk toplumunun karışık feodal yöntemin şeklinden kurtulup düzenli bir hakimiyet altına girmesini en çok düşünen insan olarak bilinmektedir. Bu düşünüre göre siyasetin tanımlamak için gücün işlevini bilmek gerekir: “Güç padişahın ülkeyi tek parça halinde yönetebilmek için gerekli araçtır”. Nizamülmülk'ün en önemli eseri “Siyasetnamedir”. Bu eserde öneride bulunduğu devlet şekli “İran-Şehr”, güç tanımlamasını için açıklayıcı olmuştur. Eski Pers imparatorluk döneme ait olan bu model bir kaç temelden oluşmaktadır: Birincisi, padişah ve hâkimiyetin kaynağı tanrıdır, her dönem onun tarafından seçilmiş olan bir kişi vardır, tam iktidara sahiptir öyle ki, ona itaat etmemek tanrıya itaat etmemekle eşittir, bu yüzden sorgulanamaz, eğer halk onu sorgularsa ve itaat etmezse padişah iyi yönetimini kaybeder ve kötü yönetim ve padişahlık aslında tanrı tarafından halkı cezalandırma amaçlıdır. İkincisi, İranşehr düşüncesinde halifelğin yer almamasıdır, padişah iktidarını başka biriyle paylaşmaz.²⁵ Üçüncüsü, adalet. Dindar olmak padişah için önemli bir özelliktir ama padişah din ve adalet arasında kalırsa, adaletten yana olması gerekiyor. Böylelikle geniş topraklara sahip olan

²⁴ A.e., s. 11-13.

²⁵ Abolghasem Taheri, **Andishe Siyasi Gharne Bistom, İran va Eslam, (Yirminci Yüzyıl Siyasi Düşünce Tarihi, İran ve İslam)**, Tahran, Sanjesh Yayınevi, 2 bs, 2008(1387 t.sh), s. 142.

Selçuk yönetimi merkezi ve güçlü bir iktidar sayesinde hâkimiyetini sürdürme imkânı sunuyor.²⁶

I.A.1.c. Machiavelli

On altıncı yüzyılda Floransa'da yaşayan teorisyen, yazar ve diplomat Machiavelli'nin en önemli düşüncesi ayrı ayrı şehir-devletlerine bölünmüş olan İtalya'nın birliğidir. Bu doğrultuda yazdığı en ünlü eseri “Prens”de padişaha ülkenin yönetimi için öğütler veriyor: kendi güvenliğini sağlamak için en önemli sanat, savaş sanatıdır. Bir devlet iyi bir orduyla örgütlenir ve ayakta kalır. İyi ordu olmadan iyi kanunlar olmaz. Dinde bile Machiavelli'nin görüşüne göre silahlı peygamberler zafer kazanmış, silahsız peygamberler yenilmiş. İnsanlar kişilerin elde ettikleri sonuçla ilgilenirler buna vesile olan araçlara bakmazlar. Başarı için bütün vasıtalarından yararlanmak gerekir. Devlet yönetiminde ve devletlerarası ilişkilerde etik ve moral değerlerin bir anlamı yoktur. Machiavelli güce bağlı başına bir amaç olarak bakıp ve onu ahlaki ve etik değerlere bakmaksızın kazanılacak bir şey olduğu öne sürüyor. Tabi Prens, merhametli ve dindar olmalı, sadakat ve barış gibi sözcükler kullanmalıdır. Prens burada en önemli amacı devletin varlığını sürdürmektir ve bu diğer amaçların önünde gelir.²⁷

I.A.1.d. Thomas Hobbes

Machiavelli gibi Hobbes'in de insan doğasına karşı yaklaşımı olumsuzdur. İnsanlar için en önemli konu kendi varlığını sürdürebilmektir. Herkesin herkese karşı savaş durumu var, daha doğru tanımı "İnsan insanın kurdudur". Bu varlığı korumak ve diğer yandan toplumu savaş ve kargaşadan kurtarmak için, kendi güçlerinden bir devlet adına vazgeçmeleridir. Doğa durumu herkesin bir birinden kuşku duyduğu, şiddet kullandığı güvensiz bir ortamdır. Bu ortamı düzene sokmak için, insanın tüm yetkilerinden vazgeçip ve onu Leviathan'a devretmesi gerekmektedir. Hobbes hâkimiyetin kaynağını halk göre bilir ama hâkim olan kişi kimse tarafından

²⁶ Fatemeh, Pira, Khaje, **Zan va Ghodrat Dar Siyasatname Nezamolmolk, (Nizamülmülk Siyasatnamesinde Güç ve Kadın)**, kadın araştırma dergisi, No:6, s. 155-169.

²⁷ Abdolrahman Alem, **Tarikh_e Siyasiye Falsafe Gharb (Bati Siyasi-Tarihi Felsefesi)**, Tehran, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2005. s. 132.

eleştiremez ve tam yetkiye sahiptir. "Hakkın kaynağı zordur" diyor Hobbes. Uluslararası alanda bir hegemon olmadığı için doğa yani anarşik durum devam etmektedir diyor.²⁸

I.A.1.e. Morgenthau

Morgenthau, uluslararası siyaseti diğer siyasetler gibi, bir güç savaşı olduğunu söylüyor. Güç, uluslararası siyasetin nihai ve acil hedefidir diye altını çiziyor. Diğer yandan Morgenthau: "Biz güçten bahsedince, birinin diğerlerinin fikir ve davranışlarını kontrol altında tutması demektir",²⁹ burada gücün psikolojik yönüne dikkat çekiyor.

İlişkisel güç yaklaşım çerçevesinde Morgenthau siyasi güç ve fiziksel güç ve belirli bir amaca ulaşmak için şiddet kullanımına tehdit etmekle, gerçek kullanım arasında ayırım yapıyor. Fiziksel şiddet başka aktörün davranışını etkilemek için kullanıldığından itibaren, gücün psikolojik yönü kayıp oldu. Diğer yandan Morgenthau'da diğer klasik realist düşünürler gibi ulusal güç perspektifinden de uzak kalmıyor. Bir milletin gücünü oluşturacak iki unsuru ayırıyor: "Sabit olanlar ve sürekli değişenler". Sabit olanlar, coğrafya, doğal kaynaklar (gıda ve ham maddeler), sınayi, askeri hazırlık ve nüfus. Sabit ve maddi olmayan faktörler: ulusal kimlik ve karakter, milli maneviyat, devletin yapı ve kalitesi, diplomasi özelliği vb. Diplomasinin kapsamı ve niteliğini bir devletin en önemli güç kaynağı olarak altını çiziyor. Bir ülkenin diplomatları barış döneminde ulusal güç için ülkenin dış politikasının yürütülmesi, savaş döneminde nizami liderlerin verdikleri taktik ve stratejileri ile eşdeğerdir.

Carr, Morgenthau'nın aksine güç için belli bir tanımdan yola çıkmıyor ve onu bölünmez bir kavram olarak görüyor. Sadece kavrama açıklık getirilmesi için üç kategoriye ayırıyor: askeri güç, ekonomik güç, düşünceler üzerine güç. Savaşın her

²⁸ A.e., s. 168.

²⁹ Hans Morgenthau, **The concept of the Political**, translated by Maeva Vidal, New York, Published by Palgrave Macmillan, 2012, s. 34.

zaman gerçekleşebileceği için askeri gücün en önemli güç yapısı olduğunu söylüyor. Bu yüzden hem bir araç hem bir hedef olarak değerlendiriyor.³⁰

Morgenthau'nın gözünde, güç peşinde olmak aslında insanların diğerleri üzerinde hakimiyet kurma doğasından kaynaklanıyordu. Bu düşüncenin özü, insanlar doyumsuz bir güç şehvetine tutulmuşlar. İnsan doğası gereği politik hayvandır, güç arayışıyla doğmuştur.³¹

İki faktör insanları bu yönde sürüklüyor, birisi, hayatta kalma mücadelesi diğeri egemenlik arzusu. Tıpkı insanlar gibi her devletin hedefi gücünü maksimuma çıkarmaktır. İç ve dış politikaları üç temel türe indirmek mümkündür: devletlerin güçlerini korumak(maintain power), gücünü artırmak(increase power), gücünü sergilemek(demonstrate power).

I.A.2. Neo Realist Yaklaşım

Yirminci yüzyılın sonuna doğru kendisini iki çalışmayla **Kenneth Waltz** ve **Hedley Bull** ile belli eden Neo realist yaklaşım, geçen yirmi yılın eleştirileri kabul edilirken, diğer yandan bu eleştirileri yok etmeye çalıştılar. Bu yüzden tekrar devletin merkezi rolü ve diğer devlet dışı faktörlerin ikincilleştirme çabasına destek oldular. Devletlerin karşılıklı bağımlılık iddialarına karşı şüpheyile bakmaya devam ettiler. Bu yaklaşım ekonomik sorunların ve artan karşılıklı bağımlılığın farkında olsada ancak gücün devletlerarası eşit bir şekilde dağılmadığı için kendi ulusal çıkarları doğrultusunda her devlet gücünü arttırma arzusundadır. Uluslararası ilişkilerde en güçlü devlet kendi politik hakimiyetini kurması sürdürmesi ve koruması yolundaki arzusudur ki bu durumun adı “Hegemonya” dir.³²

Realist düşünürler için uluslararası ilişkiler güç ilişkileri ile aynı anlama gelir. Realist düşünürler arasında en belirgin fikir ayrımı bu soruya cevaplamakta ortaya çıkar: devletler neden güç peşinde? Klasik realist düşünür olan Hans Morgenthau

³⁰ Haluk Özdemir. **a.g.e.**, s.128.

³¹ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 5 edition, New York, 1973, s. 4-15.

³² Mustafa Aydın, **a.g.e.** s. 100.

bunu insan tabiatından kaynaklandığını söyler. Yani insanlar güç kazanma isteği ile doğar. Yapısal realistler bunu uluslararası sistemin ülkeleri gücün peşinden gitmelerine sürüklediğini öne sürer. Bu sistem de üst otoritenin olmaması uluslararası alanda bir korku üretir. Her devlet başkasına savaş ve tacizde bulunabilir. Bu yüzden her devlet kendini güvence altına alabilmek için güç kapasitesini yükseltmek zorunda. Bu sistemde ülkelerin kültür farklılıkları, demokratik veya otoriter bir devlet olmaları güce doğru eğilimlerinde bir etkisi olmayacaktır.³³ Yapısal realist düşünürler göre güç hedefe ulaşmak için bir araçtır ve o nihai hedef bekadır.

Neo Realistler, devletlerin arasındaki kültürel farklılığın yanı sıra rejim türlerini de görmezden geliyorlar. Çünkü uluslararası sistem büyük güçler için aynı temel istekleri yaratır. Devletler için ne kadar güç yeterli olacak sorusuna verilen cevaplar, yapısalcı realizmi iki kategoriye ayırır: Waltz gibi savunmacı realist, devletlerin güçlerini maksimize etmek akılsızlıktır der, çünkü uluslararası sistem onları cezalandıracaktır, bu yüzden hegemonya³⁴ peşinde olmak devletler için çılgınlık sayılır.

John Mearsheimer gibi Saldırgan realist, bu konuda oldukça farklı bir görüşe sahiptir. Devletlerin karşı konulamaz bir güce sahip olmaları, tehditlerden korunmak için en iyi yoldur. Süper güçler arasında hep bir korku yaşanır. Diğer güç kapasitesini yükselterek ondan daha üstün olması. Tabi bu korku seviyesi ülkeler arasında değişkendir. Devletler ayakta kalabilmek için kendilerine dayalı yardımlara sadece güvenmeliler. Çünkü her bir ülke, bir potansiyel tehdittir. Daha güçlü olmak daha az tehditle karşı karşıya kalmak demektir, örneğin Amerika.

Bu örnek ele alınırsa, Waltz'a göre diğer devletlerin ABD ile güç dengeleme hesabı içerisinde olmaları sadece onların güçlerinden değil niyetlerini başkalarına açık açık belirtmesinden kaynaklanıyor.³⁵ ABD'ye karşı kutuplaşmalar veya güç dengeleri bir kaç sebepten dolayı olanaksızdır. Birincisi ABD'nin askeri teknolojik

³³ John J. Mersheimer, **Structural Realizm**, y.y, t.y, s. 72.

³⁴ Waltz'in hegemonya tanımı: Waltz'in teorisinde hogemonya " rakipsiz güç" olarak tanımlanıyor.

³⁵ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth. **Hard Time For Soft Balancing**. International Security, Published by: The MIT Press, No: 1, 2005, s. 72-108.

ve ekonomik üstünlüğünden dolayı hiç bir devlet ona karşı tek başına başarılı olamaz. Amerika'nın bir yandan diğer güçlerden uzak olması ona karşı tehdit potansiyelini azaltıyor ama diğer yandan başka güçlü ülkelerin yan yana veya komşu olmaları Amerika'ya karşı güçlü denge kurmalarına kolaylık sağlayacaktır.

Diğer yandan ülkeler bir biri hakkında aldığı bilgiler doğrultusunda kimse Amerika'yı tehlikeli bir süper güç olarak görmüyor. Evet, başbakan Bush dönemi savaş politikaları Avrupa Birliğini kızdırmış olabilir ama Amerika'ya sert bir tutuma ve savaşa girişmemiştir ama gerektiğinde mücadele ve güç dengesini kurma olanağına sahiptir.³⁶

Uluslararası alanda genel güç dağılımı içerisinde büyük bir çeşitlilik söz konusu olmamıştır. 1945'e kadar Beş veya üzeri güçlü ülkeden oluşan çok kutuplu sistemden bahsedebiliriz. Soğuk Savaş sırasında iki kutuplu ve Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletlerin üstünlüğünü yapan tek kutuplu sistem halen devam etmektedir.

Tek kutuplu sistem yapısal realistler için zorluk üretir, bilhassa önde gelen güç için. Çünkü ABD'nin gücü uluslararası sistem tarafından kısıtlanamıyor. Böyle bir sistem rekabet baskısından yoksundur ve hiç bir ülke ABD'nin varlığı ve iktidarını tehlikeye sokacak güce sahip değildir.³⁷ Böylelikle bu sistem sıra dışı politikaları daha geniş ve daha fazla izlemektedir. Yapısal realist bu değişiklikleri ve onların etkilerini analiz yapmakta eksik kalıyor. Çünkü devletler birimler gibi değil ve anarşi her zaman devletlerin kendi kendine yardım edecekleri anlamına gelmez. Ülkeler ekonomi siyasi ve askeri güç ve potansiyellerinden ve diğer tarafta uluslararası normlardan etkileniyor. Bu yüzden uluslararası güç dağılımı eşit olmuyor. Bir yanda zayıf ve gelişmekte olan ülkeler diğer tarafta güçlü olan ülkelere oluşmaktadır. Güvenlik sorunları da burada başlıyor.³⁸ Bu yüzden halen devletlerin birinci gücü Askeri ve nizami gücüdür. Devletler ikinci güç kaynakları

³⁶ Charles L. Glaser. **Structural Realism In a More. Complex World**, Review of International Studies British International Studies Association, 2003, s. 406.

³⁷ Georg Sørensen, **a.g.e.**, s. 225.

³⁸ **A.e.**, s. 336.

sosyo_ekonomik kaynaklardır. Güçlü devletler savaşta kazanmaları için hem para, hem teknoloji ve hem yeterli personele ihtiyaçları var. Çünkü bir ülkenin güçlü kılınması da sadece savaşta belli olmaz. Barış ortamında da güç artışını görebiliriz. Örneğin günümüzde Çin.³⁹

Genel itibariyle, realist düşünürler arasında bazı konularda ciddi fikir ayrışmaları var. Örneğin gücü şekillendirmek ve ölçmek konusunda. Bazı realistler gücü maddi ve ölçülebilir faktörlerle tanımlıyorlar.(mesela ülkenin büyüklüğü ve nüfus sayısına göre vs.) bazı düşünürler onu ölçülemeyen faktörlere bağlı tutar ve yumuşak güç alanına bağlantı kurar. Bazıları gücü nihai hedef olarak yorumlarken diğeri hedefe ulaşmak için bir araç olarak değerlendirir.

Klasik Realistler "Morgenthau" gibi siyaset devlet ve güç arayışını toplumsal kurallar gibi insan doğasından kaynaklandığına inanırken yapısal realistler "Waltz" gibi devletlerin güç arayışını uluslararası anarşiden kaynaklandığına inanırlar. Yapısalcı realistin öncülüğünü yapan "Hobbes" anarşik alan sonucunda hiç bir devlet en güçlü devlet olmadığı için uluslararası alanda her devletin farklı zamanda savaşa ve baskıya eğilimi olabileceği için barış ve işbirliği kurulması zayıf bir ihtimal olarak gözüktür.

Neorealistler gücü daha çok uluslararası alanda değerlendiriyorlar. Yani bir ülke uluslararası alanın baskıları ve kısıtlayıcı yapı ve etkisinden ne kadar az etkilenirse ve özerkliğini koruya bilirse o kadar güçlü. Waltz'e göre bu yetenekler kendiliğinde bir anlam taşımaz belki diğer aktörlerle karşılaştırıldığı zaman önem arzeder. Çünkü küresel alanda bu kabiliyetler eşitsiz olarak dağıtılmıştır ve böylelikle güçlüyü tanımlar. Waltz'a göre aslında güç kaynaklar yada aktörlerin kontrol altında tutma yeteneği değil çünkü uluslararası alanda bir aktör sistemi tamamen kontrol altına tutamaz ve bu değişik alanlarda güçlü ve güçsüz değişiyor. Gücü sadece kontrol olarak nitellendirmek ona sadece araçsal bir rol tanımaktır. Güçlü olan sistem içerisinde en fazla alana sahip olan en fazla otoriteyi sağlar.⁴⁰

³⁹ Mustafa Aydın, **a.g.e.**, s. 73.

⁴⁰ Haluk Özdemir, **a.g.e.**, s. 128.

Klasik realist düşüncesinde aktörlerin davranışları ve gerçekleşen sonuçlar üzerinde kontrol edebilmesi güçtür ama neorealistler her alanda bu kontrolün gerçekleşmeyeceğine inanıyor ve diğerlerini baskı altına almak yerine sistemin baskısı içinde alanlarını genişletmesine güç diyor.

Klasik ve Neo realist düşüncesinde arasında başka ayrışma noktası klasikler gücü bir amaç olarak görür halbuki neorealistler gücü güvenliği sağlamak için bir araç olarak görür.⁴¹

Genel bir bakış açısı ile bakıldığında, realistler devletleri uluslararası alanda birinci aktörler olarak kabullenip, alanın anarşik olmasından dolayı devletlerin güç ve egemenlik mücadeleleri, güç, güvenlik ve siyasal konuları uluslararası ilişkilerin belirleyici unsurları olup bunların dışındaki konuları uluslararası ilişkiler incelenme dışında tutmuşlardır. Ama kabul gördükleri bu konuların da tarihsel süreçte değişgen olduğunun farkında değiller. Bu yüzden de uluslararası alan ve olayları farklı aktörleri ve değişim olgusunu gözlemeksizin incelemek, sınırlı ve yüzeysel olacaktır.⁴²

Bu değişik tanımlamalar gücün değişik zaman ve mekanda değişik anlamlar taşıdığını gösterir. Örneğin aktörlerin davranışlarına bağlı olan güç, kaynaklara bağlı olan güç, askeri veya ekonomik güç vs. bunların hepsi zaman, mekan ve aktörlere bağlı olduklarını gösteriyor. Daha doğrusunu söylemek gerekirse sistem değişikçe gücün anlamı değişiyor.

I.B. Liberalizm ve Güç Kavramı

Liberalizm öncülük yapan Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan idealizm düşüncesi idi. Realist düşüncesine karşılık dünyanın ne olduğunu değil ne olabileceğini hedef almıştır. Bu yaklaşımın temelleri Woodro Wilson tarafından Milletler Cemiyeti projesi ile ortaya konulmuştur ama bu kurumun İkinci Dünya Savaşını önlemediği için yıkıma uğradı, 1970 yıllarından itibaren liberalizm düşünce adı altında uluslararası ilişkilerde yeniden önemli bir cıgır açmıştır. İkinci Dünya

⁴¹ A.e, s. 133.

⁴² Davut Ateş, a.g.e., s. 72.

Savaşından sonra uluslararası alanda gerçekleşen siyasal ekonomik gelişmeler, uluslararası örgütlerin ve organizasyonların üzerine yoğunlaşmaya ve açıklamaya çalıştığını görüyoruz. 1970 yıllarında gerçekleşen ekonomik ve siyasi olaylar, bu yaklaşımın gelişmesine yardımcı olmuştur.⁴³ Örneğin: 1971 yılında "Bretton Woods" ekonomik sisteminin çöküşü. 1959-1970 Viyetnam Savaşı, ABD ve Soviyetler birliğinin nükleer silahlarını kısıtlama anlaşmaları vb.

I.B.1. Klasik Liberalizm ve Neo Liberalizm

Liberalizm yaklaşımını genel olarak iki çerçeveye altında değerlendirmek mümkün: klasik ve neo liberalizm. Uluslararası ilişkiler alanında klasik yaklaşım idealizmden daha öncelerine dayanmaktadır, yani Adam Smith'in "Serbest ticaret" yani milletler arası ilişkinin serbest ticaret üzerine kurulması, milletlerin ucuza ürettikleri malları ihraç etmeleri ve pahalıya ürettikleri malların ithal edilmesidir. Böylece gelişen ekonomik ilişkiler ortamında savaş ihtimali azalır.⁴⁴ Veya diğer yandan Kant'ın "Ebedi Barış" teorisine kadar uzana bilir. Kant'a göre cumhuriyetçi anayasaya sahip devletler daha barışçıl olur, çünkü hukuk ve yasalara daha fazla bağlı olan bir yönetim şeklidir. Hukuku istemeyen barışı da istemeyecektir. Tabi barış ancak uluslararası örgütlenmeyle sağlanabilir. Devletler hukuku hür devletlerden kurulan federasyona dayanmalıdır. Aralarında alt ve üst ilişkileri olmamalıdır. Bir dünya cumhuriyeti kurulmalıdır ve zaman içerisinde zor kullanmadan diğer devletlerinde buna katılımları sağlanır. Kant dünya vatandaşlığını öne sürüyor. Bir dünya vatandaşı olarak insanlar hak ve hukuka sahipler. Dolayısıyla eşitlikçi bir durum söz konusudur. Ahlak ve hukuka dayalı bir anlayış söz konusudur. Eşitsizliklerin son bulması savaş durumunun ortadan kalkması, herkesin özgürce yaşaması gerekir.⁴⁵

⁴³ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, Der Yayınları, 3.bs, İstanbul, 2005, s. 13-17.

⁴⁴ Davut Ateş, **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁵ Ayşe Yalçınöz, **Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirmesi**, kırıkale üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 86-93.

Liberalizm temelleri hakkında birçok görüş vardır ama siyaset bilmi çerçevesinde genel olarak bunları sayabiliriz: sınırlı ve minimal devlet, serbest girişim, bireycilik, insan hakları, hukuka bağlı devlet, özgürlük, işbirliği.⁴⁶

Bireycilik kavramına bakılırsa, toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatta bireyin ön planda tutulmasıdır. Birey toplumdan önce vardır. Kendi başına bir amaçtır ve araç olamaz. Bireylerin çıkarından toplumun çıkarı doğar. Diğer yandan realizim düşüncesine karşılık liberalizm düşüncesinde insanın akıllı, özgür ve eşit bir doğaya sahiptir.

Diğer bir temelde ise özgürlük, bireylerin özgürce işbirliği yapması, kararlarını kendisinin alması demektir. Bireye verdiği önemden dolayı sınırlı bir devleti şart koyuyor çünkü bireye herhangi bir müdahale onun arka plana atılması demektir.⁴⁷

Bu çerçevede, güç özgürlük için gereklidir ama güç özgürlüğün bir düşmanı da olabilir. Bu tamamen gücün türü, onun kullanımı ve bizim özgürlükten anlayışımıza bağlı bir şeydir. Güç ile ilgili iki genel tanımdan bahsetmiştik, biri 'Power to' (Bir toplumun ortak değer veya hedeflerini gerçekleştirebilecek güç kapasitesi, tabi bu da başka sonuçlar doğurabilir, örneğin diğerleri üzerinde hakim olmak ve onları savaşa sevk etmek hatta istek ve düşüncelerine şekil vermek gibi.) diğeri de 'Power over'. Liberal yaklaşımda gücün üçlü bir hedefi var: despotik gücü sınırlamak, güç uygulamalarını meşru kılmak için kurallar koymak, bireylerin ve toplumun genel kapasitesini yükseltmek. Liberal yaklaşımın en önemli hedefi despotik gücü sınırlamak ve güç kapasitesini büyütmektir. Stephen Holmes'ın dediği gibi: "Sınırlı bir güç sınırsız bir güçten daha güçlüdür".⁴⁸

Liberal devletler, kontrol ve dengeler, kamu müzakere, periyodik seçimler ve benzer mekanizmalar ile devletin despotik gücünü önlüyor. Eğer düzgün bir şekilde

⁴⁶ Gökhan Akdoğan, **Liberalizm: Temel İlkeleri ve Düşünürleri**, <http://akademikperspektif.com>, 06.10.2014.

⁴⁷ Halis Çetin, **Liberalizm Temel İlkeleri**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:2, No: 1, s. 222-235.

⁴⁸ Stephen Holmes, **Passions and Constraint, on Theory of Liberal Democracy**, the University of Chicago Press, 1995, s. 21.

planlanmışsa liberal devlet birçok avantaj sahibidir. Çünkü halktan gelen tepkileri analiz etme ve yanlışlarını daha iyi bir biçimde düzeltme olanağı vardı.

Uluslararası ilişkiler alanında liberalizm bilhassa neo liberalizm realist yaklaşımın eleştirisi şeklinde kendisini kurgulamıştır. Genel temelleri ise: ilk olarak liberalizm realizm düşüncesi gibi uluslararası sistemin önemli aktörünü sadece devletlerden ibaret olmadığını, uluslararası örgütler, bireyler, guruplar vs. birçok aktörden oluşmaktadır. Bu aktörler devletlerin tercihlerini ve davranışlarını etkileyerek kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar.

Liberalizme göre uluslararası ilişkiler sadece güç ilişkileri açısından ele alınmamalıdır. Uluslararası sistem karşılıklı ve iş birliğe bağlı olarak örgütler, yasalar, normlar tarafından değişebilir. Bu yaklaşım özellikle Robert Keohane ve Joseph Nye'in ortaya koydukları neoliberalizm daha önceki yıllardaki renk ve önemini kaybetmiştir. Yeni yaklaşım devletlerin uluslararası alanda konumlarının örneğin çok uluslu şirketler gibi diğer devlet dışı faktörlerin lehine kaybediyorlar. Artık askeri meseleler 'high politics' ve refah ve ekonomik meselelerin 'low politics'in' oluşturduğu hiyerarşik bir düzen söz konusu olamaz ve askeri güç uluslararası alanda önemini kaybediyor.⁴⁹

Liberaler, uluslararası alanda askeri ve nizami güç uygulamaların maliyeti giderek artmakta bu sebeple gittikçe başvurulacak ilk yöntem olarak önemini yitirmiştir. Diğer yandan, devletler arasında etkileşim sadece güvenlik konuları değil, bunun yanı sıra ekonomik ve kültürel işbirliklerini de kapsıyor. Uluslararası sistem anarşik olabilir ama bu anarşi kendiliğinden savaşa yol açmaz. Devletlerle işbirliği yaparak ortak bir kazanç sağlıyorlar ve bu yüzden savaşın getirdiği maliyetlere katlanmak istemezler. Böylelikle barış ortamı sağlanabilir.

Liberalizm düşüncesi uluslararası alanda devletlerin güçlü olduklarına rağmen barış olanağını öne sürüyor çünkü güç artık yıkıcı bir şekilde kendini sergilemiyor, daha değişik tanımla silahtan ziyade banka hesapları ve ihracat ön plana sürülmüştür.

⁴⁹ Mustafa Aydın, **a.g.e.**, s. 84.

Güç, askeri kapasiteden ekonomik statüye geçerek yer değiştirmiştir. Ekonomik gelişim de serbest ticaret ve kapitalist ekonomisi ile gerçekleşen bir durum ve bu da savaştan ziyade yalnız barış içerisinde gerçekleşebilir.⁵⁰

Realist düşüncesinde bir tarafın güçlü olması diğer tarafın güçsüzlüğüne sebep olur. Tabi bu konu belli durumlarda geçerli olabilir, savaşta bir tarafın büyük bir askeri güce sahip olması diğer tarafın güçsüzlüğüne yol açabilir. Ama liberallerin gözünde toplumsal yaşamı, tamamen savaşla kısıtlayamayız.⁵¹

Güç konusunu tartıştığımızda, belli bir sonuçlara raslıyoruz. Birincisi, güçlü olmak bir potansiyel ve bir kapasitenin göstergesidir. Devletler bu potansiyeli gerçek güce dönüştürüp diğer aktörlerin davranışlarını etkilemek için, "etki araçları"na ihtiyaçları var. Bunun yanı sıra bir devlet etki sağlamak için hangi aracı kullanırsa kullansın (askeri veya ekonomik), bir nisbilik söz konusu, çünkü bir devletin gücü diğer devletlerle karşılaştırıldığı zaman anlam kazanır. Etki araçları kendiliğinden var olan birşey değil, aktörler potansiyel gücü gerçek güce dönüştürdüklerinde, etki araçlarını da üretirler.

Waltz gibi neorealist düşünürler, yapı bir kere oluştuktan sonra içinde bulundukları devletlerden bağımsızdır ve onların davranışlarını kontrol etmektedir. Bu yaklaşıma göre devletlerin kimlikleri ve çıkarları yapı tarafından belirlenir. Diğer yandan neorealist sistemde var olan ve devletlerin uymak zorunda olduğu kurallardan bahs eder, ama bunlar neden ve nasıl ortaya çıkmış diye bir bilgi vermez. Devletlerin seçtikleri etki araçları da büyük ihtimal sistemdeki en güçlü devlet tarafından belirlenir. Burada sistematik güç olgusu ortaya çıkar, yani uluslararası ilişkiler alanını değiştirmek olarak tanımlayabiliriz. Bu çerçevede güçlü olan sistemin kurallarını belirler, güçsüz olan bunları sistemin kuralı olarak benimser ve kendini uymak zorunda hisseder. Aslında neoliballerin, iş birliği ve karşılıklı bağımlılıktan kast ettikleri şeyde farklı etki araçlarını kullanmaktır ve elde edilen sonuç gerçekte aynıdır. 18 ve 19 yüzyıllar arasında İngiltere'nin uluslararası alanda

⁵⁰ Peter Sutch, Juanita Elias, **İnternational Relation the Basics**, Routledge, New York, First Published, 2007, s. 70.

⁵¹ **A.e.**, s. 92.

egemenliğini sağlaması, onu kuralları belirleyen aktör haline getirmiş aynı zamanda 19 yüzyılın ikinci yarısında başlayan ekonomik krizler, devletlerin borçlanması, onları bir birleriyle iş birliği ve ortaklığa sevk etmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan uluslararası örgütler, hepsi bu konuya örnektir.

Diğer bir konu ise etki araçlarının nasıl seçildiğidir. Devletler, seçimlerinde bu konulara dikkat ederler: "ekonomik maliyeti en düşük, düşman cephe yaratma potansiyeli en az bu anlamda görünürlüğü ve hissedirliği en hafif, ama istenen sonucu doğurma potansiyeli en büyük etki aracı geliştirmek ve kullanmaktır".⁵²

Ana akımda bahsi geçen, nisbi ve mutlak kazanç konusuna dikkat edilirse, örneğin neoliberaler iş birliğinin devletler için her zaman mutlak kazanç sağladığını ve kazanç olduğu için birlikte hareket edip ve işbirliğine devam sağlayacağıdır. Ama dikkat edilmesi gereken bir konu var bu bağımlılık her zaman eşit bir şekilde olmaz, zira bu yaklaşımın varsaydığı temele göre sistemin kurallarını koyan en güçlü devlet, en fazla kazancı elde edecektir. Bu yüzden kazanç mutlaklıktan çıkıp nisbileşecektir.

Ama diğer taraftan liberalizmin ortaya çıkardığı bu kolektif, işbirliği ve global ekonomi sistemi sayesinde, aslında sistemin kurallarını koyan aktör için bir yumuşak etki aracı olarak değerlendirilebilir. Bu sayede diğer devletleri kendi istediği şekilde davranış veya isteklerini şekillendire bilir ve bu devlet için en düşük maliyete yol açacaktır. Sonuçta liberalizmin hedeflediği global ekonomi sistemi kendiliğinden oluşamaz. Buna en büyük destek veren hegemon devlet veya hegemon konumu elde etmiş devletler gurubudur. Liberallerin gözünde global ekonomi, uluslararası ticari sınırların ortadan kalkması gerekiyor. Devletleri bu sisteme dahil etmek hegemon devletin rolüdür, bu yüzden kendisi ekonomik ve siyasi anlamda tartışılmayacak bir güce sahip olması gerekir. Çünkü diğer yandan hegemon devletin

⁵² Yücel Bozdağlıoğlu, Çınar Özen, **Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık**, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi, C: 1, No: 4, 2004, s. 64-69.

tek kalması, ekonomik, askeri, siyasi güç farklılıklarından dolayı, devletleri bir araya toplamaya etken olmuştur.⁵³

Liberallerin bu yaklaşımı, 19. yüzyıl İngiltere örneği ile eşleştirilebilir ama zaman ilerledikçe, yaşam gibi uluslararası gerçeklerde değişiyor. Bu yüzden 1980'lerin gerçeklerini yansıtan neoliberalizm yaklaşımı, liberaller gibi bir hegemon devlete değil onun yerine, uluslararası rejimleri ele alıyor. 1980'li yıllarda, ABD ekonomik ve siyasal hegemonyasını korumak için diğer devletlerin güçlü çıkışı ile sınırlı kalmıştır. Örneğin, bütünleşen Avrupa ve Japonya. Bu yüzden Amerika hegemonyasını korumak yerine değişik alanlarda uluslararası rejimleri ortaya çıkarttı. Bu rejimler bulundukları alanda devletlerin egemenliğini daraltıyor ve onları belli kalıp ve kurallar içerisinde yer veriyor ve hegemon olan devlet diğerlerini bu kurallara uymaya zorluyor. Ama liberalizm'den farklı olarak bu yeni kurallar uluslararası kamuoyunu tarafından destek ve onay almıştır. Bunlara uymak bir nevi modern ve gelişimin simgesi olarak tanımlanıyor.⁵⁴ ABD bu algıda, globalleşme ideolojisine daha fazla sahiplenmekte, çünkü bu sisteme giren devletler, belirli, kontrol edebilir ve sistemik bir bağımlılığa sahip olur.

I.C. Konstrüktivizm ve Güç Kavramı

Konstrüktivizm, 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış bir düşüncedir. Ancak diğer klasik yaklaşımlar nezdinde bazen bir uluslararası ilişkiler teori çerçevesine yerleşmediği de iddia ediliyor. Bu yaklaşıma karşı olan birçok görüşe rağmen konstrüktivizm yaklaşımın uygulandığı ilk alanlardan birisi de uluslararası ilişkiler olmuştur. Her sosyal alan gibi burada da değişik ve alışkın olmadığımız bir bakış açısı ile karşı karşıyayız.⁵⁵

⁵³ Peter Sutch, Juanita Elias, **a.g.e.**, s. 72.

⁵⁴ Abu Mohammad Asgarkhani, **Nazariye Rejimhaye Beynolmelali (Uluslararası Rejimler Teorisi)**, Daneshkade Huquq va Olum Siyasi, No:57, 1381 sh, s. 186-192.

⁵⁵ John Rourke, **International Politics otn he World Stage**, University of Connecticut, t.y, s. 18-34.

Bu yaklaşımın en belirgin özelliği "sosyalliğe" verdiği önemdir.⁵⁶ Bu yaklaşım da insan çevresinde olan diğer insanlar veya tabiat ile sürekli iletişim halinde olan sosyal bir varlıktır. Burdan yola çıkarak uluslararası ilişkileri de bir sosyal ilişkiler alanı olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Konstrüktivizm yaklaşımında ne kadar ki toplumu oluşturan ve var eden insanlardır, aynı şekilde toplum olmadan insanların var olmasında bir anlamı yoktur. Bu iki alanı bir birine bağlayan şey "kurallar"⁵⁷dır. Bu kurallar sistem içerisinde insanların veya aktörlerin davranışlarına yön veriyor. Bu sosyal, siyasal veya hukuksal olan kurallar uygulamaları ile "kurum"ları inşaa ediyor. Aslında kurumlar aktörler veya daha iyi bir biçimde söylemek gerekirse amiller kendi niyet ve çıkarları doğrultusunda yaptıkları faaliyetler sonucu maddi dünyayı etkileyip ve kurumlara şekil veriyorlar. Bu amillerin kim olacağını da toplumun kuralları belirler. İnsanlar zaman içerisinde bulundukları toplulukla birlikte çeşitli pozisyonlarda ve alanlarda yer alır ve bir süre sonra kendisini büyük bir topluluğa ayit hisseder. Bu büyük topluluk, ülkedir. Bu yüzden bu perspektif ülkede sosyal yapılardan oluşur ve var olur. Devletler de tıpkı ülkeler gibi sosyal ilişki sonucu oluşup kendi içerisinde topluluklar barındırıyor.⁵⁸ Burdan bakıldığında uluslararası ilişkilerin ana amilleri devletler oluyor.

Büyük veya küçük, her toplumda var olan kurallar, amillere dünya üzerinde faaliyet gösterme imkanı verir. Diğer amillerin faaliyetlerini sınırlama imkanı verir. Çünkü kuralların var olabilmeleri ve sosyal yapıda anlamlarının sürdürme bilmek için amillere(devlet veya insanlara) ihtiyacı var.⁵⁹ Bu yüzden kurallar ve amiller birbirine bağlı ikili bir ilişkiye sahipler. Bu üçlü, yani kurallar, kurumlar ve amiller aslında sosyal yapıyı var edenlerdir. Wendt yapıyı amillerin hayatta karşılaştıkları sosyal bir gerçek olduğunu söylüyor.⁶⁰ Wendt'un düşüncesinde yapı ve amil arasında derin bir etkileşim var öyle ki, bu iki kavramı aslında ayırmak ve ayrı olarak

⁵⁶ Kaya Sezgin, **Uluslararası İlişkiler Konstrüktivizm Yaklaşımlar**, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, t.y, s. 94.

⁵⁷ **A.e.**, s. 95.

⁵⁸ **A.e.**, s. 96.

⁵⁹ Davut Ateş, **Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm, Orta Yol Yaklaşımın Epistemolojik Çerçevesi**, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: X, No: 1, 2008, s. 226.

⁶⁰ Alexander Wendt, **Constructing International Politics**, International Security MIT Press, No:1, 1995, s. 71-81.

değerlendirmek sadece teoride mümkün ve gerçek hayatta imkansız.⁶¹ Diğer taraftan konstrüktivizmin bazı düşünürleri bu kavramın bu yaklaşımda yeri olmadığını belirtiyor.⁶² Bu yapı ve amil arasında iletişim Onuf'a göre de kurallar vasıtası ile kurulabilir ve bu mekanizma ancak bu şekilde çalışabilir diyor.⁶³

Konstrüktivizmin, uluslararası ilişkilere bakışını daha iyi anlayabilmek için, bu alanın temel varsayımlarına ve yarattığı farka bakmak daha fazla açıklayıcı olacaktır. Yaklaşımın en belirgin yanı, uluslararası alanda yeni boyutların ortaya koyması, kavramları daha derin ve kapsamlı analiz etme fırsatı yarattığı içindir.⁶⁴ Örneğin kültür ve kimlik gibi etkenlerin uluslararası analize dahil edilmesidir. Genel olarak konstrüktivizm insanların düşünceleri, niyetlerini ve davranışlarının uluslararası alandaki rolüne vurgu yapmaktadır.

Bu yaklaşım, ana akımın güç ve çıkar konusundaki eğilimini tamamen reddetmiyor ama daha fazla düşünceler ve onların amiller üzerine yaptığı etkiyi anlamaya ve anlatmaya çalışıyor. Yani realizim ve liberalizmin gibi maddiyat ve ekonomiğe dayanmak yerine fikir ve düşüncelerin uluslararası alanda oynadığı role dikkat çekiyor.⁶⁵ Ama bu tabi konstrüktivizmin maddi gerçeklerine tamamen göz yumduğu anlamına gelmiyor, sadece kültürel ve sosyal yapıların bunlara nazaran önceliği olması gerektiğine inanmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere amiller ve yapıların yakın etkileşimi sonucunda birbirlerinin oluşumunu etkiliyorlar. Bu varsayımla, amiller maddi yapılardan ziyade kültürel yapıların oluşumunu etkilemektedir. Buna karşılık yapılar amillerin sadece davranışlarını değil, davranış değişikliğine yol açacak ilk düşünce, kimlik ve çıkarlarını etkilemesi veya şekillendirmesidir.⁶⁶

⁶¹ A.e., s. 83-84.

⁶² Kaya Sezgin, a.g.e., s. 97.

⁶³ Nicholas Onuf, **Constructivism: A User's Manual**, International Relation In a Constructured World, edited by Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf, New York, M.E. Sharpe, Inc, 1998, s. 58-80.

⁶⁴ Ian Hurd, **Constructivism**, The Oxford Handbook of International Relations, Edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, Oxford, Oxford University Press, 2008, s. 298-316.

⁶⁵ A.e., s. 298.

⁶⁶ A.e., s. 302.

Konstrüktivizmin diğerk bir farkı ise, devletin ana akım gibi sadece rasyonal verilerden oluşmadığı ve devletlerin tek hedefinin anarşik dünyada hayatta kalmak istemesi değıl, çünkü devletlerin istek ve çıkarları tarihi bir süreçte şekillenmiştir.⁶⁷

Güç ve çıkar konusuna aynı şekilde sosyal ilişkiler perspektifinden bakmamız gerekiyor. Bu yaklaşıma göre çıkar ve kimliğin rasyonal yaklaşım gibi bir dışsal verilerden oluşmadığı ve çıkarların, amillerin davranışlarına etki yarattığının varsayımında değildir. Konstrüktivizme göre, amiller kim olduklarını veya olmak istedikleri temeli altında çıkarlarına yön verirler. Yani "ne istediğimizin kim olduğumuza bağılı olduğu sonucunu doğurur".⁶⁸

Konstrüktivizm yapı ve anarşiye yüklediğı farklı anlam onu realist ve liberallerden farklı kılıyor. Bu yaklaşımların aksine yapıyı, onun içerisinde faaliyet gösteren amillerden ayrı ve bağımsız görmüyor. Aynı zamanda bu yaklaşım yapının sabit ve değışmez bir yapı olduğunu düşünmüyor. Aktörler arasında oluşan beklentiler, onların davranışları yapı içerisinde değışikliklere yol açabilir, Bu da aktörlerin bir biriyle olan ilişkileri ve bilgilerinden kaynaklanıyor.⁶⁹

Diğerk taraftan, konstrüktivizme göre uluslararası alanın anarşik olması, yani hiç bir amil veya kurumun egemenliğı olmaması, ve böyle bir ortamda savaş olanağının yüksek olması bile, her an savaş olabileceğı anlamına gelmez. Buna göre, neorealizmin temel koyduğu kendi kendine yardım veya neoliberalizmin öne sürdüğü iş birliğı ve ortak kazanç olguları, gerçekleşebilir ama bunların hiç biri sırf anarşik yapıdan kaynaklanmıyor. Yani yapı kendiliğinden böyle birşey gerçekleştiremez. Amillerin bir biri ile bulundukları ilişki bu konuyu fazlasıyla etkiler, dost ülkelerden oluşan bir anarşi, düşmanlardan oluşan bir anarşi ortamından farklıdır, bu yüzden bunun sonuçları da farklı olur.⁷⁰

Konstrüktivizmin kimlik tanımlaması iki konuyu kapsar: birincisi, aktörler kendi kimliklerini nasıl tanımlıyorlar ve ikincisi, ötekinin kimliğı üzerine nasıl bir

⁶⁷ A.e., s. 303.

⁶⁸ Kaya Sezgi, a.g.e., s. 99.

⁶⁹ Ian Hurd, a.g.e., s. 304.

⁷⁰ Kaya Sezgin, a.g.e., s. 100.

olguya sahipler ve onları nasıl tanımlıyorlar. Çünkü sistem içerisinde karşılıklı etkileşim söz konusu ve diğer yandan ben ve öteki arasında bir farklılaşma söz konusudur. Bu kimlik tanımlamaları devletleri iyi veya kötü yönde etkiliyor. Eğer ötekinin kimliği olumlu algılanırsa, iş birliği olanağı doğar ve bunun neticesinde ortak bir kimliğe doğru yol alınır. Kolektif kimlikler oluşturarak "biz" olarak hareket edebilecek ortak bir kurum oluştururlar.⁷¹

Konstrüktivizm, realizm ve liberalizm düşüncesini eleştirerek, uluslararası alanda amillerin (devletlerin) tek bir kimliye sahip olmadığını, birden fazla sosyal kimliğe sahip olduğunu ve bu kimliklerin yalnız yapı tarafından belirlenmediği ve bunun sosyal ilişki içerisinde ortak bir iletişim neticesinde doğduğunu savunuyor. ama bu konuyu kabul edersek bir konuyu göz ardı etmiş oluruz, aslında kimliğin, yapı ve devletlerin karşılıklı etkileşim sonucu oluşabilir ama bununla sınırlı olursa sistemde var olan diğer etken faktörleri göz ardı etmiş oluruz.⁷²

Neticede, yirminci yüzyılın sonlarından itibaren konstrüktivizm uluslararası ilişkiler analizinde önemli bir yaklaşım statüsü kazanmıştır. Bunun nedeni genel itibariyle, konstrüktivizm yapı ve anarşi, çıkar gibi konular üzerine farklı yorumlar eklemesi, sosyal inşa, tarihsel ve mekansal bağlam, kimlik, düşüncenin işlevi, devletler arasında faaliyetlerin zaman içerisinde değişebileceği gibi kavramsal açıklamalar uluslararası ilişkilerin düşünce bütünlüğünü ortaya çıkarılması konusunda önemli katkı sağlamasıdır. Başka değişle, 90'lı yıllardan itibaren konstrüktivizm disiplin içerisinde ana akımın temellerini tamamen göz ardı etmeyerek, yeni dünya ve sistemi açıklayabilmek için yeni görüşleri eklemiştir.

Soğuk Savaşın son bulması ile birlikte realizme yönelik eleştirilerin arttığı gibi düşünce alternatiflerinin dikkate alınma süreci de hızlandırılmıştır. 90'lı yıllarda ana akım uluslararası ilişkilerdeki değişimi açıklayamaması veya öngörememesi sadece maddi güç dağılımında gücü yöneten ve yönlendiren düşünceyi geri planda tutması eleştirilerin yoğunlaştığı konulardı.

⁷¹ A.e., s. 103.

⁷² A.e., s. 105.

Yirminci yüzyıl sonlarından itibaren uluslararası sistem yapısının iki kutupluluktan tek kutupluluğa değişmesi, doğal olarak bu yeni yaklaşımın temellerinden etkilenmiştir. Konstrüktivizmin sosyal yorumu hegemonya çıkarlarına hizmet ettiğini iddia etmek mümkün. Tek kutuplu dünyada hegemon olan devlet sahip olduğu gücün güçsüzlüğe dönüşmemesi için madde değil daha çok düşünce merkezli bir yaklaşıma ihtiyaç duyar. Hegemonyanın maddi değerlerden ziyade, kültür, rıza ve inanç gibi gayri maddi değerler olarak işleyen bir yönetim biçimi olduğu görüşü Soğuk Savaş sonuyla önem kazanmıştır. Tek kutupluluk sistemi geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları için uygun olmayan bir ortam haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerde askeri güç dengeleri, veya stratejik politikalara bağlı düşünce üretimi için daha az yer kalmıştır. Bunun sonucunda devleti tanımlayan çıkar, kimlik, kültürü yeni dönemin şartlarına göre kavramsallaştırılması gerekmektedir. Maddi yaklaşımlarda maddi güçlerin dağılımının merkeziliğine karşın, konstrüktivizmde bilginin, düşüncenin dağılımı karar vericidir. Diğer bir önemli farklılaşma da aktörlerin kimlikleri doğa tarafından verilmemiş olup ortak düşünce sürecinde inşa edilmiş olmasıdır. Uluslararası ilişkilerin maddi temelleri bulunmakla birlikte gücün anlamı ve çıkarın içeriği düşüncelerin bir ürünüdür.

Devletler maddi araçlarla (ekonomik, askeri, teknolojik) güçlerini ispatlıyorlar ve bu tartışılmazdır ancak günümüzde bu ispatlanmış gücün söylem düzeyinde etkin hale getirerek konumlarını sistemde meşrulaştırma ve doğallaştırma ve güce başvurmadan küresel ve bölgesel düzeyde bir düzen inşa edebilmeleri önem taşımaktadır. Tabi devletlerin bu konuda başarılı olup olmadıkları tartışmaya açıktır.

Konstrüktivizm temellerine dayanarak günümüz tek kutuplu dünyada ABD hegemonyasını sürdürmek amaçlı ve diğer güç kategorilerinde yer alan devletler hegemon güç olmak için bu düşüncelere dayanarak belli bir zihniyetin inşaa edilmesi amacıyla uyumlu görünmektedir. Yirmibirinci yüzyılda konstrüktivizmin tek kutupu dünyada üstlendiği işlevin önemi fazladır. Yaklaşımın maddeden düşünceye yönelmesi önemlidir. Çünkü uluslararası ilişkilerde şuanki düzenin ihtiyacı olan şey sadece diğer yaklaşımların desteklediği gibi gücün artırılması değil, eldeki gücün akıllıca kullanımını ve korumasını sağlayacak bir zihniyetin alt yapısını

oluşturulmasıdır. Konstrüktivizm yaklaşımı realizm ve liberalizm yaklaşımının yerine uluslararası ilişkilere bütünsel açıdan bakılması gerektiğini ve ihmal edilen sosyal inşa boyutunun üzerinde durmaktadır.

II. BÖLÜM

ULUSLARARSI İLİŞKİLERDE GÜÇ TÜRLERİ

Birinci bölümde güç kavramının uluslararası ilişkilerdeki önemi ve anlamı farklı yaklaşımlara göre tartışılmış ve konstrüktivizm temelleri üzerinde daha fazla durulmuştur. Bunun devamında ikinci bölümde güç türleri yani sert ve yumuşak güç olarak ele alınacaktır. Bunun nedeni devletlerin yıllar boyunca temel güç unsurunu teşkil eden ve halen de önemini koruyan sert güç, teknolojik gelişimi ve toplum merkezli hareketlerin ortaya çıkması ile birlikte yumuşak güç unsurunun önem kazanmasıdır.

Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar sert güç ve uygulamaları en etkin güç uygulaması olarak karşımıza çıkıyor, bu dönemin sonunda bilgi çağında bu etkinliği kamuoyunu yönlendirebilme, ikna ve pazarlık yeteneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde askeri gücün geri planda kaldığını söyleyemesek de, yumuşak gücün devletlerin politikalarında her geçen gün arttığı öneminden bahsetmek mümkün. Eğer gücü istenilen sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarına etki edebilme yeteneği olarak tanımlarsak, bu yeteneğin sadece fiziki güç kullanımı, baskı ve yaptırımlar gibi unsurlarla açıklamak, gücün farklı boyutlarını anlamaya yardımcı olamaz. Gücü anlamının en iyi yolu onun hem sert güç hem de yumuşak güç olmak üzere iki tarafa yöneldiğini göz ardı etmemek lazım. Aynı zamanda bu iki gücün bir birini besleyip etkilediğini tespit etmek gerekir. Dolayısıyla devletlerin gücünü sadece maddi unsurlar ile tanımlamak yanlış olur. Bu bağlamda ikinci bölümde her iki güç alanı tanımlanmış ve türlerine açıklık getirilmiştir.

II. A. Sert Güç Tanımları ve Türleri

Sert güç, bir devlet veya siyasi aktörün ekonomik teşvikler, yaptırımlar veya askeri güçle diğer aktörlerin davranışlarını etkilemesidir. Sert güç çok basit ve sezgisel bir güç biçimidir. Denemesi, ölçmesi daha kolay ve uygulamak için masrafı daha azdır. Çok pratik ve somut bir şekilde kendini gösteren, tesir ve etkisi rahatlıkla

görünür ve ölçülebilir bir güç şeklidir. Sert güç diğer aktörlere karşı kendi ekonomik veya askeri üstünlüğünü ortaya koyarak amacına ulaşmak demektir.

"Sert güç" uzun bir geçmişe sahip ve genelde askeri güç olarak değerlendirilir. Gücün bu yönüne dikkat çeken realizm yaklaşımıdır. Bu ekol gücü maddi ve somut kaynakların örneğin, nüfus, toprak ve doğal kaynaklar erişimi olarak tanımlar. Machiavelli, Prens kitabında getirdiği gibi "Bütün devletlerin temelinde iyi yasalar ve güçlü orduları vardır".⁷³ Askeri gücün yanı sıra ekonomik önlemler ve yaptırımlarda sert güç kapsamına girmektedir. Bu yöntemde günümüzde devletlerin dış politikasında önemli yere sahiptir. Bazen bir yardım veya rüşvet şeklinde ikna üzerinden bazen yaptırımlar sayesinde zor ve baskı uygulayarak istenilen sonuçlar elde ediliyor.

Sert güç kavramı uluslararası ilişkilerde realist düşünce tarafından destekleniyor. Bu düşüncede daha öncede belirtildiği üzere, uluslararası alanın anarşik olduğu için her devlet kendi gücünü maksimize edip dolayısıyla güvenliğini korumaktadır. Bu sistemde üstün bir güç yoktur ve uluslararası örgütler ve rejimler, anlaşmazlıklar ve çatışmaları çözmek için kesin kurallar ve kuramlar kuramazlar. Devletler kendi varlıklarını korumaya çalışırlar. Diğer ülkelere karşı kendilerini korumak adına askeri güçlerini üst seviyede tutmaya gayret gösterirler. Bu temelde sert güç uluslararası alanda uygulama ve kullanma meşruiyetini elde ediyor. Genelde sert gücü destekleyen düşünürler yumuşak gücü dikkate almak istemezler, çünkü onu gücün bir çeşidi olarak görmüyorlar. Buna ilave onların gözünde yumuşak güç, güçten vazgeçmektir. Bunun en iyi örneğini Robert Kagan'nın "Of Paradise and Power" kitabında görmek mümkündür.⁷⁴ Kitabın başından itibaren yazar güçle ilgili fikrini gösteriyor. Eğer devletler cennette yaşamak istiyorsalar otomatik olarak güçlerinden vazgeçmelidirler. Diğer bir deyişle, eğer siz barış içerisinde yaşamak

⁷³ Abdolrahman Alem, **a.g.e.**, s. 135.

⁷⁴ Robert Kagan, **Of Paradise and Power**, Alfred A. Knopf, New York, 2003, s. 53-85.

istiyorsanız, cennet gibi, güçle uğraşmamaya karar verdiniz demektir. Bunun nedeni, gücün cennetle bir ilgisi olmamasıdır. Güç kötü ve kirlidir, şiddet ve ölüme neden olur hâlbuki cennet bunun tam tersidir.⁷⁵ Bu görüşte güç eşittir sert güçle veya güç sorunları şiddet yoluyla çözmek için bir kapasite ve yetenektir. Görüldüğü üzere Robert Kagan diğer realist düşünürler gibi gücün başka türlerine inansalar da, diğer türler sert güç gibi etkisinin olmadığına inanırlar. Zora başvurmak nihayetinde savaş getirir, savaşları meşru kılar. Uluslararası alanın tek aktörleri olarak görünen devletler, diğer siyasi ve ekonomik araçlar gibi savaşa da başvurabilirler.

Tarih boyunca da savaş olgusu siyasi düşünürler tarafından tartışılmıştır, örneğin Machiavelli askeri güç ve orduyu, güçlü bir devletin en önemli temelini oluşturduğuna inanır. Aslında savaş da padişahın ve ülkenin bekasını korumak adına başvurulacak meşru bir araçtır. Clausewitz'e göre savaş uluslararası düzeni bozmadan yeniden düzenlenmesine yarayan bir araçtır. Sınırlı amaçlar ve sınırlı savaşlar gerçekleşebilir. Her savaşın kaynağı nefret değil de siyasi bir eylem olabilir. Siyasi devlet ve askeri devlet birbirinden ayrılamayacağının temelini oluşturur.⁷⁶

Savaşı bir etkin dış politika aracı olarak görenler, Hegel, Friedrich Nietzsche Treitschke gibi düşünürlerin adlarını sayabiliriz. Yirminci yüzyılda milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesi ile birlikte, savaşlar ulusal bağımsızlığa giden bir yol olarak tanımlanır ve destekleniyor. Tabi Rönesans döneminden bu yana savaş ve onu meşru kılan nedenlere karşı olanlar da vardı örneğin, Thomas More, Rousseau. Bazı düşünürler ise bu konuda ortada bir düşünce sergiliyorlar. Örneğin Kant, savaşı meşru kılmıyor ama onu toplumsal yaşamın bir gerçeği olarak görüyor ve bu meselenin çözümü için uzun bir süreç gerektiğini savunuyor.⁷⁷

⁷⁵ Matteo Pallaver, **Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart**, The London School of Economics and Political Science, London, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011. s. 81.

⁷⁶ Carl Von Clausewitz, **On War**, Çev: Michael Howard, Princeton, Peter Parert, Princeton University Press, 1997, s. 102.

⁷⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.407

II. A.1. Askeri Güç

Her ülkenin, ulusal gücünün büyük bir kısmını teşkil eden askeri güçtür. Askeri güçten kasıt genel itibari ile silah ve teçhizat, askeri örgütler, asker sayısı ve kalitesi, askeri teknik ve teknolojileridir. İngilizcede military kelimesi, ordu ve askeri demektir, milite düzen, etkilemek ağır basmak, militia asker demektir. Buradan yola çıkarak askeri güç, bir ülkenin beka ve güvenliği için, isteklerini silah ve asker kuvvetiyle düzenli kuvvetler ve özel araçlarla başka devlet veya devletlere yaptırabilmesidir.⁷⁸ Devletler kendi beka ve menfaatlerini korumak için diğer yandan uluslararası alanda güçlü konumlarını muhafaza etmek için askeri ordu ve teşkilatına önem vermektedirler. Aslında bu askeri gücün geleneksel tanımlamasıdır. Yirminci yüzyıl sonlarından yumuşak güç olgusu ortaya çıkıp ve ülkelerin dış politika alanında yeni imkân ve araçlar sunmasına rağmen, halen ülkelerin askeri ve nizami güce verdikleri önemin azaldığını görmek zordur. Yirmi birinci yüzyılda bir ülkenin güçlü bir konuma sahip olması için, askeri güç başta gelen faktörlerdendir. Dünya'nın ilk 10 askeri gücünü saymamız gerekirse:" ABD, Rusya, Çin, Hindistan, İngiltere, Fransa, Güney Kore, Almanya, Japonya, Türkiye" dir.* Bu gücü belirleyen faktörler devletlerin İnsan kuvveti, toprak sistemi, hava gücü, deniz gücü, petrol kaynakları, lojistik, mali ve ülkenin coğrafyasıdır. Bu konuma ulaşmak için her yıl devletler büyük oranda harcamalar yapıyorlar. 2015 yılı için ABD'nin askeri güç için ayırdığı bütçe: 577.100.000.000 \$, Çin: 145.000.000.000 \$, Rusya: 60.400.000.000 \$.⁷⁹

Askeri güç uygulaması ise, akla ilk başta top tüfek savaş veya savaşla tehdit vs gelir, halbuki sert güç ve onu uygulama yöntemleri bunlarla sınırlı değildir. Askeri olanaklarla güç kullanımı, dört farklı tarzda uygulanır; (1) Fiziki olarak çatışmak ve tahrip etmek, (2) Baskı içeren siyaset sürecinde tehdit unsuru olarak kullanmak, (3) Barışın korunup sürekli kılınması ve koruma şemsiyesi altına alma

⁷⁸ Mohammad Hossein Jamshidi. **Askeri güç araçları**, <http://www.ensani.ir>, 13.11.2014.

* Almanya ve Japonya ile ilgili daha fazla politik ve savunma kuvvetler olduklarının altını çizmek gerekir.

⁷⁹ Global Fire, **Defense Budget By Country**, <http://www.globalfirepower.com>, 13.11.2014.

vaadiyle yandaş edinmek, (4) Bu gücü muhtelif yardımlara dönük olarak kullanmak.⁸⁰

Askeri gücün geçmişten bu güne önemini koruyabilmesi başka nedenlerden kaynaklanıyordur. Geleneksel tanım ve algının tersine, askeri güç sadece savaşlarda bir saldırı veya koruma aracı olarak rol üstlenmiyor, ülkenin güçlü bir şekilde yol kat etmesine kolaylık sağlıyor. Örneğin ülkenin modernizasyon sürecinde, sosyal ve siyasal istikrarı sağlamak, diğer alanlarda ulusal çıkarı destekleyen önemli bir faktördür.⁸¹

Modernizasyon, ülkeyi birleştiren ve ülkeyi modernleştirmek için sorumluluk alan bir siyasî varlıktır ve bu süreçte önemli role sahiptir. Örneğin Avrupa güçlerin tesiri altında modernize isteyen Çin, Kore, Endonezya, hatta 19 yüzyılda Japonya, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra yeni Türkiye'nin modernizasyon sürecinde askeri gücünün önemi tartışılmazdır.⁸²

Sosyal ve siyasal istikrar, askeri örgütler iyi bir yargı ve eğitim sistemiyle kurulur ve bu da sosyal istikrarın temelini oluşturur. Çok etnikli ülkelerde askeri güç ülkeyi birlik içerisinde tutmaya yardımcı olur hatta bağımsızlık isteyen guruplara karşı savaşır, bu yüzden örneğin Türkiye veya İran gibi ülkelerin güçlü bir ordu ve teşkilata sahip olmaları bu yönden katkı sağladığına örnektir.⁸³

Ulusal çıkarları desteklemek ve yükseltmek için önem arz ediyor. Bunu Türkiye'nin Kore savaşına dahil olup ondan sonra ABD'nin yüksek himayesiyle NATO üyeliğini kabul edilmesi, bundan ilave PKO ve ISAF gibi örgütlerde yer alması ve her şeyden önemli IMF ve başta olmak üzere ABD'nin desteğini kazanıp ve bu yüzden Türkiye ekonomi krizlerinde kendini ihya edebilme avantajına sahip olmuştur. Bu örnek güzel bir şekilde ülkelerin askeri gücünün çok boyutlu olduğunu, günümüzde sadece savaş ve benzeri yerlerde kullanılmadığının göstergesidir.

⁸⁰ Joseph Nye, **The Future of Power**, New York, US Public Affairs, 2011, s. 41.

⁸¹ Yoichi Funabashi, **New Roles of the Military in the 21st Century: The Japanese Perspective**, Tokyo, Japan National Institute for Defense Study, 2003, s. 39-50.

⁸² **A.e.**, s. 42.

⁸³ **A.e.**, s. 44.

Geçmişte gördüğümüz ve gelecekte görebileceğimiz bir gerçektir bu: "Askeri güç, savaşların dışında siyasi ve diplomatik stratejinin bir parçası olarak kullanılıyor". Bu değişimin birçok nedenleri var, bunlardan birincisi, Soğuk Savaş sonrası uluslararası alanda risk ve tehditlerin değişimiyle birlikte örneğin, din ve etnik çatışmalar, terörizm, ilaç ticaretinin yaygınlaşması ile askeri güçlerde sırf caydırıcı olmaktan istikrar koruyucu olmaya karakter değiştirdi. Uluslararası kurumlar ve örgütler önleme programları uygulamak için maddi destek topluyorlar ve bölgelere barış koruyucu askerler gönderiyorlar. İkincisi, küreselleşmenin dev dalgası, devletlerin ulusal egemenliğini zayıflatmıştır. Bu boşluk Birleşmiş Milletler veya dünyanın süper güçleri tarafından dolduruluyor. Üçüncüsü, küreselleşme ile bağlantılı olarak bilim ve teknolojiye büyük gelişmeler, askeri alanı da etkilemiştir.⁸⁴

II. A.2. Ekonomik Güç

Ekonomik güç, ulusal güç unsurları arasında en fazla öne çıkan güçlerden biridir. Ulusal güç unsurların gelişip güçlenmesi için gereken maddi ihtiyaçlar bu güç tarafından karşılanır. Günümüzde güçlü ülkeler arasında yer alanların hepsi gelişmiş ve parlak ekonomilere sahipler veya gelişmekte olan ekonomileri sayesinde uluslararası alanda güçlü ülkeler sıralamasında yer alıyorlar, örneğin Brezilya, Çin, Hindistan vb.

II. A.2.a. Ekonomik Etki Araçları: Ekonomik Önlemler

Uluslararası sistemde yer alan değişik aktörlerin bir birini etkilemek için kullandığı araçlardan biriside ekonomik araçlardır. Tamamen ekonomik olan önlemler ve davranışlar diğer yandan siyasi etki yaratma kabiliyetine sahiptir. Buda aktörlerin amaçlarıyla yakından ilişkilidir. Bir ülke veya bir bölgeye yapılmış olan maddi yardım incelenirse hem ekonomik hem siyasi hem kültürel etki ve sonuçlara yol açtığını görmek mümkündür. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin

⁸⁴ A.e., s. 45.

ekonomileri zarar gören Batı Avrupa ülkelerine yaptığı yardım gibi.⁸⁵ Ama her zaman belirlenmiş bir amaç doğrultusunda siyasi sonuç üretilmiyor.

Günümüzde ekonomik önlemler devletlerin önemli dış politika aracı olarak kullanılır. Çatışma sayısının artması ve ülkelerin ve bilhassa sivil toplumun gereksiz savaflara mal, can kaybı olarak bakması, savafları önlemek adına çeşitli ekonomik araçlar kullanmasını doğuruyor. Ama ekonomik önlemler büyük oranda başarısız oluyor, çünkü devletlerin işbirliği yapabileceği başka alternatif ülkeler vardır. Diğer yandan önlemlerin uygulandığı ülkede halkı psikolojik anlamda etkileyip ve onların yüksek oranda bir direniş içerisine sokuyor.⁸⁶ Öte yandan ekonomik önlemler her zaman başarısız değildir. Bu doğrultuda kısa dönemde ve sıkı mantıkla sonuçları değerlendirmeye almak başarısızlık olgusunu yaratmıştır. Halbuki bu uygulamaları uzun vadede ve çeşitli alanlarda değerlendirirsek sonuçlar değişebilir.

"James Lindsay, devletlerin dış ticaret önlemleri uygularken başlıca beş kategoriye işaret etmektedir: hedef, kendi isteklerini yerine getirmek konusunda boyun eğdirme, hedefin liderini veya rejimi yıkma, hedefi ileriye dönük olarak bazı şeyleri yapmaktan caydırma, uluslararası sistemde yer alan diğer üyelere bir "mesaj" gönderme ve iç politikada, dış politika ile ilgili eleştirileri karşılama veya dış politika ile ilgili bazı girişimlere destek sağlama. Ekonomik önlem uygulamalarında seçilecek araçların, bu sözü edilen amaçlar ile uyumlu, bağdaştırılması, başarı ya da başarısızlığı belirleyen oldukça önemli faktörlerdir".⁸⁷

Devletlerin ekonomi gücünü hem bir sert güç ve hem bir yumuşak güç enstrümanı olarak değerlendirmek mümkündür. Bir devletin diğer devletlere yapmış olduğu ekonomik yaptırımları sert güç kategorisinde ve kurduğu ticari ilişkiler ve dış yardımlar sayesinde diğer ülke ve bölgelerde etki alanı yaratabildiği için yumuşak güç enstrümanı olarak değerlendirmek mümkündür.

⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 386.

⁸⁶ **A.e.**, s. 390.

⁸⁷ **A.e.**, s. 394.

II. A.2. b. Uluslararası Ekonomik Yaptırımlar

Genel anlamda uluslararası ilişkiler bir güç mücadelesinden oluşuyor. Bu mücadelede kullanılan araçlar vardır örneğin, diplomasi, savaş ve yaptırım. François-René de Chateaubria ünlü Fransız siyasetçi ve diplomatın söylediğine de bakılırsa: "Hiçbir şey silahla kazanılan zafer kadar geçici değildir".⁸⁸ Bu doğrultuda savaşla elde edilen, kısa süreli ve aynı zamanda maddi manevi bedeli ağır olan zaferlerdir. Bu yüzden yirmi birinci yüzyılda artık insanlar savaşa son çare ve araç olarak bakmaktadırlar. Bunun yerine uluslararası alanda çeşitli yaptırımlar gündeme gelmiştir. Ekonomik, askeri, politik çerçevesi altında çeşitli yaptırımlar söz konusu oluyor ki buna en güzel örnek İran nükleer silahların üretiminin önlemesine yönelik yapılan ekonomik yaptırımlardır.

Yaptırım kavramını tanımlamak gerekirse, bir ülkenin üst yönetim ve karar alıcıları başka bir ülkenin iç ve dış politikalarını değiştirme veya yön vermek için uyguladığı sosyal, siyasal ve ekonomik müdahalelerin tümünden oluşan bir olgudur.⁸⁹ Uluslararası ilişkilerde yaptırım çok önemli konulardan birisidir. Askeri güç kullanımının ekonomik açıdan masraflı olması ve diğer taraftan bu uygulamayı yapan ülkeye karşı negatif bir kamuoyu baskısı oluşması, devletleri aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için, çatışmalardan uzak tutuyor.

Uluslararası alanda bazı yaptırımlar fazla rağbet görür, örneğin ekonomik yaptırımlar.

"Devlete gelir sağlama ve yerli sanayiye dış rekabetten koruma amacıyla alınan bir tür vergi olan tarife, ithal mal hacmini fiziki miktar veya değer olarak sınırlandırmak olan kota ve döviz piyasasına müdahale ile diğer ülke mallarının girişinin engellenmesi şeklinde uygulama alanı bulmaktadır. Bu araçlara ek olarak boykot, ambargo, abluka, misilleme, zararlı karşılık gibi siyasal yönü ağır basan araçlarda mevcut".⁹⁰

⁸⁸ Okan Yüksel, Psikolojik Savaş Kavramı ve Uluslararası İlişkiler, <http://politikakademi.org/2011/01/psikolojik-savas-kavrami-ve-uluslararasi-iliskiler>, 16.02.2015.

⁸⁹ Akbaş, Zafer, Baş, **İran Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları**, International Journal Of History, 2013, s. 21-44.

⁹⁰ A.e., s. 29.

Yaptırımlar genellikle cezalandırma aracı olarak kullanılmaktadırlar. Bir devletin diğerine uygulayacağı siyasi içerik taşıyan yaptırımlardır. Bu yaptırımları üç grupta ele alabiliriz: boykot, ambargo, abluka.

II. A.2. b. (1) Boykot

Bir devlet veya bir devletin halkı tarafından, başka bir ülkenin yanlış ve haksız fiil işlediği için siyasi ve ticari ilişkilerinin birlik içerisinde kesmektir.⁹¹ Boykot, daha çok iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesiyle halkın tepkisi sonucu ortaya çıkar. Bununla beraber hükümetler tarafından da dolaylı yollarla teşvik edilebilir. Boykot genel olarak ilgili ülkenin tüm mal ve hizmetlerine uygulandığı gibi, spesifik mal veya hizmete de uygulanabilir. Boykot 1880 yılında İrlanda'da ortaya çıkmış bir kavramdır. ABD'nin bağımsızlık mücadelelerinde İngiltere'ye, 1931 yılında Çin Mançurya'nın işgali üzerine Japonya'ya, yıllardır Arap ülkeleri İsrail'e karşı benzer bir davranış sergilemişlerdir.⁹²

II. A.2. b. (2) Abluka

Klasik anlamıyla ablukanın ilk tanımı 1856 Paris kongresinde yapılmıştır. Bu anlamda abluka, bir devletin veya devletlerin başka bir devlete karşı verdikleri karara göre deniz sınırlarından veya başka bölgelerden gemilerinin giriş çıkışı engelleniyor ve bu şekilde devlete baskı uygulanıyor. Savaş sırasında düşman kıyılarının belli bir kesimine veya tamamına yaklaşılmamasını ve bu kıyılardan açık denize çıkılmasını önlemek amacıyla savaş gemileri ile yapılmaktadır. Ama abluka zaman içerisinde sadece denizden uygulanan bir yaptırım aracı olarak ortaya çıkmıştır. Artık abluka iki şekilde, kara ve deniz abluka olarak uygulanıyor.⁹³ Karada gerçekleşen bir savaşta işgal edilen bölgenin giriş çıkışları denetim altına alınması ve dışarı ile ilişkilerinin kesilmesidir. Devletler klasik anlamda ablukayı uygulayamayacağı durumlar olabilir ve bu yüzden "uzaktan abluka" yöntemine başvuruyorlar, yani karşı devletin giden ve gelen gemilerin uzaktan denetlenmesidir, örneğin Birinci Dünya Savaşında İngiltere

⁹¹ Bilal Karabulut, **Uluslararası Yaptırımların Hukuksal analizi**, Uluslararası Hukuk ve Politika, C: 3, No: 12, 2007 s. 19.

⁹² Faruk Sönmezoğlu., **a.g.e.**, s. 395.

⁹³ Bilal Karabulut, **a.g.e.**, s. 21.

ve İkinci Dünya Savaşında müttefikler Almanya'ya karşı uzaktan abluka yöntemini uygulamışlar.⁹⁴ Savaş dönemi için kullanılan ve tercih edilen bir yöntem olmasına rağmen, barış döneminde de devletler anlaşamadıkları devlete karşı uygulaya bilirler. Abluka örneklerinden, 1962 yılında ABD'nin Küba Krizi sırasında ve 1972 yılında Kuzey Vietnam'a karşı gerçekleştirdiği abluka, Soğuk Savaş sonrası ABD ve müttefikleri 1990 yılında Irak'a karşı uyguladıkları abluka.⁹⁵

II. A.2. b. (3) Ambargo

Bir ülkeyi ekonomik veya siyasi anlamda zor durumda bırakmak için, bu ülkeyle ekonomik ilişkileri olan devlet veya örgütler, mal ve hizmet satımlarını engellemektir. Bazen ambargo o ülkeye sadece bir malı satmamak veya o ülkeden mal almamak şeklinde de uygulanabilir. Tarihi süreç içerisinde ambargo en fazla uygulanan araçlardan birisidir, çünkü bu vesileyle karşı ülkeyi hem ekonomik, hem askeri ve hem siyasi alanda baskı altına alıp kararlarına yön verebiliyorlar. Bu yöntemin başarılı olması için bazı konulara dikkat edilmesi gerekir, örneğin, ambargo yapılacak mal veya hizmetin o devlet için hayati öneme sahip olması, ülke içinde üretilmemesi veya ithal edebileceği dost bir başka ülke olmaması, diğer taraftan mallarını ihraç edebileceği başka pazarların bulunmamasıdır.⁹⁶ 1973 yılında OPEC Batılı ülkelere petrol üretimini düşürüp, petrol taşıyan sevkiyatlara veya 1975'te ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu.

II. B. Yumuşak Gücün Tanım ve Türleri

Yumuşak güç yeni bir kavram olmakla birlikte bir davranış biçimidir ve tarih olarak insanlık tarihi kadar eskidir. Nye 1990 yılında yumuşak gücü uluslararası alanın değişen bir doğası olarak ortaya çıkarttı. Sert gücün zorlayıcı uygulamalarına karşı, yumuşak güç diğer aktörlerin isteklerini etkilemek demektir. Soğuk Savaş döneminde politika ve bilim adamları sert güç üzerine yoğunlaşırken, Nye bu dönemde onun önem ve ehemmiyetinin azaldığını düşünüyordu. Nye'in tespitine

⁹⁴ A.e., s. 22.

⁹⁵ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 398.

⁹⁶ Bilal Karabulut, a.g.e., s. 25.

göre, uluslararası alanda, ekonomik büyüme, eğitim ve teknoloji faktörleri önem kazanırken, diğer yandan coğrafya, nüfus ve hammadde biraz daha önemini kaybediyor. Nye bilhassa ABD'nin Soğuk Savaş sonrası yumuşak güç potansiyelini artırması gerektiğini vurguluyordu. Eğer devletin politikaları başkalarının gözünde meşruiyet kazanırsa uygulaması o kadar kolay olacaktır. Bu kapasite üç alandan kaynaklanıyordur: Ülkenin kültürü, siyasi değerleri ve dış politikasından. Yumuşak güç ikna ve cazibe yoluyla istenilen sonuçları elde etmektir. Yumuşak güç siyasi kaynaklar, kültürel, değerler, ahlaki ve meşru dış politikalarından kaynaklansa da, Nye için, en önemli faktör 'Cazibe'dir. Cazibe, genel bir etkiye sahiptir yani gözlemlenebilir ve doğrudan sonuçlar üretmez.

Bireysel ve sosyal yaşantımızda da cazibe ve çekiciliğin gücünü görmekteyiz. İlişkilerde zor ve baskı yerine, çeşitli örnekler ve yollar sunarak karşı tarafı ikna etmeyi seçiyoruz. Bu yumuşak güç kullanımının en basit örneğidir. Genel anlamda güç, diğerlerinin istemediğine karşı, istediğimizi elde etme kapasitesidir, Bir insan veya bir millet eğer başka aktörün davranışlarını meşru kılarsa onu daha rahat takip edip destekleye bilir. Bu yüzden uluslararası alanda bir konu veya durum meşruiyet sorunuyla karşı karşıya ise sert güç kullanımı bir süre durdurulur. Bugün kazanmakla ilgili oluşan olgu geçmişe göre farklı, artık sadece savaşta kazanılmıyor, devletler yabancı toplulukları kendi tarafına çekmek ve demokratik düşünce altyapılarını oluşturarak kazanıyor. Demokrasi düşüncelerini yaymak, toplulukları ona cezbetmek onları buna zorlamaktan daha kolaydır.

Yumuşak gücü destekleyen düşünürler, sert gücü bir başka güç şekli olarak kabul ediyorlar ama güç kullanımı için başka alternatifler olduğunu düşünüyorlar. Onlardan biriside yumuşak güçtür. Bu alanda önemli düşünür Joseph Nye'in dediği gibi bazen istediğimizi elde etmek için zor ve baskı kullanmaya gerek yoktur. Dolaylı şekilde elde edebilen sonuç ve isteklere gücün ikinci yüzü deniliyor.⁹⁷ Yumuşak güçle bazen insanlar tarafından iyi bir şekilde açık değil. Bazen bu kavram karışık gelebilir ve hatta bir güç şekli olarak bilinmez veya bazıları onu bir kültürel kavram olduğunu düşünür. Ama Nye'in tanımından yardım alarak: "yumuşak güç ne

⁹⁷ Joseph Nye, **Changing Nature of Power**, s. 5.

kadar da kültürel araçlardan cazibe yaratmak için kullanılsa da, kültürel ve sosyal alandan daha fazlasıdır".⁹⁸ Uluslararası alanda bazen bir devlet başka devletleri istediği yön ve karara sürüklemek için her türlü zor ve baskıdan kaçınarak, onlara ülkesinin ekonomik kapasitesini, rekabet kabiliyetini, insan kalitesini, demokrasisi ve refahını, kültürel zenginliklerini, sanat ve mimarisini, bilim ve teknolojisini tanıtarak bu vasıta ile cazibe yaratıp ve kendisine çekiyor.

Yumuşak gücün öncelikli hedeflerini üniversiteler, medya, sivil toplum kuruluşları oluşturur. Tabi bu geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. İletişim araçların yaygın olduğu dönemde her alanda başarıya sahip olmak bir yumuşak güç aracı olarak kullanılabilir. Örneğin Amerika'nın basketbol maçları 42 dilde 212 ülkede 750 bin izleyiciye ulaşmıştır.⁹⁹

Yumuşak ve sert gücü karşılaştırdığımız zaman, yumuşak gücün etkisi uzun dönemde hissedilir. Uygulandığı ülke tarafından çok büyük bir hata yapılmadığı sürece, hedef ülke üzerinde etkisi uzun süre devam eder. Diğer taraftan, yumuşak güç teoride ne kadar parlak olsa da, pratikte o kadar sonuç alıcı değildir. A ülkesini hedef alan ve çok iyi sonuçlar veren bir yumuşak güç uygulaması, B ülkesi için tam tersi sonuçlar verebilir.¹⁰⁰

Yumuşak gücünde kullanmasının zorlukları var: Birincisi yumuşak güç kaynaklarının büyük bir kısmının devlet kontrolü dışında olmasıdır. Diğer bir zorluk ise istenilen sonuçların uzun yıllar sürebilmesidir. Bu güç kullanımında her ülkeyi ayrı ayrı değerlendirmek gerekir ve başarılı analizler yapılması gerekir. Çünkü güç kullanımı etkili olabilmesi için uygulanan toplumun üzerinde pozitif etki yaratmak zorundadır. Onların reaksiyonları burada en önemli konudur.

⁹⁸ A.e, s. 11.

⁹⁹ Bekir Aydoğan, a.g.e., s. 29.

¹⁰⁰ Bilal Tanrıverdi, Akademik Perspektif, **Akıllı Güç**, <http://akademikperspektif.com>, 20.02.2015.

II. B. 1. Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Kültür Faaliyetleri

Kültür politikaları, uluslararası alanda toplumlar arasında bir bağ ve köprü oluşturmaya çalışıyor. Enformasyon ve teknoloji araçların gelişimi de yumuşak gücü ve ulusal kültürü (sanat, değerler, ahlak, davranış şekli vs) ile birleşmiştir.

Kültür diplomasisinin anlamına vakıf olmak için, kültür, kültür ve siyaseti anlamak gerekir. Kültür, aynı sınırlar içerisinde yaşayan insanlar tarafından üretilen bilgi, değerler, ahlak, yasalar, algılar, davranış biçimini kapsayan geniş bir kavramdır. Siyaset alanında kültür kullanımı bir nevi devletin hangi değerler, düşünceler, kimlik ve stratejiler üzerine kurulduğunu göstermek, ulusal çıkarlarının bir ifade şeklidir. Diğer yandan uluslararası aktörler, toplum üzerine etki sağlamak için kültür mübadele olanaklarını kullanmaktadırlar ve bu kitle iletişim araçları, spor, yardım ve eğitim faaliyetleri gibi kamu diplomasinin bir parçasını teşkil ediyor.

Kültürün kamu diplomasisiyle olan ilişkisi, güç ve bilhassa yumuşak güç kavramıyla olan ilişkisinden sonra ortaya çıkmıştır. Gücü, başkalarının hedef ve isteklerini oluşturmak veya değiştirme kabiliyeti olarak veya başkalarını istemedikleri şeyleri yaptırabilme kabiliyeti olarak tanımladık ve yumuşak gücü, bir kültürü, ideolojiyi, düşünceyi çekici kılarak başkalarının tercihlerine yön vermektir dedik. Günümüz bilgi ve teknolojik çağında devletler internet, medya ve diğer iletişim araçlarını kullanarak, ulusal profili tanıtmaya çalışıyorlar. Hwajung Kim, Kültür diplomasisini, uluslararası ortak anlayış yaratmak için, düşünce, bilgi ve sanat ve kültürün değişim ve mübadelesi demektir diye tanımlıyor. Bu faaliyetler bireysel, özel sektör, devlet tarafından veya devlet dışı aktörler tarafından işleme konuluyor.¹⁰¹ Devletlerin kamu diplomasi araçlar üzerinde en fazla medya ve iletişim araçları, sanat ve eğitim programları yer almaktadır.

¹⁰¹ Hwajung Kim, **Cultural Diplomacy as the Means of Soft Power in an Information Age**, Berlin, Institute for Cultural Diplomacy, 2011, s. 7.

II. B. 2. Bir Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Dış Yardımlar

Devletlerin kamu diplomasi ve yumuşak gücün kültür ve sosyal faaliyetleri ile ne kadar öne çıksa da bununla sınırlı değildir. Ekonomik ilişkilerin dış politika aracı olarak kullanılmasında dış yardım yaygın biçimde kullanılmaktadır. Devletler dış yardım silahını hem diğer devletlerin dış politikalarını kendi amaçları çerçevesinde etkilemeye çalışmak hem de bir bağımlılık ilişkisi doğurmak ve etki alanı oluşturmak amacıyla kullanmaktadırlar. Dış yardımlar, devletler tarafından etkili bir dış politika yaptırımı olarak da kullanılmaktadır. Devletler, daha önce dış yardım verdikleri ve bu yardıma bağımlı hale gelen ülkeleri yardımları kesme ile tehdit ederek onlar üzerindeki politik etkilerini sürdürmeyi hedefler. Dış yardımları dört gruba ayırmak mümkün: insani yardımlar, askeri yardımlar, ekonomik yardımlar, teknik yardımlar. İnsani yardımlar dışındakiler kredi şeklinde verilen yardımlardır, çünkü günümüzde hibe şeklinde yardımların anlamını yitirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD başta olmak üzere gerek Batılı sanayileşmiş ülkeler gerekse Doğu bloku ülkeleri az gelişmiş ülkelere ekonomik ve askerî yardımlar yapmışlardır.

Az gelişmiş bir ülke, gelişmiş bir ülkeden yardım aldığı zaman doğal olarak onun etkisi altında kalıyor. Bu konu hem ekonomik ve hem siyasi anlamda doğru bir tespittir. Az gelişmiş ülke dışarıya ne kadar borçlanırsa, bağımsız bir dış politika izlemekten uzak olacak. Bunun sonucunda gelişmiş ülkelerin ideolojilerini yaymak, ekonomik avantajlar yanında siyasal avantajlarda sağlamakta ve bu düzenin sürdürülmesi gelişmiş ülkelerin hedefidir. Bu amacın gerçekleştirmenin bir yolu da kalkınma programlarını desteklemektir.¹⁰²

Az gelişmiş ülkeye sermaye getiren ülke, onu kendi ekonomik ve askeri yöntemleri ile koruyor. Sermayenin faizi ihraç edilmesi için iç denetim sıkılaştırılıyor. Borçlu ülkelerin ekonomik gelişmeleri ile ilgili tüm ayrıntıları bilmeyi kendi hakları görüyorlar. Diğer yandan dış borçlar, ülkelerin demokrasileri

¹⁰² Yüksel Ürken, **20. yüzyılda Dünya ekonomisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayınları, 1997 s. 174.

için de bir tehdit sayılır. Az gelişmiş ülkelerde kendi sermayelerini tehdit altında hissettiklerinde, kendilerini güvence altına almak için kredi akışını kesip, iç huzursuzluklar ve anti demokrasi hareketlerine destek veriyorlar. Bunun için, devletlerin sadece ekonomi veya insani yardımlarından bahsetmek güçtür. Sağlanacak her türlü yardım karşılıksız olmaz. Az gelişmiş ülkeler programsız bir borç akışına kapıldıklarında her gün daha fazla bağımlı hale gelirler, kendi iktidarlarının yanı sıra, gelecek yönetimler ve nesilleri de etkilemektedirler.¹⁰³

II. C. Yumuşak ve Sert Gücün Etkileşimi

"Sert güç itmektir yumuşak güç çekmektir".¹⁰⁴ Yumuşak güç başkalarının tercihlerinden yararlanarak onların tercihlerini etkilemek demektir. Fikirler, değerler, politikaların meşruiyet algısı gibi soyut kavramlar yumuşak güç çerçevesinde yer alır. Bu yumuşak güç unsurları zaman içerisinde sert güç uygulamalarına katkıda bulunabilir.

Sert ve yumuşak güç bazen birbirini kuvvetlendirir ve bazen birbiri ile çatışır. Sert güç bazen yumuşak güç yönünü kendine alabiliyor. Örneğin askeri anlamda zayıf olan ülkeler bir araya gelip birlik içerisine giriyorlar ve uluslararası alanda etki yaratıp istediğini elde ede biliyorlar, ama her zaman böyle olmuyor ve zayıf ülke daha güçlü ülkenin belirlediği ve çizdiği yöne gidip ve ona bağlanıyor. Günümüzün dünyası değişik gelişim seviyesine sahip ülkelerden oluşmuş vaziyette, Bu yüzden hala gücün üç boyutunu (ekonomik, askeri ve yumuşak güç) görmek mümkün. Tabi işleyiş tarzı ve boyutları yer ve zamana göre değişiyor. Bilgi devrimi günümüzde sınırları yok sayabilen topluluklar yaratmaktadır.

Yumuşak güç istenilen sonuçları elde etmeye yarayan bir güç biçimidir. Kuvvetini meşruiyetinden alır. Bu gücü sadece devletler değil devlete bağlı olmayan kurumlar ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları) ve şirketler de uyguluyor. Sert gücün aksine yumuşak güç ani sonuçlara yol açmaz belirli bir sonuca ulaşması için zaman

¹⁰³ Sezer Tuğ Özmütlu, **Az Gelişmiş Ülkelere Yapılan Uluslararası Yardımlar: Ekonomik ve Siyasal Boyutları**, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 27.

¹⁰⁴ Joseph Nye, **Future of Power**, s. 12.

gerekir. Ekonomik ve askeri uygulamalara göre daha az riskli görünse de uygulaması bir o kadar zordur, yanlış etki yarattığı zaman onu telafi etmek çok masraflı olur.¹⁰⁵

Sert güç veya yumuşak güç etkisi, güç kaynakların erişimine bağlı. Büyük ve güçlü devletler örneğin ABD ve Rusya, yüksek milli geliri ile maddi açıdan büyük silahlı kuvvetler imkanına sahipler veya diğer ülkeleri ekonomik açıdan baskı altına alabiliyorlar. Küçük devletler için bu sert güce sahip olmak daha zordur. Diğer yandan yumuşak güç kaynaklarını elde etmek bir ülkenin büyük veya küçük olduğuyula daha az bağlantılıdır, örneğin Norveç küçük bir ülke olmasına rağmen yumuşak güç üretim yeteneğine sahiptir.

Sert ve yumuşak güç ile ilgili başka önemli husus, bu iki güç şeklinin gerçekleşebilecekleri süreçtir. Sert güç (askeri ve ekonomik yaptırımlar) daha az zaman diliminde acil durumlarda uygulanır ve sonuçları da kısa sürelidir, ama yumuşak güç bunun tam tersidir. Sert güç karşı aktörü istemediği bir karara zorluyor ama yumuşak güç aktörün düşüncesini etkileyerek gönüllü olarak kararını değiştiriyor. Zorlamak savaşa yol açtığı gibi, gönüllülük istek, rıza ve barışa yol açar. Örneğin büyük savaş sonrası Almanya üzerine baskıcı önlemler koymak, başka bir dünya savaşını kışkırttı, ama yumuşak güç kullanımı ile Avrupa Birliği inşası bu bölgeye yaklaşık 70 yıllık barış getirmiştir.

Genel anlamda yumuşak güç kaynaklarını, kültür, siyasi değerleri ve dış diplomasi olarak sayabiliriz. Bazı yazarlara göre, İran nükleer anlaşmaları ile ilgili seçeneklerden bahsedince, ekonomik yaptırımlardan bir yumuşak güç aracı olarak bahsediyor. Ama ekonomik yaptırımlar gerçekleşmesi için zor ve baskı kullanıldığı için, yumuşak güç alanından uzaktır. Diğer taraftan zengin ve güçlü ekonomiler her zaman cazibe kaynağıdır. Örneğin Avrupa Birliği ekonomik güç cazibesi ile birçok ülkede hayranlık bırakmıştır, Türkiye bu birliğe katılmak için insan hakları politikalarını, iç yasalarını, ekonomik gelişimini AB standartlarına çıkarmak ve üyeliği geçmek için çalışıyor. Ama burada bir soru var, bu çabanın ve değişim

¹⁰⁵ A.e., s. 29.

kaynağının ne kadarı yeni dünya pazarlarına erişmek için ve ne kadarı Avrupa Birliğinin ekonomik ve siyasal sisteminden etkilendiği içindir?

Sert ve yumuşak gücün arasındaki sınır ve çizgi tam net değil. Askeri güç, insani değerleri korumak ve barış sağlamak için de çağırılı bilir buda askeri araçların cazibesini ifade ediyor. Bazı hedefler sadece sert güçle elde edilir ama Askeri kaynaklar her zaman sert güç üretmez. Sert güç denildiğinde tanklar, savaşlar, füzeler akla gelir ama askeri cesaret ve yetkinlik bazen yumuşak güç üretebilir. Stalin ve Hitler gibi diktatörler, kendileri ile ilgili kaçınılmaz ve yenilmez bir olgu yaratarak insanlarda beklenti yaratıp ve kendi hedeflerine çekebiliyorlardı. Osama bin Laden'nin söylediği gibi insanlar güçlü atlarla çekilirler. Güçlü ve iyi işletilen askeri güç hayranlık uyandırabilir. Örneğin Hindistan tsunamisinde veya 2005 güney Asya depreminde Amerika'nın silahlı kuvvetlerinin insani yardım toplaması, çekiciliğinin geri kazanmasına yardımcı oldu. Askeri eğitim ve işbirliği kurarak ulus ötesi ağlar kurarak örneğin bir ülkenin yumuşak gücünü yükseltebilir. Bu yüzden askeri güç uygulamaları sırf sert güç değildir veya Nye'in söylediği gibi güçlü ülkelerin diğer bölgelerde ekonomik yatırım yapmaları veya ihtiyacı olan ülkelerin kalkınma programlarına katkı sağlamaları sert güç kategorisi altında olmasına rağmen yumuşak güç üretir.

Bazı dış politika stratejiler, hem sert ve hem yumuşak güç etkisine sahip olabilir. Bazıları buna akıllı güç diyor. İki tür güçten oluşan karar ve yaptırımlar. 2007 yılında Nye bu gücü, ülkelerin gücü, askeri gücün yanı sıra güçlü ittifak ve birlik, katılım, yani sert ve yumuşak gücü bir araya getirebilen bir kapasite olarak değerlendiriyor.

Zaman ilerledikçe sert güç etki ve tesirini kaybediyor, buda uluslararası alanda yeni aktörlerin ortaya çıkışı, sorunların küresel hal alması, küreselleşme ve bilgi çağının getirdiği değişiklikler, demokrasinin yaygınlaşması sert gücün etki ve önemini azaltmıştır. Bunun örneklerinden biri de ABD'nin 2003 yılında Irak'a saldırırken teröristlerin tehdidini yenmek için kullandı ve sonuç sert güç tepkisini doğurdu. Bush yönetimi küresel kamuoyunu desteğine bağlılığını ve diğer yandan saldırının meşruiyetini göz ardı etti. Bu strateji ABD'nin küresel konumunu zayıflattı

ve kamuoyunu onun küresel liderliği üzerine güvenini sarstı ve ABD en iyi bunu Afrika kalkınma programlarında zorluklarla karşı karşıya geldiği zaman hissetmiştir.¹⁰⁶

Yumuşak güçle ilgili başka bir düşünce: "Yumuşak güç sert güce karşı daha insancıldır". Bu yüzden etik fikirli bilim adamları ve siyasetçiler bu güç şekline destek veriyor. Ama yumuşak güç diğer güç şekli gibi iyiye veya kötüye kullanılabilir. Yumuşak güç yanlış ellerde korkunç sonuçlar doğurabilir.

Başka bir konu, devletler dış politikalarını kontrol edip değişebilirler. Kamu diplomasisi, medya üzerine fazla bütçe ayıra bilir, ama popüler kültürü düzenli bir şekilde kontrol edemezler. Bu yüzden yumuşak gücün en önemli kaynaklarından biri olan kültür aslında büyük oranda devlete bağlı değildir.

Dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de, birçok düşünceye göre yumuşak güç uygulamaları günümüzde yaşanan ve yükselmekte olan terörist tehdit akımıyla alakasızdır. Bu olgu bize şunu anlatıyor, teröristlere karşı sadece sert güç kullanılır ve onları sadece bu yoldan kontrol etmek mümkündür. Ancak karşımıza böyle bir soru çıkıyor, teröristleri öldürerek veya korkutarak, medreselerde radikallerin daha fazla sayıda insanı kendi eğitim ve himayesi altına alması durumu ortaya çıkmıyor mu? Günümüzdeki bu sorunlar, o insanların kalplerini kazanmadan yani yumuşak güç kullanmadan çözülebileceği zor görünüyor.

II. D. Modern Çağda Güç Kategorileri

II. D. 1 Süper Güç

Uluslararası ilişkiler alanında uluslararası sisteme yönelik farklı analizler ve tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin, Holsti, tarihi verileri düzenli ve sınıflandırmış bir

¹⁰⁶ Joseph Nye, **Thinking again**, Foreign Policy, 2006, <http://foreignpolicy.com>, 12.02.2015.

şekilde incelemiştir. İmparatorluklardan ulus-devlet yapılarına kadar uluslararası sistemi bir bütün olarak görmektedir.¹⁰⁷

Richard Rosecrance, uluslararası sistem yıkıcı girdilerden, düzenleyici mekanizmalardan ve çevre kısıtlayıcılardan meydana gelen bir yapı olarak tanımlamıştır. Bu düşünür'e göre oluşan bu sistemde yıkıcı girdilerin ağırlıkta olması durumunda istikrarsız, düzenleyici mekanizmaların ağırlıkta olması durumunda istikrar ve dengeli bir yapı söz konusu olacaktır. Buna dayanarak 1740-1960 yıllar arasında Avrupa tarihi için dokuz ayrı sistem tanımlamıştır.¹⁰⁸

Uluslararası sistem teorisyenlerinin önemli isimlerinden biri olan Morton A. Kaplan, uluslararası sistemi altı model şeklinde geliştirmiştir. Bu modellerin ikisi üzerine yoğunlaşarak diğer modelleri de bu iki sistemin yansımaları olarak incelemiştir. Ele aldığı iki sistemden ilki, realizm anahtar kavramlarından birisi olan güç dengesi sistemidir. Bu sistem on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda Avrupa merkezli olmak üzere dünyada hâkim olan bir sistemdir. Yirmibirinci yüzyıl genelinde sistem gelişim dönemine girmiş ve aynı zamanda ABD uluslararası sistemde baskın ve egemen konuma gelmesine yol açmıştır. Bu durum uluslararası sistemde öne sürülen ikinci modelin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yeni sistemde ABD ve Sovyet Birliği karşı karşıya olan 'iki kutuplu' bir sistem söz konusuydu.¹⁰⁹

Birbirine karşı üstünlük sağlamaya çalışan iki güç, doğrudan bir silahlı çatışmaya girmeden, diğer devletler veya toplumları etkileyerek, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, iç karışıklıklar, propaganda ve ideoloji ihracı, sürekli silahlanma ile devam etmeye çalışan zoraki bir denge söz konusuydu. Soğuk Savaş döneminin bitimiyle birlikte, iki tarafta kendi siyasi ve ekonomik modelini dünyaya yayma mücadelesi de son bulmuştur.¹¹⁰ Aslında süper güç kavramı da bir Soğuk Savaş ve nükleer çağın ürünüdür. ABD ve Sovyetler Birliğinin nükleer silahlara erişimiyle

¹⁰⁷ Kalevi Jaakko Holsti, **İnternational Politics: A Framework for Analysis**, Prentice-Hall International, London, 1995, s. 95.

¹⁰⁸ Richard Rosecrance, **The future of the international strategic system**, Chandler Publishing, New York, 1972, s.

¹⁰⁹ Morton Kaplan, **System and Process in International Politics**, ECPR press, London, 2005, s. 23.

¹¹⁰ Kemal Girgin, **21 Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 31.

çekışmeli bir ilişki tanımlandığı ve diğer ülkelerle aralarında fark oluşturdukları zaman, bu tanımın iki devlet için ortak bir kullanımı vardı, süper güç diplomasisi özellikle tarihsel koşulların ürünü olarak, iki kutuplu- uluslararası sistem içerisinde iki güçlü ülkenin hakimiyeti ile karakterize olmuştur. İki kutuplu süper güç asrı 1945 yılında nükleer silahların ortaya çıkışı ile başladı ve 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sona erdi.¹¹¹

Birçok teorik yaklaşıma bakıldığında Soğuk Savaş dönemi sonrası, uluslararası sistemin yeni ve tek kutuplu bir düzene dönüştüğü konusunda ortak düşünceler var. Örneğin, aktörler arasında güç dağılımını uluslararası sistemin temel aktörü olarak gören Neo realist düşünürleri, sistemi tanımlarken tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu gibi kavramlara yoğunlaşıyorlardı. Kenneth Waltz, şartların değişmesiyle uluslararası teorilerin de değişebileceğini ve bunun normal olduğunu savunmaktadır.¹¹² Bu yaklaşımda uluslararası sistemden bahsedebilmek için sistem yapısının belirlenmesi, bunun içinde güç sahibi devletler ve onların arasındaki güç dağılımının belirlenmesi gerektiğini öne sürüyorlar. Eğer bir devlet tek başına sistemde üstün gücü elinde bulunduruyorsa ve bu güç ile devletlerarasındaki ilişkiyi düzenleyebiliyorsa o zaman tek kutuplu sistemden bahsetmek mümkün oluyor. Bu egemen güç elinde bulundurduğu askeri, ekonomik, kültürel vs güç unsurlarını kullanarak kuralları belirleyen ve bu kuralları diğer devletlerin uygulamasını zorlayabilen devlettir.¹¹³

Bu yaklaşım çerçevesinde sözü geçen diğer sistemler ise, iki kutupluluk, iki devlet arasında gücün dağıldığı sistem ve çok kutupluluk daha fazla sayıda devletin yer aldığı bir düzen söz konusudur. Aslında tüm bu sistemleri belirleyen şey sahip olunan gücün niteliğidir. Neo realist düşüncesine göre bir devletin büyük güç olarak tanımlanabilmesi için başka devletlerin rekabet edemeyeceği düzeyde askeri, ekonomik, kültürel ve siyasal kapasiteye sahip olunması gerekmektedir.¹¹⁴

¹¹¹ Joseph Nye, **Thinking again**, Foreign Policy, 2006, <http://foreignpolicy.com>, 12.02.2015.

¹¹² Kenneth Waltz, **Theory of International Politics**, addison Wesley, California, 1979, s. 32.

¹¹³ A.e., s. 36.

¹¹⁴ A.e., s. 39.

Soğuk Savaş döneminden sonra, 1990-2000 yıllar arasında ABD'nin dünyada hareket serbestliğinin arttığını ve tek kalan süper güç konumunda uluslararası ortamda bir nevi imparator olma amacına yoğunlaştığını görmekteyiz. Büyük güçlerin kaç kutuplu sistem oluşturma çabasına karşı, süper güç tek kutuplu sistemin devamı için büyük çaba göstermektedir. Hemen hemen bütün önemli bölgesel güçler kendi çıkarlarını uluslararası alanda ABD'nin çıkarları ile çakışabilme ihtimaline rağmen, korumaya çalışıyorlar ve bu yüzden sistemin çok kutupluluğa doğru dönüşüm yaptığı tartışmaların çıkmasına neden olmuştur. ABD'de hem söylemlerinde hem izlediği politikalarda Amerika'nın üstünlüğünün vazgeçilemez olduğuna vurgu yapmaktadır. ABD'nin küresel problemlerin çözümü için verdiği katkıya bakılırsa, vazgeçilmez olduğunu söyleyebiliriz ama bu diğer ülkelerin vazgeçilir olduğu anlamına gelmez, çünkü ABD önemli ülkelerin yardımıyla bunu başarıyor. Amerika'nın dış politikası bazı inançlardan kaynaklanıyor. Geçen bir kaç yılda, ABD tek taraflı olarak bunları yapmak istemiştir: diğer devletleri ABD'nin değerlerini benimsemelerini, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde davranmalarını, devletlerin askeri gelişmelerini, ABD'nin askeri üstünlüğünü etkileyecek bir şekilde olursa engellemek, ülkeleri, insan hakları, uyuşturucu, terörizm, nükleer silahlanma, füze çoğalması ve şimdi din özgürlüğü üzerindeki Amerikan standartlarına göre sınıflandırması, bu konularda Amerikan standartlarına uymayan ülkelere karşı yaptırım uygulaması, serbest ticaret ve açık piyasaların sloganlarıyla Amerikan kurumsal çıkarlarını teşvik etmek, aynı şekilde uluslararası para fonu ve Dünya Bankasının politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek, yerel çatışmalara müdahale etmek, diğer ülkelerin silah satışını önlemenin yanı sıra kendi silah satışını teşvik etmesi, vs.¹¹⁵

Aslında ABD'nin öncü ve lider konumu, tek kutupluluk dönemini bir ara dönem olarak nitelendirmek olur. Çünkü 11 Eylül olaylarından sonra sistemin tekrar çok kutuplu bir düzene dönüşmesi söz konusudur. Amerika'nın dünya düzeni üzerinde bilhassa Ortadoğu'da kontrolünün zayıflaması, Çin, Hindistan, Japonya ve AB gibi diğer küresel lider olma potansiyeline sahip uluslararası aktörler ABD için

¹¹⁵ Birthe Hansen, **Unipolarity and World Politics**, Routledge, first Published 2011, s. 26.

uluslararası alanda rakip durumuna gelmişler. Bu nedenle, ABD’den ne kadar bir süper güç olarak bahsedilse de artık her alanda üstünlük sağlayabilecek bir konumda olmaması bir gerçektir. Örneğin, 2000-2010 yıllar arasında yaşanan gelişmeler bu konuyu belirtiyor ki, ABD yönetimi, AB, Çin, Japonya ve diğerlerinin rızası olmadan ticaret ve mali düzende istediği konuları elde edemez.

II. D. 2. Orta Güç

Akademisyenler genel olarak orta gücü kendi tecrübeleri üzerine tanımlamaya çalışıyorlar bu yüzden üç farklı tanımlamayla karşılaşırız: İşlevsel, Davranışsal, Hiyerarşik yaklaşım.

İşlevsel yaklaşım, daha çok devlet tarafından destekleniyor. Ülkelerin güç konumları kısa süre yükseldiği zaman onu normalize ediyor. Davranışsal yaklaşım ise orta güç gördüğü ülkeleri onların faaliyet ve davranışları üzerine kategorize ediyor. Hiyerarşik düşünce devletleri onların uluslararası alanda konumlarına göre değerlendiriyor. İşlevsel ve davranışsal yaklaşımlar devlet gücünü artırmak için orta güç etiketi kullanırken, hiyerarşi yaklaşımı sadece uluslararası sistemdeki pozisyonları takip ediyor.

II. D. 2.a. İşlevsel Yaklaşım

1970 yılında J.L. Granatstein işlevsel yaklaşımı “Orta güç” kavramının ilk öne süren ve tanımlayan yaklaşım olduğunu belirtiyor. İşlevsellik kabiliyeti ve orta güç arasındaki bağ Lionel Gelber tarafından güçlendi: nasıl büyük güçler büyük işlevleri sayesinde kendilerini başkalarından ayırt edebiliyorlar, Orta güçlerde kendilerinden daha az işleve sahip ülkelere ayırt edilmeleri gerektiğini söylüyor.

Bu yaklaşım devletleri, uluslararası meselelerde, uygulamaya kabiliyeti olan çözümler sergileyebilen, diğerleriyle farkını ortaya koyabilen devletlerdir. Bu yaklaşıma göre büyük güçler ne olursa olsun uluslararası alanda etkiye sahip ve küçük devletler bundan yoksun. Ama bu tanımın bir sorunu var orta ülkelerin işlevsel güçleri onların siyasi ilişkileri ve ekonomik kaynakları ile bağlantılı olmasıdır.

Ülkelerin konumu durum ve zamana bağlıdır.¹¹⁶ Uygun durumda her büyük olmayan devlet orta güç konumuna gelebilir ama bu konumu elde etmiş küçük devletler ve elde edemeyenler arasında fark oluşturacak objektif bir yol yoktur. Bunun için orta güçler aslında belli zaman ve durum içerisinde konumunu yükseltebilmiş küçük güçlerdir. Bu doğrultuda işlevsel yaklaşım orta gücün varlığına inanmıyor, orta güç elde edilebilen geçici bir konumdur. Bu yaklaşım küçük devletlere kendi konumlarını yükseltmek için fırsat tanıyor, örneğin Kanada, uluslararası alanda ekonomik, siyasi ve askeri alanda önemli etkiye sahip olduğu için, kendi konumunu yükseltme imkanı buluyor. Bu yaklaşım küçük devletleri küçük olduklarını unutturmak için bir teşvik ve motivasyon olabilir.¹¹⁷

II. D.2.b. Davranışsal Yaklaşım

Davranışsal yaklaşım, orta gücü böyle tanımlıyor:

"Uluslararası çok taraflı problemlerin çözümlerini takip etmek, anlaşmazlıkları çözmek için arabuluculuk yapmak, uluslararası vatandaşlığı dış diplomalarında ön gören devletlerdir".

Bu üç özellik, çok taraflılık, çatışma yönetimi ve ahlaki güç davranışsal yaklaşımın temelini oluşturuyor. Peyton Lyon ve Brian Tomlin:

"Orta güçler kendilerini ideolojik yelpazenin uç konumları ortasına yerleştirmek ve Orta güçlerin uluslararası alanda barış, arabuluculuk ve iletişim alanlarda özel rol ve sorumluluklarını göstermektedir"¹¹⁸

Davranışsal yaklaşım, orta güçleri daha güçlü uluslararası konum için istek ve arzusu olduğunu belirtiyor. Bernard Wood, orta güçleri bölgesel liderler, çatışma yönetimi, daha yüksek konum için çaba gösteren ülkeler olarak tanımlıyor. Cooper, Normatif ve nicel niteliklere dayalı devletçilik üzere analiz yapılması gerektiğini savunuyor. Devletçilikte, koalisyon kurma, işbirliği teşvik etmek, girişimci liderlerin sağlaması ve bir katalizör ve kolaylaştırıcı gibi faaliyet göstermesidir. Cooper'ın tanımına göre büyük veya küçük bir güçte orta güç gibi davranabilir. Bu özellik

¹¹⁶ Adam Chapnick, **The middle power**, <https://www.academia.edu> s. 74, 07.12.2014

¹¹⁷ **A.e.**, s. 75.

¹¹⁸ Allan Patience, **İmaging Middle Power**, Australian Journal of International Affairs, 2013, s. 214.

uluslararası alanda bu devlete iletişim aracı olarak bakılıyor. Başka bir tanımda orta güçler yani ne büyük ne küçük güç kabiliyetinde olan güçler uluslararası faaliyetlerle konumları gösterebilenlerdir. “Enternasyonalist” davranışsal yaklaşım, orta güç tanımlamasında zayıf kalmıştır. Çünkü bu güçlere tanıdığı özellikler objektif ve ölçülebilir değil.

II. D. 2.c. Hiyerarşik Yaklaşım

İşlevsel ve davranışsal yaklaşım taraftarları orta güç kavramının hiyerarşi okulun yazarlarından ortaya çıkmış olduğunu inkar etmiyorlar. Dewitt ve Kirton'nun açıklamasına göre hiyerarşi yaklaşım uluslararası sistemi kategorize ederken daha objektif kriterleri kullanarak üç sınıfa ayırıyor: büyük, orta ve küçük güçler. Orta güç kavramı 1930 yılında David Mitrany'nin Dünya Yönetimi çalışması sonra uluslararası alanda önem kazanmaya başladı. Bu çalışmada Mitrany uluslararası alan sadece büyük ve küçük devletlerden oluşuyor ama bu arada bazı küçük devletler daha fazla güçlenmeye başlıyorlar ve bu uluslararası alanın iki güç şekinden oluşmadığı fikrini ortaya koymuştur. Glazebrook küçük devletleri sınırlı kaynak ve küçük nüfus ile ayırt ediyor. Holbraad çalışmasında orta güçleri nüfus ve GSMH ile ayırt ediyor. Neack beş ulusal güç faktörünü kullanıyor. R.G. Riddell : " ülkenin büyüklüğü, kaynakları, sorumluk almak için istek ve arzusu, istikrarlı konumları, uluslararası yarattıkları etki".¹¹⁹ Bu tanım ilk başta makul gelebilir ama gerçeklikten uzaktır.

Soğuk Savaş dönemi süper güç kavramının ortaya çıkışı ile dünyanın meseleleri ve önemli konuların başında Sovyetler Birliği ve ABD duruyordu. Yeni bir farklılaştırma yoluyla, uluslararası alanda etkili güce sahip olup ama aynı zamanda da süper güç olmayan devletlere orta güç deniliyordu. Örneğin, Çin, Fransa, Britanya.

Hiyerarşi modelinde küçük ve büyük güçler objektif olarak tasvir ediliyor, orta güçlerde onların arasındaki ilişkiyi temsil ediyor. Soğuk Savaş sonra uluslararası

¹¹⁹ A.e., s. 215.

alandaki yeni bir güç dağılımını ve en önemlisi yeni bir güç tanımlamasını görmekteyiz. BM güvenlik konseyinin veto kararı, devletlerarasında objektif bir fark yarattı.

Genel itibarı ile hiyerarşi yaklaşım orta güç için siyasi bir önem yüklemeye peşindedir ve sadece devletleri kategorize etmekten ibaret olmadığını vurguluyorlar. Günümüzde orta güç diye tanımlanan güçler gerçekte orta güç değiller ama konum güç demektir, bunun içinde devletler bu konumu elde etme çabasıındalar çünkü en azından bu vasıta ile ulusal çıkarlarını ve uluslararası da etkilerini koruyabilecekler.

II. D.3. Küçük Güç

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında dış politikasına kısa bir göz atarsak, küçük güç açıklaması için güzel bir örnek oluşturacaktır. Küçük güç tanımı aynı orta güçte yaşandığı gibi, tasviri mümkün ama tanımlaması zordur. David Vital, 20-30 milyon nüfusa sahip gelişmemiş ülkeleri küçük güç kategorisine yerleştiriyor. Bu kriterlere bakılırsa 40'lı yıllarda Türkiye bu küçük güç kategorisinde yer alıyordu. Erling BJ, küçük devletleri onların büyük devletlerle olan ilişkisinde aramak lazım diyor. Bu görüşe de bakılırsa, Türkiye'nin diğer büyük güçler ile örneğin Britanya, Almanya, Sovyetler Birliği ile önemli dış ilişkileri vardı. Türkiye'nin bu dönem liderleri de küçük güçlerin temsilcisi gibi kendini algılıyordu. Küçük bir güç için temel çerçeve belli sınırlamalardır, potansiyel ve kabiliyet sınırlaması, kaynakların sınırlı olması, çıkar ve menfaatinin sınırlı olması, tehdit baskı ve zor karşısında savunmasız olması. Küçük güçler uluslararası alanda zayıf halkada yerleşirler. Asıl itibarı ile bir ülkenin gücünü değerlendirirken, yetenekleri ve sınırları önemli kriterlerdir. Bu grup ülkelerin dış politikadaki en belirgin özelliği, savunmacı hayatı olmasıdır, Dış politikada hedefi, savaşları, önlemek, azaltmak veya ertelemektir. Aynı zamanda küçük devletlerin ekonomileri de savunmasızdır ve çabuk etki altında kalır.

Bu kapsamda Türkiye'nin İkinci Savaş sırasında konumunu incelersek, savaştan önce 1939 yılında Britanya ve Fransa ile üçlü bir ittifaka girdi, ama bunun

tesiri veya sonucundan etkilenerek Sovyetler Birliği ile savaşa girmeye mecbur değildi. 1939-1945 arası Türkiye kendini büyük güçlerin ve büyük çatışmaların ortasında buldu. İki seçim hakkı vardı: birincisi, savaş öncesi mtfevikleriyle faşizme karşı savaşmak veya yutulmayı beklemek. Ama Türkiye liderleri dış politika da uzmanlık göstererek, tarafsız kalma kararını defalarca belirterek, ülkeyi savaştan uzak tutmayı başardılar.¹²⁰

II. D.4. Bölgesel G

Bölgesel g kavramına açıklık getirmek çok zordur. Çünkü biri bölge ve diğeri g başta olmak üzere tanımlamaları zor iki kavramdan oluşuyor. Zira Buzan'ın da belirttiği gibi "bölge kavramı sıklıkla kullanılmaktadır ama nadiren açık bir şekilde tanımlamaktadır."¹²¹

Bölge ve bölgesel süreçle ilgili konularına ilgi 90'lı yıllarda canlansa da, bölgenin gerçekte ne olduğu literatürde hala çok az netlik var. Yakın zamanda gerçekleşen çalışmalar, herhangi bir özel tanım kullanılacak alan ve koşullara, tarihsel ve siyasal zeminle bağlantılı olmalıdır. Realist yaklaşım bölgeyi dış çevresi ile bağlantılı olarak tanımlar. Küresel perspektiften ülkeleri kategorize ederken, büyük, orta ve küçük diye sıralıyor. Bu yaklaşım bölgesel gu kapsamıyor. (Jeopological approach). Liberal yaklaşım coğrafi determinizmin yerine toplumsal dinamiklerin bölge sınırlarını belirliyor. Bölgedeki ülkelerin ortak tarihi, sosyal bağlar, kültürü, ekonomisi, güvenlik konuları onları başkalarından farklı kılıyor.(cultural-behavior approach). Bir bölgenin sınırları değişkendir ve düşüncelere, normlara ve g yapısını araştırmadan bölgenin yapılışını anlayamayız çünkü bu süreçte hepsi etkindir. Bu yaklaşım çerçevesinde bölge dış politika ve dış aktörlerin etkisinde kalabiliyor. Bölge içindekiler kendilerini başkalarından farklı tanımlıyor, ötekilerde farkı kabul ederek bu kimlik oluşumunu somutlaştırmak için

¹²⁰ Haluk Gerger, **Small states a tool for analysis**, <http://www.politics.ankara.edu.tr> 14.03.2015, s. 111-118.

¹²¹ Osman Bahadır Dinçer, Mustafa Kutlay, **Türkiye'nin Ortadoğu'daki güç kapasitesi**, USA Ortadoğu ve Afrika Araştırma Merkezi, USAK Rapor, NO: 12-03. 2012, s. 63.

yardımcı oluyorlar. Bölge ve dış çevresiyle bağlantısı araştırmanın temel konusu. (Constructivism approach)

Birçok yazar bir ülkeyi bölgesel güç olarak varsaymak için belirli özelliklerin olmasını önde görüyorlar. Devletin iç dinamiklerini bilhassa ekonomik ve siyasi sistem bölgesel liderlik için önemli faktörlerdir. Bölgesel gücün kendi etki alanında faaliyetleri ve etkileme gücü önemlidir. Flandes, bölgesel güç tanımlamasına yardımcı olmak için, dört önemli kriter getiriyor¹²²:1) liderlik iddiasını oluştursun. 2) gerekli nesnel ve öznel güç kaynaklarına sahip olsun. 3) kurumsal ve söylemsel dış politika araçlarını istihdam etsin. 4) üçüncü devletler tarafından liderliği kabul görsün. Bu kriterlerin her biri iki sistemik düzeyde(küresel ve bölgesel) ve iki politik alanda (ekonomi ve güvenlik) uygulanır.¹²³

Nolte daha kapsamlı bir tanım getirmiş oldu, onun düşüncesinde, bölgesel güç bir devlettir ki, 1) coğrafi, ekonomik ve siyasi-düşünsel sınırlanmış bir bölgenin parçası olmak 2) bölgede liderlik konumunu açıkça beyan etmesi 3) bölgenin siyasi ve jeopolitik sınırlandırılmasında etki yaratması 4) bölge için ideolojik, örgütsel ve maddi kaynakları ortaya çıkarması 5) ekonomik, kültürel ve siyasi olarak bölgeye bağlı olması, 6) bölgesel ilişkilerde gerçekten büyük etkiye sahip 7) bölgesel yönetim yapıları ile bu etkisini gösteriyor 8) bölgenin güvenlik konularını önemli ve düzgün bir şekilde tanımlar 9) bir lider devlet olarak bölge içinde ve dışında başka devletler tarafından tanınması 10) bölgesel çıkarların temsilcisi olarak, bölgelerarası ve küresel forum ve kurumlarla entegre olmuştur.¹²⁴

Bölgesel güç tartışmalarında iki önemli kavram daha var: alt emperyalizm ve eksen ülke.

¹²² Daniel Flandes, **Conceptualising Regional Power in International Relations**, German Institute of Global and Area Studie, No:53, 2007, s. 7.

¹²³ A.e., s.11.

¹²⁴ Detlef Nolte, **How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics**, GIGA German Institute of Global and Area Studies, Hamburg, 2007, s. 10-14.

II. D.4.a. Alt Emperyalizm

Kapitalizm küresel ve ulusal alanda sermaye gurupları ve rekabet olmadan varlığını sürdüremez. Farklı ülkelerde bu rekabet hızı ve kapitalist ekonomi girişim tarzı farklıdır. Bunun için bazen kapitalist olduğu bile tartışılan ülkeler bile zaman içerisinde bir alt emperyalizm konumu alabilir. Bunun geçmişteki örneklerinden güney Kore ve Brezil ve en iyi örneği Türkiye'dir. Bir zamanlar az gelişmiş bir ülke iken, ekonomik şartlarını geliştirip 1960'lı yıllarda yaşadığı sıçrama ile orta seviye kapitalist bir ülke haline geldi ve bir alt emperyalizm örneğini teşkil etmeyi başardı.

"Alt emperyalizm ülkesi emperyalist hiyerarşi piramidinde en üst basamakta yer alan emperyalist ülkelerin bir altındaki konumu anlatır".¹²⁵ "Ekonomik veya askeri gücüyle belirli bir bölgeyi emperyalizmle işbirliği içinde denetleyebilen güçlerdir".¹²⁶ Bu konumda bir ülke küresel düzeyde olaylara etki sağlayabilecek bir güç ve potansiyele sahip değildir ama kendi yer aldığı bölgede, büyük devletlerin yanı sıra ilişkilerini geliştiren ve etki sahibi olan bir ülkedir. Kapitalist ülkeler basamağında yukarıya doğru tırmanan orta düzey ülkeler alt emperyalist ülkeler olarak adlandırılıyor. Bir bölgesel güç düzeyine ulaşan bu ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda yeri geldiğinde büyük güçlere karşı duruyorlar ama zaman içerisinde bu ülkelerle ilişkilerini kendi lehine çevire bilecek kapasitedeler. Küresel düzeyde söz sahibi olmayan alt emperyalist ülkeler kendi bölgelerinde güç odağı oluşturma bilirler. Bu durum aynı bölgede aynı düzey güce sahip ülkelerin arasında rekabete yol açabilir. Örneği Ortadoğu'dan verirsek, Türkiye ve İran arasındaki çekişme ve rekabet Osmanlı ve Pers İmparatorluğu zamanından beri bölgede mevcut. Dikkat edilmesi gerek alt emperyalizm geçici bir olgudur, sürekli değil ve bu yüzden değişik zaman dilimlerinde bölgede bu konumu elde eden ülke değişebilir.

II. D.4.b. Eksen Ülke

Chase, Hill ve Kennedy (1996), bölgesel güçlerin rolünü eksen ülkeler kavramı ile bağlantı kurdular. Eksen ülkeler bölgesel olarak çok önemli konumdalar.

¹²⁵ Elif Çağlı, **Alt-Emperyalizm Üzerine: Bölgesel Güç Türkiye**, <http://marksist.net/>, 26.03.2015.

¹²⁶ Engin Erkiner **Alt Emperyalizm ve Türkiye**, <http://enginerkiner.org> 26.03.2015.

Onların çöküşü sınır ötesi kargaşaya neden olabilir. Diğer yandan bu ülkelerin ekonomik ilerleme ve istikrarı, bölgenin ekonomisini canlandırır ve siyasi düzenini sağlamlaştırır. Bölgesel güçlerin bölgede ahlaki otoritenin yanı sıra, barış koruyucuları ve polis güçleri rolünü üstlenmeleri bekleniyor. Onlar zaman zaman büyük güçlerin desteği ile kendi çevrelerini düzenli tutmaktan sorumlular. Bölgesel ilişkiler yürütülmesinde kabul edilen kurallar ve normlar bölgede desteklenmeleri beklenir. “Eksen Ülkelerin Özellikleri; a-) Jeostratejik olarak ABD ve Müttefikleri açısından önemlidirler. b-) Üçüncü Dünya ülkesi olarak çeşitli zorluklarla yüz-yüze olduklarından gelecekleri belirsizdir. c-) Kendi bölgeleri üzerinde önemli yararlı ya da zararlı etkiler yaratabilme potansiyeline sahiptirler. D-)Küresel temaslarda kilit rol oynayabilirler.”¹²⁷

Eksen ülke sadece bölgenin kaderini değil, uluslararası istikrarı da etkileyebilecek bir ülkedir. On dokuzuncu yüzyılda eksen ülke örneği Türkiye idi. Türkiye'nin stratejik konumu, imparatorluğun parçalanması ile birlikte Rusya ve İngiliz politikacılar için bir doğu sorununu oluşturdu.

Eksen ülkeyi nasıl ayırt edebiliriz sorusuna verilebilecek cevap, Büyük bir nüfusa ve önemli coğrafyaya sahip olmak. Bunun yanı sıra ekonomi potansiyeli başka kriterdir. Fiziki büyüklük önemlidir ama hayati öneme sahip değil. Eksen ülkeyi en iyi özetleyen şey, bölgede ve uluslararası istikrarı etkileme kabiliyetidir. Eksen ülke bölgesinde o kadar önemlidir ki onun çöküşü diğer ülkeleri de kötü yönde etkiler ve sınır ötesi kargaşaya neden olur, örneğin, göç, hastalık, toplumsal şiddet vs. Diğer taraftan onun ekonomik gelişimi ve istikrarı, bölgenin ekonomik canlılığı ve siyasi sağlığına yol açıyor.

Ortadoğu bölgesinde üç eksen ülke sayabiliriz: İran, Türkiye, Mısır. Bu üç ülke bölge liderliği için rekabetteler, ABD'nin bölgeye hâkimiyetini tehdit ediyorlar. Geçen ön senede bölgenin manzarası değişmiştir. Türkiye artık bölgede komşularına

¹²⁷ Graham E. Fuller, **The New Turkish Republic : Turkey as a Pivotal State in the Muslim World**, Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2008, s. 96.

göre daha aktif bir rol üstlenmiştir. İran Basra Körfez’inde* nüfuzunu korumak ve anti-ABD ve Siyonizm hareketinin öncülüğünü taşımak için yorulmadan bir mücadele vermektedir. Mısır’da siyasi uykusundan ve kültürel düşüşünden çıkıp eski liderlik rolüne dönmesi her an mümkün gözüküyor.

Bu üç Müslüman ülke, bölgedeki siyasi ve kültürel eğilimleri ve yumuşak güç kapasiteleri ile Ortadoğu’nun merkezinde yer alıyorlar. Üç ülkede tarihi süreçte büyük imparatorlukları olan, çok dilli ve çok dinli ülkelerdir, bunların arasında sadece Mısır çoğunluk olarak Arap nüfusa sahiptir. Arap olmayan iki ülke Türkiye ve İran senelerdir bölgeye hakimiyeti Arap dünyasının kültür başkenti Mısır tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Mısır otuz iki senelik rejimine son vererek, siyasi sistemini değiştirdi. Türkiye son yıllarda demokrasisini sağlamlaştırarak başka Arap ülkeler için örnek teşkil etmektedir. Bugün Türkiye diplomatik ve ekonomik alanlarda yatırım yapıyor. Bölgenin en dinamik ekonomisine sahiptir. Türkiye'nin Irak saldırısına karşı durması, Arap İsrail çatışmalarında Filistin halkının tarafını tutması, diğer yandan uzun süre NATO üyesi olması ve ekonomik, güvenlik ve dış politikada Batıya yönelik tutumu, diğer yandan Ortadoğu’da bilhassa İran, Irak ve Arap ülkeleri üzerine bağımsız politika üretebilmesi. İran’da Basra Körfez’de üstün güç konumu, Arap ülkeleri arasında eksen ülke oyuncusu olması, bilhassa Filistin’in hak ve hukukunu koruması, Hizbullah ve Hamas'a maddi ve askeri destek vermesi, nükleer enerjiye erişmesi, yaşadığı yeşil hareket olayları ile daha ılımlı iç ve dış politikalara yönlendi ve sonuç olarak ABD'yi Ortadoğu’da en fazla zorlayan ülkedir. Bu üç iddialı güç bölgede ABD'nin de rolünü değiştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin bu ülkeler üzerinde en az etkiye sahip olduğu dönemdir. Artık ABD Ortadoğu’da istediği politikaları dikte yapamıyor ve bu bölgesel güçlere daha fazla cesaret tanıyor.¹²⁸ Bölgesel güç tartışmalarında anlatıldığı üzere bölgede şartların değişmesi ile bir ülke bu konumunu kaybedebilir bunun örneğini Mısır’da görüyoruz, bu

* Farsça ve İngilizce literatüründe, Körfezin ismi, Pers Körfezi (Khalij-e Fars) veya Persian Gulf olarak geçiyor.

¹²⁸ Fawaz Gerges, **Obama and the Middle East**, United States, Martine Press, First Published, 2012, s. 151.

yüzden her ülke kendi egemenliğini korumak ve onu kalıcı kılmak için çeşitli araçlara yöneliyor, tarih, kültür, din, dil, coğrafya, maddi veya nizami yardımlara kadar geniş bir yelpaze var.

Genel olarak, alt Emperyalizm, orta ölçekli güç, bölgesel güç, eksen ülke, ya da yükselen güç gibi tanımlamalar bir birine yakın anlamlar taşımaktadır. Bu yüzden bölgesel güç tanımlaması diğer birçok güce ilişkin tanımlama gibi üzerinde ortak olmayan karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Bölgesel güce ilişkin tanımlamalara, açıklamalara bakıldığında bazı farklılıklar olmakla birlikte hemen hepsinde bölgenin parçası olma, materyal ve yumuşak güce sahip olma, bölge olaylarını etkileme gibi bazı temel ortak noktalar bulunabiliyor.

Bölgesel güç kavramı çerçevesinde Ortadoğu bölgesini incelemek zordur. Alt emperyalist yaklaşım çerçevesinde Türkiye veya eksen ülke yaklaşım çerçevesinde Mısır, İran, Türkiye bölgesel güç olarak tanımlanıyor, tabi değişik faktörleri de göz önünde bulundurursak Mısır, İran, İsrail, Türkiye, Suudi Arabistan, gibi ülkeler bölgenin diğer ülkeleriyle kıyas daha fazla güç kapasitesine sahipler ama kesin olarak bir hegemon bölgesel güçten bahsetmek zordur. Ortadoğu bölgesinde bölgesel güçten bahsedince örneğin Türkiye veya İran bölgesel güç olduğuna dair yorumlar yapılırken tartışılması gereken doğru konu belki de hangi meselelerde, hangi alanda, hangi dönemde olmasının farkında olmaktır.

Bölgesel güç bir devlettir, bölgesel liderlik konumunu elde etmek için güç kapasitesi başka bölge ülke tarafından da onaylanması gerekir. Bir devlet bir faktör ve özelliğe sahip olarak bu konumu elde edemez. Nolte'nin söylediği üzere bir bölgesel güç 10 kritere sahip olması gerekir, halbuki Ortadoğu ülkeleri her biri sadece bir kaç kritere sahiptir. Mısır, Suudi Arabistan ve İran bölgede siyasi-ideolojik yapıları ve jeopolitik sınırlandırmaları etkileyen ülkelerdir. Ancak söylemek gerekir ki, bölgede hiç bir ülke ekonomik, siyasal, kültürel, askeri alanların hepsinde öncü güce sahip olup bölgenin yapısında değişiklik yaratabilip ve aynı zamanda diğer ülkeler tarafından da kabul görececek konumda değil. Bu yüzden bölgesel lider konumunu tamamen elde edememişler. Bu vaziyete neden olan sebepleri saymak gerekirse: bölgede yüksek güç dağılımı, işbirliği yerine rekabetin

üstünlüğü, yumuşak güç yerine sert güç kullanımı, bölge aktörler bölge kaynaklarını kalkınma ve gelişimi için kullanmamaları vs.¹²⁹

Diğer bir başka husus, Ortadoğu'da potansiyel güç kapasitesini taşıyan devletlerin hiç biri küresel alanda etkili aktörler değiller, dünya GSMH sıralamasında bir Brezilya veya Çin gibi ilk on ülke içerisinde yer almıyorlar.

Ortadoğu'da güç dağılımının fazla olması, potansiyel ülkelerin ilişkileri rekabete dayalı olması ve bir biri ile hep rekabet içinde olmaları, küresel alanda diğer Asya veya Latin Amerika güçleri gibi söz hakkına sahip olmamaları bu bölgede bir hegemon bölgesel güç olmamasının önemli nedenlerindendir. Bu gerçeğin farkına varan devletler son yıllarda bölgede ilişkilerini çeşitli alanlarda ortak dil, din, kültüre dayanarak dostluk kardeşlik söylemleriyle, ortak çalışmalar ve iş birliklere imza atıyorlar. Günümüz bilgi çağında hegemon bölgesel güç konumunu elde etmek için devletler bunun ne kadar yumuşak güç araçlarına bağlı olduğunun farkındadırlar. Bölgesel güçler yumuşak güç enstrümanları ile başkalarını etkilemeye çalışıyorlar. Bu onlara sert güçle elde edemeyeceği hedeflerine ulaşabilme imkanı sunuyor. Bölgede bilhassa Türkiye ve İran başta olmak üzere bölgeye yönelik dış politikalarının değişime uğradığını, ilişki nitelikleri çatışma ve anlaşmazlıklardan iş birliğe yönlendiğini, istenilen hedeflere ulaşmak içinde sert güç yerine yumuşak güç enstrümanlarından faydalandıklarını gözlemleyebiliriz. Çünkü bugünkü şartlarda güç sahibi bölgede talip olduğu bölgesel rol emperyal ya da domine etmeye yönelik bir liderlik değil bölgenin kolektif ihtiyaçlarına, ortak çıkarlara cevap verici bir lider olmaktır. Bunun için liderlik deyince zorla, baskıyla kurulacak bir rol değil, meşruiyet taşıyan, bölge ülkelerinin kabul ettiği genel yarara ilişkin ortak iyiliğe hizmet eden lider bir role istekli olmaları içindir.

¹²⁹ A.e., s. 154.

III. BÖLÜM

ORTADOĞU BÖLGESİNDE KÜLTÜREL HEGEMONYA İNŞAASI

Güç bir aktörün başka bir aktör konumunda olan olgunun davranışlarını belirleyebilme kapasitesi olduğu kadar aynı zamanda da nispi bir olgudur. Çünkü, gücün kapasiteden etkiye dönüşebilmesi için araçlar gerekiyor. Devletler etki araçlarını kullanarak başka devletlerin davranışlarını etkiliyor. Birinci tip araçlar (sert güç), zorlama ve baskı uygulamalarını içermektedir. Zorlayıcı yöntemler, askeri güç kullanımı veya askeri güç kullanım tehdidi (caydırıcılık), ekonomik baskı ve yaptırımlara dayalı olan bir güç kullanım yöntemidir. Sert güç uygulamaları günümüze kadar önemini koruyabilmiştir ancak kamuoylarının çeşitlenmesi ve etkinleşmesi, iletişim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler, coğrafi sınırları her geçen gün biraz daha zayıflatırken, insan toplumlarını benzer şekilde bir birinden haber almaya zorlamıştır. Uluslararası alanda ulus-ötesi şirketler, kar amacı gütmeyen organizasyonların ortaya çıkmasıyla birlikte tek aktörün devlet olmadığı bir çağda yaşamaktayız. Uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen bu değişiklikler devletlerinde bir birine daha fazla muhtaç ve küresel gelişmelerin etkilerine karşı biraz daha açık ve hassas kılmıştır. Devletler dış politikalarını oluştururken küresel gelişmeleri geçmişe oranla daha fazla dikkate almak zorunda kalıyorlar. Bugün uluslararası sosyo-ekonomik ve siyasi sistemde söz sahibi olmak için tehdit ve şiddet kaynaklı sert güç uygulamalarından ziyade, örnek oluşturma, takip edilme ve benimsenmeye dayalı politikalar üzerinden yürütülmesi de önem kazanmıştır. Küresel veya bölgesel güçler dış politikalarını yürütmek ve elde ettikleri gücü hegemonik hale getirmek için temel olarak askeri, ekonomik gibi maddi kaynak kullanmanın yanı sıra, yumuşak güç uygulamaların önemini kavramış ve kullanmak durumunda kalmıştır.

Yumuşak güç kullanımında ise devletler sert politikalarından ziyade, politikalarını farklı araçlar, kültür değerleri, ideoloji, insani değerlerden yardım alarak yürütüyorlar. Yani cezbetme ve etkilemeye dönük bir ilişki diğer ülkeleri

kendi istekleri yönünde etkileyebiliyor veya istediklerini onların da istemesini sağlıyorlar. Bu iki güç türü ayrımının temelleri, sert gücün somut ve ölçülebilir ve baskıya dayalı olduğu (askeri ve ekonomik zor araçlar) ve yumuşak gücün ölçülmesi zor ve herhangi bir baskı içermeyen olduğu(kültür, dış politika, siyasi değerler) üzerine yapılıyor. Her ne kadar söylenilen kriterlere göre bu iki güç arasında fark konulmaya çalışılsa da sert güç ve yumuşak güç arasındaki çizgi tam da net değildir. Örneğin ülkelerin arasındaki ticari ilişkiler ve dış yardımları sert güç kriterleri arasında da değerlendirilebilir ama iki taraflı yüksek ticari ilişkiler veya tek taraflı yapılan dış yardımlar ülkelerin arasındaki bağı güçlendirerek siyasi ve sosyal etkilere yol açıyor. Devletler dış yardım yaptıkları ülkeleri bu yardımlara bağımlı yaparak iç ve dış politikalarına yön veriyor veya ihtiyacı olan topluma yardım sunarak kendine istediği imajı çizerek politikalarına meşruiyet kazandırıyor. Bu yüzdende çalışma içerisinde dış politika, siyasi değerler ve kültürel çalışmalara bakmanın yanı sıra ticari ilişkiler ve dış yardımlarda göz önünde bulundurulacaktır.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da bir devletin sert veya yumuşak gücünün mutlak bir değer olarak değil, başka devletlerle karşılaştırıldığı zaman anlam kazanmasıdır. Bu yüzden bir etki aracın var olabilmesi veya hangi etki aracının önemli olduğunu diğer devletlerin gücüne nispetle/oranla belirlemek mümkündür. Aynı şekilde Ortadoğu bölgesinde de sadece bir ülkenin kapasitesini incelemek bize doğru tespitler yapmamızı sağlayamaz. Bu yüzden iki bölgesel gücü karşılaştırarak değerlendirmeye çalışacağız.

Eskiden bölgesel iddiaları daha zayıf devletler statüsünde yer alan ve uluslararası sistemde kendi varlıklarını korumaya çalışan Türkiye ve İran hâlihazırda kendi politikalarını çizmenin yanı sıra bölge ve uluslararası istikrarı da etkileyip yön verebilecek noktadalar. Bu anlamda iki ülke de Ortadoğu bölgesinde eksen ülke statüsüne yükselmişlerdir. Türkiye'nin bölgede aktif rol üstlenmesi, İran'ın Körfez'de nüfuzunu korumaya çalışması başta ABD'de ile ilişkilerinde karmaşık bir denklem ortaya çıkarmaktadır. ABD bir küresel güç olarak, İran ve Türkiye iki bölgesel güç olarak Ortadoğu gelişmelerine karşı daha fazla hassaslar, her ülkenin iç siyasi, ekonomik ve kültürel dinamikleri farkı olduğu için etki sağlayabileceği alanda

farklıdır. Her ülkede kendi etki alanını genişletmek ve rakip ülkelerin etki alanlarını sınırlandırmak için başvurduğu yumuşak güç enstrümanlarını değerlendirmek bize bu rekabet alanını tasvir etmek için yardımcı olacaktır. Her üç devletin kullandıkları yumuşak güç enstrümanları arasında, diplomasi, ticari ilişkiler ve kültürel faaliyetleri incelenmektedir. Çünkü merak edilen sorulardan birisi, ABD'nin bütün ekonomik, askeri, diplomatik, ideolojik, teknolojik ve kültürel alanlarda üstünlüğe sahip ve bir süper güç olarak bölgede de her alanda nüfuza sahip midir? Veya etki alanlarını hangi bölgesel güçler tehlikeye atabilir ve ne kadar sınırlandırabilir? Diğer yandan İran ve Türkiye sistemde hegemonik bölgesel güç konumuna yerleşmek için etki araç ve alanları nelerdir? Bölgede güç rekabetinde hangi alan daha fazla önem taşıyor? Ticari ilişkiler ve dış yardımlar mı? Eğitim mübadele programları mı? İdeoloji ve din söylemleri mi? İletişim araçları mı? Böylelikle bu sorulara cevap vermek üçüncü bölümün temellerini oluşturmaktadır.

III. A. Orta Doğu Bölgesinde Kültürel Hegemonya Kurmak İsteyen Süper Güç ABD

III. A.1. Dış Politika

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik etkin dış politika izlemesinin başlangıcını Eisenhower Doktrini (1957) sayabiliriz. Bu doktrinin temelini, Ortadoğu ülkelerini Sovyet etkisine karşı bölgeye yerleşmek adına bağımsızlığını korumak isteyen ülkelere ekonomik ve gerektiğinde askeri yardım sağlamaktır.¹³⁰

1973 Petrol Krizi yaşandıktan ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Afganistan'ı işgal ettikten sonra 1980 yılında ABD bölgede petrol rezervlerine erişimini güvence altına almak için bölgeye askeri müdahale de bulunabileceğini dile getirdi çünkü SSCB'nin bölge nüfuzundan korkuyordu, bu yüzden de "Carter Doktrini" ortaya çıkmıştır ve böylece herhangi bir ülke Körfez

¹³⁰ Dwight D. Eisenhower, Eisenhower Doctrine, <http://www.eisenhower.archives.gov>, 12.03.2015.

bölgesinin kontrolünü ele geçirmeye çalışırsa ABD'nin menfaatlerine saldırı yapmış sayılacağı ilan edilmişti.¹³¹

Geleneksel anlamada bir ülkenin büyük güç olma potansiyeli savaştaki etkinliği ve dayanıklılığı ile ölçülür ancak günümüzde sadece askeri güçle tanımlanan güç etkisini yitirmiştir. Uluslararası ilişkilerdeki güç tanımına yavaş yavaş ekonomik güç, teknoloji ve iletişim araçları, eğitim gibi olgular dahil edilmiştir. Burada ABD için kritik olan şey süper güç olmaktan ziyade siyasal sistemi ne kadar kendi kontrolü altına alabileceği ve başka ülkelere kendi istediğini yaptırmakta ne kadar başarılı olabileceğidir. ABD bilhassa Ortadoğu bölgesinde güçlü kalmak istiyorsa Nye'in da söylediği gibi yumuşak gücüne dikkat etmesi gerekir.¹³²

11 Eylül 2001'den sonraki dönem Bush'un "Ulusal Güvenlik Doktrini" adı altında anlatılmaktadır. Bu doktrine göre ABD kendisine yönelik tehdit olarak gördüğü her ülkeye saldırabilir. Tehdit saldırıya dönüşmeden ortadan kaldırılması gerekir.¹³³ Askeri güç uygulamaları veya tehdidi sert güç kategorisine girdiğinden, Bush iktidar dönemi ABD'nin imaj ve yumuşak gücünün zedelenmesine neden olmuştur.¹³⁴ Diğer yandan ABD bölgede ki varlığını ekonomik istikrar sağlanması, insan haklarının korunması ve özgürlüğün yaygınlaşması gibi değerler, söylemler aracılığıyla da meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır.

Ancak Obama'nın gerek seçim kampanyalarında gerek seçildikten sonra dünyanın Bush dönemi iktidarı sürecinde unutulmuş "yumuk güç" kavramını yeniden gündeme taşıdığını söylemek mümkün. Obama'nın yumuşak güç kullanımı ABD'nin sarsılmış imajı için çok önemli olmuştur. ABD Irak başarısızlığının ardından bölgedeki halkı kısa sürede kendine düşman etti. Araştırmalar son yıllarda

¹³¹ Gültekin Sümer, **Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü**, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 5, No: 19, 2008, 136.

¹³² Tuğçe Ersoy Öztürk, TASAM Araştırma Stajyeri, **ABD'nin "Yumuşak Güç" Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası**, s.7.

¹³³ The National Security Strategy of the United States of America, The White House, Washington, 2002.

¹³⁴ Darrell Ezell, **Diplomacy and US-Muslim World Relation**, the university of Birmingham, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.

Amerika'nın yumuşak güç kullanımının dramatik bir şekilde düşüşe geçtiğini göstermektedir.¹³⁵ Bu durum ABD'yi dost devlet olmaktan ziyade uluslararası hukuku göz ardı eden, kendi başına hareket edip hiç bir kuruma hesap verme ihtiyacı duymayan, bir devlet olarak algılanmasına yol açmıştır. Araştırma raporlarına göre ABD'nin Bush dönemi sürecinde imajının en fazla zedelendiği bölge Ortadoğu bölgesi olmuştur. Bunun içinde Obama dünyaya kafa tutmak yerine İslam dünyasına seslenirken gösterdiği hassasiyet ile bölge insanları incitmeden gururu zedelenmeden bir çözüm üretilebileceğini göstermektedir. Obama samimi söylemleri ile kitleleri olumlu yönde etkilemeyi amaçlıyor. Kahire'de yaptığı konuşmasında İslam tarih ve kültürüne olduğu saygı ve İslam dünyasıyla arasındaki bağı iyi bir şekilde açıklıyor, Kahire'ye gelme nedenini *"yeni başlangıç yapmak"* olarak belirtti:

"Ben Kahire'ye ABD ile dünyadaki Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayanan Amerika ve İslam'ın bir biriyle zıt olmadığı ve rekabete gerek bulunmadığı gerçeğine dayanan yeni bir başlangıç arayışı ile geldim. Aslında onlar bir birini tamamlar, adalet ve gelişim, hoşgörü ve bütün insanların saygınlığı gibi ortak ilkeleri paylaşır." Mukaddes Kuran'ın bize söylediği gibi, "Allah'ı aklından çıkarma gerçeği söyle." Benimde elimden geldiği kadar insan olarak paylaştıklarımızın bizi ayıran güçlerden çok daha kuvvetli olduğu yönündeki inancımın şaşmadan önümüzdeki fevkalade görevin önemini vurgulayarak gerçekleri yansıtmak."¹³⁶

Böylelikle Obama yönetimi ABD dış politikasında yeni bir dönemi başlamasına ve ABD'nin dünya genelinde bozulan imajını yeniden yapılanmasında yumuşak güce önemli bir yer vermiştir.

III. A.2. Ticari İlişkiler ve Dış Yardım

Ticari ilişkilerde Ortadoğu bölgesi dünyanın en zengin kaynaklarına sahip olmasına rağmen, GSMH, istihdam ve ekonomi çeşitliliği diğer bölgelerle kıyasla daha düşük bir seviyededir. Dünya ekonomisine sınırlı entegrasyonu, bölgenin ekonomik gelişimi için engeldir. Ticari ürünlerinin sınırlı olması yanı sıra ticari

¹³⁵ Winston Fettner. **A.g.e.**, s. 5.

¹³⁶ Tuğçe Ersoy Öztürk, s. 9.

partnerleri de sınırlıdır. Ayrıca tarifelerinin yüksek olması aralarındaki ticari ve yatırım akışını engelliyor.

Amerika'nın bölgeyle ticari ilişkileri çeşitlidir. Bahreyn, Umman, İsrail gibi ülkelerle serbest ticari anlaşmaları var. Dünya Ticaret Örgütüne üye olmayan ülkelerde ilişkileri sınırlıdır. Bu ilişkilerde iki istisna önemli ekonomik yaptırımlara konu olan İran ve Suriye'dir.

Ortadoğu ülkeleriyle ticaret ve yatırım ilişkileri, ABD'nin hem ticari hem dış politika çıkarları açısından önem arz etmektedir. ABD'nin Ortadoğu bölgesiyle ekonomik ilişkileri bölgede yaşanan siyasi olaylardan etkilenecek daha derinleşmiştir. ABD bölgede uzun dönemli bir ekonomik büyüme sağlamanın yollarını aramaktadır. Bu doğrultuda 2011 senesinde Obama bölgeye yönelik "ticaret ve yatırım ortaklık girişimi" ni açıkladı. Siyasi değişim geçiren bölge ülkeleri ile ekonomik bağlar kurma hedefleniyordu.¹³⁷

Genel itibarı ile ABD ekonomi analizcileri Ortadoğu'ya yönelik derin ilişkiler kurma yönünde hem fikir değiller. Bölgenin siyasi istikrarsızlık zarar verici olabilir ama bazı analistlere göre bölgenin ekonomisinin dünya ekonomisine bağlamak ve yeni destekleyici yatırımlar yapmak bölgenin demokratik gelişimini de etkileyecektir.¹³⁸ ABD'nin 2014 verilerine göre, BAE (17) ve Suudi Arabistan(20) ve Türkiye(26) ilk 30 ticari partner arasında yer almışlardır.¹³⁹ Amerika'nın Körfezden ithal ettiği petrol oranı %12,9 (Suudi Arabistan'ın payı: %8,1) ki diğer bölgelerle örneğin Kanada ve Latin Amerika ile kıyaslanınca bu oranın o kadar da fazla olmadığını anlamak mümkün.¹⁴⁰

¹³⁷ Shayerah Ilias Akhtar, Mary Jane Bolle U.S. Trade and Investment in the Middle East and North Africa: Overview and Issues for Congress, Congressional Research Service Report, 2013 <https://www.fas.org> 02.04.2015

¹³⁸ A.e., s. 12.

¹³⁹ Internationam Trade Aminstration, Top U.S. Trade Partners Ranked by 2014, <http://trade.gov/> 05.04.2015.

¹⁴⁰ US Enerji İnformation Adminstration, US İmports by Country of Origin, <http://www.eia.gov/petroleum/reports> 05.06.2015.

Tablo 1: Amerika'nın Ortadoğu Bölgesi Yıllara Göre İthalat ve İhracatı, Milyar Amerikan Doları¹⁴¹

YIL	2010	2011	2012	2013	2014	D. Yüzdesi
İthalat	59,890.7	70,078.7	79,780.0	84,499.2	86,316.4	11.0
İhracat	94,461.8	122,421.9	133,911.2	117,922.3	110,895.2	4.3

Kaynak: ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu

ABD BAE, Katar, Umman, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Irak ve Bahreyn ülkelerin ilk 5 ticari partneri olarak yer almıştır.¹⁴²

Dış yardım yumuşak güç enstrümanları arasında önemli etkiye sahiptir. Söylem ve uygulamalarına bakıldığı zaman insani bir içeriğe sahip ancak oluşan ilişki yardım yapanın lehine olacaktır zira yaptığı yardımlar sayesinde siyasi nüfuz alanı yaratıyor. Dış yardımlar politik etki uyandırmak yardım yapılan ülkenin siyasetine dahil olmak amacıyla güdülmemektedir. Bu vesileyle yardım alanın davranış ve algılarını istediği yönde etkileyebilir. Dış yardımları etkin şekilde kullanan devletlerden birisi ABD'dir. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çıkar ve güvenlik alanını etkileyecek hassas bölge ve ülkelere yardım ederek bu bölgeleri koruma altına alıyor.

ABD'nin resmi yardım kuruluşu USAID'dir (United States Agency for International Development). Bu kurum aracılığıyla dünyanın çeşitli ülkelerine yardım faaliyetlerini gerçekleştiriyor. Bu kurum 1961 yılında dış yardımlar yasası ile kurulmuştur ve amacı dış yardımları tek kurumda toplayarak daha rahat organize edilmesini sağlamaktır. 1997 yılında yardım yasalarına ekleme yapılarak, CIA (Central Intelligence Agency), Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, USAID ile birlikte çalışacakları kararı alındı. Bu konu ABD'nin dış yardımlarıyla ne kadar bağlantılı olduğunun göstergesidir.¹⁴³

¹⁴¹ United States International Trade Commission, US Trade by Geographic Region, <http://dataweb.usitc.gov> 07.06.2015.

¹⁴² IMF, Trade Statistics Data, Report by Country, <http://elibrary-data.imf.org> 14.06.2015.

¹⁴³ USAID, Who We Are, History, <http://www.usaid.gov> 04.05.2015.

ABD'nin en büyük çıkar ve güvenlik alanlardan biri olan Ortadoğu bölgesi ülkeleri, zaman zaman ABD ile aynı politikaları gütmüyor. Dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan Körfez ülkeleri (BAE, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman) 1981 senesinde KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) altında bir araya geldiler. ABD'nin ekonomi, askeri ve güvenlik alanlarında bu ülkelere yardım etmesi dikkat çekmektedir. ABD petrol gibi kritik konularda ekonomik çıkarlarını kötü yönde etkileyecek bir krizin ortaya çıkmaması adına yaklaşık 1980'lerden itibaren bölgeye yönelik faaliyetlerinin önemli kısmını dış yardımlar oluşturmaktadır.¹⁴⁴

Ortadoğu bölgesi fırsatlarla dolu olan ancak o kadar da farklı sorunlarla karşı karşıya olan bir bölgedir. Genç nüfusunun fazla olması, işsizlik, cinsiyet eşitsizliği, savaş ortamı vs. Amerika dış yardımlarının hedefini, demokrasinin gelişimi ve devletlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmak, ekonomik gelişmeyi sağlamak, eğitim ve istihdam olanaklarını artırmak, kapsamlı bir barışa destek vermek olarak açıklıyor.¹⁴⁵

Ortadoğu bölgesinde en fazla yardım yapılan ülkelere, Lübnan ve Mısır'ı sayabiliriz.

Lübnan için, %80 mikro finans sektöründe sermaye yardımı, Lübnanlı işletmelerin pazarlara erişimini kolaylaştırmak, turizm tanıtım ve gelişmesini desteklemektir. Lübnan'ın temel ve yükseköğrenim kalitesini arttırmak için eğitim ve yükseköğretim bakanlığı ve Amerika eğitim enstitüsü koordineli olarak çalışıyor. USAID/OTİ projesi çerçevesinde, sivil toplum aktörlerini bağımsız faaliyet alan yaratmak için, sivil toplum organizasyonlarının pozitif reformlar gerçekleştirebilmek için güçlendirmek, kendi toplumlarını yaratmak için, gerekli fırsatları yaratmak ve ihtiyaç olan bilgi ve araçları sunmak. 2012 senesinde 310.000 insan sivil toplum destek faaliyetlerine katılım sağlamıştır. 23.800 genç eğitim verilmiş (İngilizce ve İT). Bu alanda çalışan 102 genç ABD den maddi destek alıyor. Ekonomik ve yumuşak güç açısından yardımlar genellikle çeşitli yardım programlarını içeriyor,

¹⁴⁴ Özdemir Akbal, **Amerika'nın Güvenlik Politikaların Dış yardım Stratejisi**, Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org> 04.05.2015.

¹⁴⁵ USAID, Middle East, <http://www.usaid.gov> 04.05.2015.

ancak açık bir şekilde hangi kurum ve organizasyona yapıldığı belli değil. ABD'nin Lübnan'da yumuşak güç açısından en fazla rakip ülke İran'dır. Bu etki alanı sınırlandırmak amaçlı, Lübnan'da ABD'ye sunulan önerilerden birisi, İran ve Hizbullah'a karşı Şii liderler ile irtibata geçmesidir, Örneğin Haya Bina gurubunu desteklemek.¹⁴⁶

Ortadoğu ülkeleri arasında ABD'den en fazla destek alan ülke Mısır'dır. Buda Mısır ABD için tarihsel, demografik, diplomatik öneminden kaynaklıyor. Mısır'ın Arap ülkeleri arasındaki konumu, ABD yumuşak gücü için önemli bir yol seçimidir. Bilhassa Mısır'ın Sünni bir devlet olması ve bu yüzden İran'ın etki alanının dışında olması Amerika ve Sünni müttefikleri için yatırım yapılacak en doğru yerdir. 30 yılı aşkın, Amerika'nın insanları USAİD vasıtasıyla Mısır sağlık, eğitim, yönetim ve ekonomik kalkınma, alt yapıları güçlendirmek, ekonomik ve tarımsal büyümeyi teşvik ve yardım etmek, hükümetin çeşitli düzeylerde iyi bir şekilde halkı temsil etmek ve halkın ihtiyaçlarına yanıt vermek, alanlarında yardım ediyorlar.

ABD 1848-2015 yıllar arasında toplam \$76 milyar dış yardımı Mısır'a yollamıştır, buna ilaveten 1987'den itibaren yıllık \$1,3 milyar askeri bütçeye yardım ediyor. Mısır dış yardımlarının hacmini, Yabancı Askeri Finansman (FMF), ekonomik destek Fonları (ESF), Uluslararası Eğitim ve Öğretim (İMET), merkezlerinden oluşuyor.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Danielle Pletka, Frederick W. Kagan, **America vs. Iran The Competition for the Future of the Middle East**, American Enterprise Institute, 2014. s. 15.

¹⁴⁷ **A.e.**, s.27.

Tablo 2: ABD'nin Orta Doğu Bölgesine Yaptığı Yardımlar,¹⁴⁸ Milyon ABD Doları

Yıllar	Ekonomik Yardımlar	Yüzde	Askeri Yardımlar	Yüzde	Yardımların Toplamı
2000	3,155.437	35.6	5,700.054	64.4	8,855.491
2001	2,391.363	35.7	4,314.425	64.3	6,705.788
2002	2,779.396	38.3	4,468.316	61.7	7,247.712
2003	7,846.309	54.8	6,476.073	45.2	14,322.382
2004	11,415.649	66.0	5,876.392	34.0	17,292.041
2005	9,201.859	59.4	6,291.249	40.6	15,493.107
2006	6,297.977	37.6	10,460.405	62.4	16,758.382
2007	5,908.843	40.1	8,836.137	59.9	14,744.981
2008	6,001.523	40.1	8,951.612	59.9	14,953.135
2009	6,363.723	47.5	7,030.123	52.5	13,393.845
2010	3,499.900	37.6	5,799.801	62.4	9,299.701
2011	3,170.192	34.9	5,924.638	65.1	9,094.830
2012	3,148.448	34.3	6,026.177	65.7	9,174.625

Kaynak: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

III. A.3. Amerika Birleşik Devletleri ve Kamu Diplomasisi

ABD dünyanın bir numaralı ekonomik gücüne ve Microsoft, Mc Donald's, Coca Cola, Mobil, Procter & Gamble gibi dünyanın en tanınmış şirketlerinin çoğuna sahip olması, Amerikan kültürünün en önemli dağıtıcısı olan, Amerikalı sporcular ve sanatçılar, öğrenci değişim programları, dünyanın en ünlü üniversiteleri ve basın kuruluşları, Amerika yumuşak gücünü güçlendirecek önemli koşullardır. Bunların

¹⁴⁸ USA International Development Agency, Foreign Assistance to Middle East, <http://www.foreignassistance.gov> 04.05.2015.

yanı sıra kamu diplomasi faaliyetleri devlet tarafından planlı bir şekilde yürütülmektedir. Kamu diplomasi faaliyetlerini organize etmek için Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı (USIA) 1953 yılında kurulmuştur. En önemli faaliyetleri akademik ve kültürel mübadele programlarını desteklemektir.¹⁴⁹

"ABD'nin kamu diplomasi faaliyetleri dört temel kanun üzerine bina edilmiştir. 1956 Dışişleri Bakanlığı Temel Salahiyet Kanunu, 1948 ABD Enformasyon ve Eğitim Mübadelesi Kanunu, 1961 Mütakabil Eğitim ve Kültür Mübadele Kanunu ve 1994 Milletlerarası Yayıncılık Kanunu".¹⁵⁰

ABD kamu diplomasi faaliyetleri Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yapılmaktadır ama bunun yanı sıra gereken bilgileri özel araştırma şirketleri strateji kuruluşları, vakıflar, dernekler, üniversitelerde bu konuyla ilgilenen birçok araştırma ve enstitü bulunuyor. Araştırmalar ve yapılan faaliyetlerden görüldüğü üzere ABD bu konuda en fazla bilgi ve birikime sahiptir. Kamu diplomasi faaliyetlerin resmi uygulama kurumu, (The Under Secretary For Public Diplomacy and Public Affairs) kamu diplomasi ve kamu işleri Müsteşarlığıdır. ABD'nin kültür ve kamu diplomasi çerçevesinde önde gelen kuruluş ve faaliyetlerinden geçmişten bugüne, Washington File, Milletlerarası Enformasyon Bürosu, medya ve iletişim araçları, eğitim mübadele programlarını, vakıfları saymak mümkün.

III. A.3. a. Washington File

Dışişleri Bakanlığı tarafından, Amerikan elçiliklerine gönderdiği günlük bültendir. Bunun içeriği Başbakan, Dışişleri Bakanlığının söyleyişleri, resmi gazete ve medya yayınlarını içermektedir. Bu bilgileri elçilikler Arap ülkelerinde bulunan medya ve yayın kuruluşlara sunuyor. Bu uygulama Amerika'nın en eski kamu diplomasi uygulamasıdır 1935 yılından itibaren faaliyette olan ve eskiden Amerika resmi haberlerine ulaşmak için tek hızlı araçtı ama internet ve televizyon uydu teknolojisi geliştiği için kaynaklar bu araçlarla hızlı yayınlanabilme ve erişme

¹⁴⁹ ABD Enformasyon Ajansı Bilgi Tanıtım Sayfası, <http://dosfan.lib.uic.edu/usia/usiahome/overview.pdf> 04.05.2015.

¹⁵⁰ Vedat Demir, **Kamu Diplomasi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012. s. 110.

imkanına sahip oldular. 1995 yılından sonra belgeler elçilik aracılığından çıkıp internetten yayılmaya devam etti.¹⁵¹

III. A.3.b. Milletlerarası Enformasyon Programları Bürosu (IIP)

Son yirmi yılda, kamu diplomasi uzmanları yeni iletişim araçlarını dünyaya hitap etmek için kullanmaya başlamışlar. Arap dünyasının entelektüel ve genç toplumu da en hızlı şekilde küresel meselelere katılmak istiyorlar. ABD Enformasyon Ajansı aracılığıyla 1990 senesinde web sitesi ve video konferansı olan ilk devletti, günümüzde de Arapça dahil çok sayıda dilde yayın yapıyor.¹⁵² Her gün Arap dünyasında gelişmekte olan internet ağları, bu teknolojiyi en iyi şekilde kullanmak ABD için önem arz ediyor. Yabancı halkların bir biriyle konuşma ve iletişime geçmesini ön gören Büro, Bu misyonuna ulaşmak için dijital iletişim teknolojileri, geleneksel iletişim formlarından yeni medya kanallarına geçmesini güçlendiriyor. Yurt dışında ağı yönetmek için multimedya dijital iletişim ürünleri geliştiriyor. Büronun hedefi ister birebir ister sanal mekanlarda ilişkilendirilebilir ve anlaşılabilir diyalog gerçekleştirmektir. Büro direk Dışişleri Bakanlığı tarafından destekleniyor.¹⁵³

Çalıştığı önemli programlar:

-**AmericanSpaces**,¹⁵⁴ Dünya üzerinde 150 ülkeden, 700 alanda ziyaretçiler ve ilgilenenlere Amerika anlatılıyor.

-**IIP Interactive** programı sanal ortamda insanlara özgürce düşüncelerini ve siyasi önerilerini devlet yöneticilerinin ABD yetkileri aracılığıyla fikir alışverişine imkan sunuyor.

-**Share America**,¹⁵⁵ mobil cihazlarda sosyal medya ağlarından katılım sağlayabilecek dijital bir platform hazırlıyor. ABD'nin 140 ülkesinden fazla

¹⁵¹ William A. Rugh, **American Encounter With Arab, the soft power of US Public Diplomacy in the Middle East**, United States, Praeger Security International, 2006, s. 10.

¹⁵² Vedat Demir, s. 113.

¹⁵³ Uluslararası Enformasyon Program Web Sitesi, <http://www.state.gov/r/iip/>, 16.04.2015.

¹⁵⁴ American Spaces Program Web Sitesi, <http://www.state.gov/r/iip/amerspaces/>, 16.04.2015.

büyükelçilikleriyle irtibatı olan bir platformdur. Eğitim, ifade özgürlüğü, demokrasi, yenilikçilik, vs gibi önemli konularda insanların eleştirilerini hikayelerini paylaşabilecekleri bir ortam hazırlıyor.

-Uluslararası Medya Birleştirme Ofisi, dünya da 5 şubesi olan bu ofisin amacı medya, yayın, baskı ve internet vasıtasıyla Amerika dış politikasıyla yabancı medya ile bağ kurması ABD'nin dış politika önceliklerini yabancı medya aracılığıyla geliştirmektir. Ortadoğu bölgesine yönelik faaliyetlerini Dubai bölgesel medya merkezi tarafından ilerletiyor. Görüşmeler ve sosyal medya aracılığıyla Arap dünyası medya organlarıyla iletişim sağlamaktır. Bölgeye yönelik düzenli olarak radyo ve televizyonlarda röportaj vermek, hem Amerika hem bölge ülkeleri ile ilgili haberleri yerel dilde facebook, instagram, twitter, youtube gibi sosyal sayfalardan yayın yapıyor. Dış İşleri Bakanlığının sosyal ağlar yoluyla dolaysız bir şekilde bölge halkıyla iletişime geçmesi sivil toplum aktörlerinin kamu diplomasideki önemini gösteriyor.¹⁵⁶ Hillary Clinton, bu aracı sadece Tahrir Meydanında gördüğümüz gibi devlet protestocuları birleştiren işlevi yok diyor, diğer taraftan halkın klişe ve kalıplarını yıkmasına yardımcı olacaktır.¹⁵⁷ Bu konunun ABD için önemini İran'la diplomatik ilişkilerin kesilmesi nedeniyle 35 sene sonra sanal elçilik kurmasıdır.¹⁵⁸ Resmi elçilik olmamasına rağmen, İran toplumunun Amerika'daki yaşam, eğitim, seyahat, vatandaşlık vb. konularda bilgi sunuluyor. Bu sanal ortamda İran halkı ve ABD devleti arasında ikili bir bağ ve ilişki kurmaya gayret gösteriliyor.

III. A.4. Medya ve İletişim Araçları

III. A.4.a. Radyo ve Televizyon

Amerika'nın ikinci en eski kamu diplomasi aracı VOA kanallarıdır. 1942 yılında kurulmuştur ve programların çeşitliği, kalitesi, geniş kitleye hitap ettiği için Arap ülkelerinde de ilgiyle dinleniyordu. 1950 yıllarına kadar çok fazla

¹⁵⁵ Share America Program Web Sitesi, <https://share.america.gov> 16.04.2015.

¹⁵⁶ Winston Fettner, **Power in Mena: Reforming American Foreign Policy**, <http://temple.academia.edu/PeterFettner> 25.04.2015.

¹⁵⁷ Hillary Rodham Clinton Interview, Secretary of State, Washington, DC, "Social Media Dialogue with Dr. Ahmed Ghanim of Egypt's (23.02.2011) <http://www.state.gov/secretary> 25.04.2015.

¹⁵⁸ Amerika'nın İran Sanal Elçiliği, <http://www.usembassy.gov/mena.html> 20.05.2015.

önemsenmeyen VOA Arapça 1956 yılında Süveyş Krizinden sonra günde 14,5 saat yayın yapıyordu. 2002 yılından sonra radyo VOA İngilizce ve Arapça bölgeye yönelik yayınının kesmesi ve radyo Sawa'nın yayına girmesi Amerika'nın kamu diplomasisinin değişmesi açısından önemli bir konu. 2002 senesinde Radyo Sawa 22 milyon dolar bütçeyle kuruldu. 2002 yılında Amerika dış yayınlar müdürlüğü VOA Arapçanın kaldırılması ve yerini Sawa kanalının işe başlamasına karar verdiler ve bu değişimin temel nedenini Arap toplumunun yarıdan fazlasını 35 yaş altı nüfusun sahip olması ve bu genç nüfusun kalp ve aklının kazanma yolu onların dinleme kabiliyetini kazanması olarak sunuldu.¹⁵⁹

Bağdat, Musul, Kuveyt'te yayınlanan bir kaç saat İngilizce yayın dışında Arapça olmayan tek yayın VOA diye biliriz. VOA Türkçe 6 saat haftada, Kürtçe 4 saat günde, Urdu 12 saat günde, Farsça 7/24 yayın yapmaktaydı. VOA radyo dalgalarını azaltarak yerine Sawa kanal dalgalarını yerleştirmeye başlamasıyla beraber Bölge halkı tarafından bu yeni kanal Amerika devlet kanalı olarak algılanmıyordu. Halk başta VOA Arapça ve İngilizcenin frekanslarından Sawa'yı dinledikleri için şaşırıyorlardı. VOA kanallarının ekonomik, siyasi, müzik ve kültür, eğitim alanlarda yayın çeşitliliği, bölgede her kesime hitap ediyordu bu yüzden birçok öğrenci ve öğretmen yayınlarını eğitim amaçlı kullanıyordu ve yapılan bu değişimle radyo BBC ve Monte Carlo, VOA'in yerini tutmaya başladı ve bunun için ABD en etkili kamu diplomasi aracı etkinliğini kaybetti. Sawa'dan 24 saat boyunca Eminem ve Britny Espiers ve benzer pop müziklerin çalındığı çok az süre haberlere ayrılması bölgedeki insanların zaman içerisinde bu kanalı Amerika'nın bir "propaganda aracı" olduğunu gösterdi.¹⁶⁰

1998 yılında " Radyo Free Iraq" kuruldu. Irak yönetiminin sansüründen geçen sadece Arapça yayın yapan bir kanaldı. Radyo Liberty ve Radio Free Europe gibi benzer işlevlere sahipti.¹⁶¹

¹⁵⁹ Laurie Kassman, **Voice of America versus Radio Sawa in the Middle**, American University Cairo Center of Television and Digital Journalism, 2007. s. 3.

¹⁶⁰ **A.e.**, s. 8.

¹⁶¹ Radyo free IraqWeb Site: <http://www.rferl.org/section/iraq> 10.04.2015.

Amerikan destekli Alhurra,¹⁶² ABCArabic,¹⁶³ CNBCarabic,¹⁶⁴ MTV Middle East, uydu TV kanalıdır. Amerika yayın yönetim kurulu tarafından finanse ediliyor. Bu TV kanalları bölgede önem taşıyor çünkü örneğin MTV bölge kanalı kurulmadan önce bölgenin nüfusu, kültürü, halkın talepleri incelenmiş ve hitap ettiği kesime bilinçli yayın yapmaktadır. Bölge halkının da teknoloji aracılığıyla dünya ile bağlantı kurmak ve yaşamlarını adapte etme istekleri Amerika'nın bu yöne uygulamalarına kolaylık sağlamıştır. Ancak bölgenin Arapça yayınlarıyla kıyaslandığında bu kanalların halk nezdinde popüler olmadığı ortaya çıkıyor. Maryland/Zogby üniversitesinin 2005 senesinde yapmış olduğu bir ankette, ilk tercih ettikleri televizyon kanalı, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas ve Birleşik Arap Emirlikleri insanların yüzde 1'den daha azı Al Hurra'yı gösteriyor hâlbuki yüzde 45 üzeri Al Jazeera'yi tercih ediyorlar.¹⁶⁵ Amerika dergi ve magazin yayın konusunda da bölgede başarısız olduğunu gözlemlemek mümkün. 2003 senesinde 72 sayfalık Arapça dilinde yayın yapan ve Amerika yaşam ve kültürünü anlatan Hi Magazine kuruldu. 18 Arap ülkesinde 45,000 nüshası dağıtılan dergi, sadece Mısır'da 2500 nüshadan 2000 nüshası satılmadan geri gönderildi ve 2005 senesinde kaldırıldı. Buna benzer diğer bir yayın Diyalog ismiyle, siyasi ve ekonomik haberler ve makaleler içeren bir dergi, bütçe sıkıntılardan dolayı kapandı. İnternet üzerinden yapılan yayınların daha başarılı ve kullanışlı olduğu için, yayınlar 5 kategoride, ekonomi, dış politika, insan hakları, demokrasi ve diğer küresel konularda yoğunlaştığını görebiliriz.¹⁶⁶

III. A.4. b. Sinema (Hollywood)

Geçmişte eğer sinema sadece eğlence aracı ise, günümüzde küreselleşmeye verdiği destek önemlidir. İnsanlar sinema aracılığıyla değişik kültürleri tanıyıp, bir birinin yaşam tarzı, giyinme şekli, hatta gülme ve yürüyüş şekline kadar etkileniyor. Bu yüzdende sinema kültürler arasında bir bağ oluşturarak yumuşak etki

¹⁶² Alhurra Kanal sitesi: <http://www.alhurra.com/info/about-us> 10.04.2015.

¹⁶³ ABCArabic Kanal Sitesi <http://abcarabic.net> 10.04.2015.

¹⁶⁴ CNBCarabic Kanal Sitesi: <http://www.cnbcarabia.com> 10.04.2015.

¹⁶⁵ Simon Marks, Kristin McHugh, 7/24: The Rise and Influence of Arab Media, A radio documentary from the Stanley Foundation in association with KQED Public Radio, 2006 <http://www.stanleyfoundation.org> 09.06.2015.

¹⁶⁶ Laurie Kassman, a.g.e., s. 12.

sağlayabilecek en iyi enstrümanlardandır. Bu aracı etkin bir şekilde kullanan devletlerden birisi de ABD'dir. İlk yapılan filmlerde nasıl ki göçmen işçi sınıfını iyi bir Amerikalı olmak için eğitmeye çalışıyordu, aynı şeyi bugün küresel bir izleyici kitlesine yapmaya çalışıyor.¹⁶⁷

Hollywood yaptığı filmler ile dünyanın dört bir yanında "Amerikan Rüyası" oluşturmaktadır. Birçok yazar Hollywood'u dünyanın en büyük tanıtımcısı ve görsel sembol ihracatçısı görüyor. Amerika kültürü, zenginliği, özgürlüğü, güç ve ihtişamı, ne kadar nüfuzlu bir ülke olduğu her fırsatta vurgulanıyor.¹⁶⁸

Aslında Hollywood filmleri Ortadoğu bölgesi üzere ikili bir etki yarattığı gözlemlenmek mümkün. Bir yandan filmlerdeki başta yansıtılan hayat tarzı, başkarakterlerin yakışıklı ve güzel olmaları, bakımlı, zengin, dahi olmaları, yansıtılan hayat tarzı, New York hayal şehri olarak resmedilmesi, kusursuz dünyada savaşın bile güzel olması, demokrasi için savaş, özgürlük için savaş, diğer yandan filmlerde karakterler arasında bir hiyerarşi kurulması ve bu yüzden daha kolay özdeşleştirilir kılınması, ABD adaletinin hep doğru karar vermesi, sağlık sistemi hep mükemmel işlediği, dünya giyim markaları ve özgür yaşam tarzı, vs gibi herkesin ulaşmak istediği, yaşamak istediği hedef ülke yaratmaktadır buna geleneklere bağlanmış Ortadoğu gençleri de dâhil olmaktadır.

Ancak 11 Eylül 2001'de yapılan saldırının akabinde, Soğuk Savaş dönemi boyunca yaptığı gibi milli güvenlik içeriği olan filmler çekilmeye başladı. Bu filmler geçmişte de olduğu gibi bölge insanları tarafından hoş karşılanmıyor, Çünkü bu filmlerde genel itibariyle Ortadoğu, kültürü ve yaşam tarzı aşağılanmış halkı kötü adam olarak tanıtılmıştır. Jack Shaheen'in yazmış olduğu *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People* kitabında bu filmlerde belli başlı bir kaç imgeyi sunulduğunu belirtiyor ve bunu 200 yıl önce Ortadoğu'ya seyahat eden

¹⁶⁷ Tasire Moallefehaye Sinemaye Hollywood dar Jahani Shodan (Hollywood'un küreselleşme de etkili olan unsurları), Paygahe Ettela Resani Fannavari Ertebatat-e İran, Elektronik dergi, <http://vista.ir/magazine> 12.05.2015.

¹⁶⁸ Vedat Demir, *a.g.e.*, s. 116.

Avrupalılardan "Oryantalizm" olarak miras alındığının üstünü çizilmektedir.¹⁶⁹ Yaratılmış olan bu imgeler biz farkında olmadan sürekli tekrarlanınca artık Doğu insanı ve yaşamı öyle algılanmaya başlıyor. Bir taraftan muhteşem gelişimini tasvir ederken, diğer yandan Ortadoğu'nun eksikliklerini büyütürken ezmeye çalıştığı Ortadoğu halkı var. Gerçeklik payı az olsa bile bu filmler dünyada her kesimden insanları etkiliyor. Örnek olarak aşağıdaki filmleri saymak mümkün: Father of the Bride, Back to the Future , Rollover, Ernest in the Army, Network, Rules of Engagement, Sleeper Cell , The Kingdom, bunlara ek olarak Argo, spy Game(casus oyunu), Syriana, Perspolis, Body of Lies, Hurt Locker, Stoning of Soraya, Alexander, 300, Not without my Daughter vb.

Bu doğrultuda, Amerika'nın sineması ve Hollywood, popüler kültür ve yaşam tarzını yaygınlaştırmaya çalışarak ABD'nin en büyük yumuşak gücü olmaya devam etmesine rağmen bu etki aracı Ortadoğu halkı arasında ABD'ye karşı bir anti-sempati oluşturmaktadır. Radyo ve televizyon araçlarında olduğu gibi sinema alanında da bölgede pozitif bir etkiye sahip değildir.

III. A.5. Eğitim Mübadele Programları

Amerika'nın eğitim ve kültür mübadele programları, CAO (Central Applications Office) tarafından yapılıyor. Amerika devleti bu alanda çeşitli programlar yapmaktadır. Arap öğrencileri, profesörleri Amerika'ya ve aynı şekilde Amerikalıları bölgeye göndermek için imkan sunuyor. Eğitim mübadele programları ABD'nin kamu diplomasisinin en etkili aracıdır. Amerikan kültürünü yakından yaşama fırsatı veriyor ve karşılıklı anlayışı sağlıyor. Belli yıllarını Amerika'da yaşayan gençlerin hayatları boyunca pozitif bir yer kapsıyor gerçi milyonlarca dolar bu öğrencilerin eğitimine ayrılıyor ama Amerikan ürünleri olarak bu para başka şekilde o ülkeye geri dönüyor. Bu insanlar kendi ülkelerinde Amerikan şirketlerle bağ kuruyor veya akademik alanda bağlarını güçlendiriyor. Bazen bu öğrenciler ABD'nin kültürünü politikalarını eleştirebilir ama bu eleştiriler bu ülkeyi

¹⁶⁹ Lack Shaheen, **Reel Bad Araps: How Hollywood Vilifies a People**, Massachusett, Olive Branch Press, First Published 2009, s. 35.

yaşayamayanlara göre daha fazla gerçekleri yansıtan ve yapıcı eleştiriler oluyor. Amerikan okullarda örneğin Fulbright bursuyla eğitim almış birçok kişi bölgede önemli mevkilerde yer alıyor. Abdal Aziz Abdal eski Yemen Başbakanı, Mısır ulusal kadın temsilcisi, Leila Takla, vs gibi.¹⁷⁰

Araştırmacı, Shibley Telhami'ye göre, bölge insanlarının ABD'ye karşı algıları ve Amerikan iletişim ve medya araçlarını takip ettikleri arasında önemli bir ilişki yoktur. Ancak ABD'nin değişim programları eğitim, kültür, ticari araçlar iletişime geçen Ortadoğu halkı tarafından bu ülkeye göre daha iyi bir görüş ve algıya sahiptirler.¹⁷¹ Amerika'nın politikalarını her zaman onaylamasalar da, demokratik düzen, rahat ulaşım, teknolojinin gelişimi, özgürlük, vs gibi bu insanları etkileyen hususlardır. Değişim programlardan bir kaçını burada sayabilmek mümkün:

-Visitor Grantees, bu program orta düzey araştırmacılara 1-3 aylık seyahat ve araştırma imkanı sunuyor. Bu kişiler elçilikler tarafından seçilerek ABD de birçok gönüllü kuruluş tarafından karşılanıp konaklanıyorlar.

-Youth Exchange and Study Program,¹⁷² 2003 senesinden genellikle Müslüman ülkelerinden lise öğrencilerine 2 yıllık Amerika'da eğitim fırsatı sunuluyor.¹⁷³

-American Exchange, binlerce Amerikalı uzmana yurt dışı seyahat, araştırma ve eğitim hakkı sunuyor.

-English Access Micro Scholarship,¹⁷⁴ 2004 senesinde kurulmuş bir İngilizce eğitim merkezidir, 50 den fazla Müslüman ülkede, 32 bin katılımcıya sahiptir.

¹⁷⁰ William Rugh, **a.g.e.** s. 17.

¹⁷¹ Simon Marks, Kristin McHugh, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁷² Genç Öğrenciler Eğitim Mübadele Programı, YES Resmi Web Sitesi: <http://www.yesprograms.org> 08.05.2015.

¹⁷³ Darrell Ezell, **Diplomacy and US Muslim Word Relation, the possibility of the post secular and İnterfaith Dialogue**, University of Birmingham, Unpublished PHD Thesis, 2010, s. 194.

¹⁷⁴ English Access Micro Scholarship Program, <http://exchanges.state.gov/english-teaching> 15.05.2015.

-National Security Language Initiative,¹⁷⁵ 2006 senesinde kurulmuştur. ABD öğrencileri ve Yabancı öğretmenleri bir araya getiren bir dil eğitim mübadele programıdır.

-Community College Initiative,¹⁷⁶ 2006 senesinde, Dina Habib Powell, eski eğitim ve kültür Bakanlığı tarafından kurulmuş. Mısırlı öğrencilere Amerika'da eğitim fırsatı sunuyor.

-Orta Doğu öğrencileri için açık olan diğer eğitim programını saymak mümkün:

Acumen Fund Fellows Program, Chevron International REACH Scholarship Program, EducationUSA Leadership Institutes, Educators To Saudi Arabia Program, E-Mediat: Tools, Fulbright Program for Non-US Students, Global E3, IIE MENA Office Youth Leadership Programs, IIE MENA Region Professional Development Offerings, Iraq Scholars and Leaders Program, King Abdullah University of Science and Technology (KAUST), NYU Abu Dhabi Program, Syria Scholarships, TechWomen, The ExxonMobil Middle East and North Africa Scholars Program, U.S. Institute of Peace Public Education for Peacebuilding Support, Whitaker International Fellows and Scholars Program, Women in Technology, Women's Enterprise for Sustainability¹⁷⁷

III. A.5.a. Fulbright Programı

Fulbright Burs Programı, ABD'nin en önemli ve tanınmış burs programı 1946 yılında Senatör Fulbright tarafından sunulmuş ve 1961 yılından itibaren ABD ve dünya halkı arasında karşılıklı anlayış ve bağ kurmak adına faaliyete başlamıştır. Fulbright programı ABD kongresinden yıllık tahsilat vermek suretiyle Amerikan halkı tarafından ve partner ülke halklarınca 60 yıldan fazla bir süredir desteklenen dünyanın en tanınmış ve prestijli milletlerarası eğitim mübadele programıdır.

¹⁷⁵ National Security Language Initiative Program, <http://exchanges.state.gov/nsli.html> 15.05.2015.

¹⁷⁶ Community College Initiative Program, <http://www.communitycollegetimes.com> 15.05.2015.

¹⁷⁷ Uluslararası Eğitim Enstitüsü, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi <http://www.iie.org/Our-Global-Reach/Middle-East-and-North-Africa> 15.05.2015.

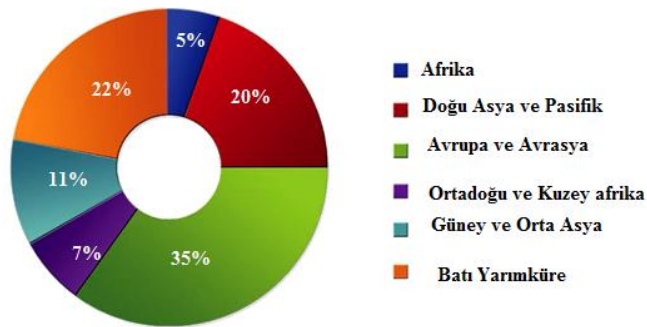
Fulbright komisyonu, devlet müesseseleri, sivil toplum teşekkülleri ve özel sektörle çalışarak, kendi toplumlarının farklılığını en iyi şekilde temsil eden başarılı kişileri seçmektedir. Yılda 3000 yabancıya burs veriliyor. Bu Burs programı çerçevesinde toplam Amerika’da Ortadoğu bölgesinden öğrenci ve araştırmacı sayılarına kendi imkanları veya burs olarak 2013/1014 verilerine göre toplam 92,618 öğrenci eğitim almaktadır. Ki bu ABD uluslararası öğrencilerinin %11 demektir.¹⁷⁸ Fulbright burs program çerçevesinde eğitim alan Ortadoğu öğrenci ve araştırma sayısı 2011-2012 verilerine göre toplam 405 öğrencidir.

Tablo 3: Fulbright Programı Ortadoğu Öğrencileri İçin Yıllara Göre Verdiği Burs Sayısı

Ortadoğu	Öğrenci	Araştırmacılar	Etkinlik	Öğretmen Değişim, Seminerler	Hubert Humphrey Fellows	Uygulama Deneyimi ve Eğitim	ABD Çalışması	Toplam
2011-2012	279	92	9	5	20	0	0	405
1949- 2012	5714	2916	356	1009	540	157	52	10744

Kaynak: Bureau of Educational and Cultural Affairs, J. William Fulbright Foreign Scholarship Board, The 48th Annual Report, <http://eca.state.gov>.

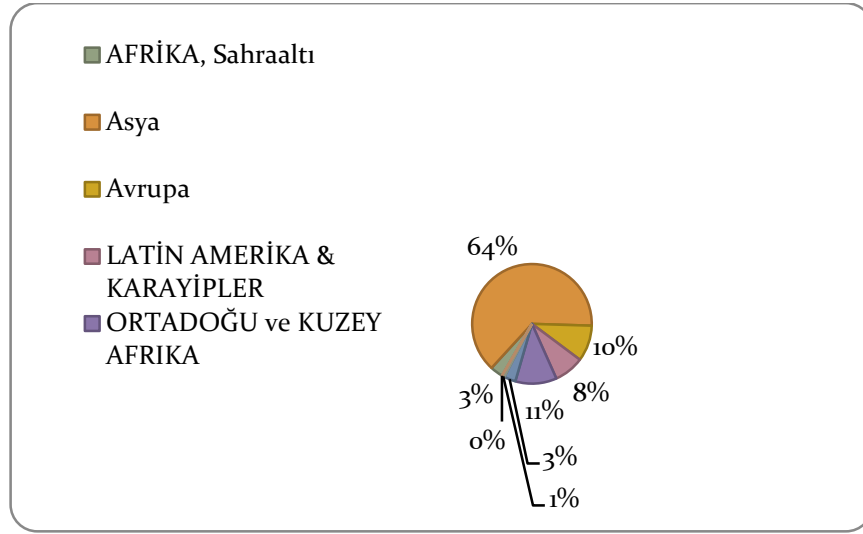
Tablo 4: Fulbright Programı Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Bureau of Educational and Cultural Affairs, J. William Fulbright Foreign Scholarship Board, The 48th Annual Report, <http://eca.state.gov>.

¹⁷⁸ International Education Enstitute, International Students All Places of Origin, Open Doors verileri: <http://www.iie.org/Research-and-Publications/Open-Doors/Data> 10.05.2015.

Tablo 5: ABD’de de Bölgelere Göre Yabancı Öğrenci Yüzdesi

Tablo 6: Ortadoğu Öğrencilerin ABD'de Ülkelere Göre Sayısı

	2013/2014	2012/2013	2011/2012
Türkiye	10,821	1,490	1,535
Bahrain	467	459	438
İran	10,194	9,682	8,744
Irak	1,491	1,074	809
İsrail	2,457	2,430	2,490
Kuveyt	7,288	5,115	3,722
Lübnan	1,367	1,266	1,350
Umman	1,504	980	538
Filistin	429	319	331
Katar	1,191	994	979
S.Arabistan	53,919	44,566	34,139
Suriye	693	505	458
BAE	2,784	2,256	2,097
Yemen	440	353	269
Toplam	95045	78,539	63,655

Kaynak: ABD Uluslararası Eğitim Enstitüsü

III. A.5.b. Yurtdışı Amerikan Okulları

Dış işleri Bakanlığı, Amerikan tarzı programların yaygınlaşması için, yurtdışında 195 okul ve programa doğrudan veya dolaylı şekilde destek vermektedir. Ortadoğu bölgesinde toplam 16 ülkede doğrudan Amerika devleti tarafından veya dolaylı şekilde yani hükümet dışı organizasyonlar ve kuruluşlar, vakıflar 23 okulu destekliyor. Bu okullarda yurtdışında çalışan Amerikalı görevlilerin çocukları, yerli öğrenciler ve üçüncü bir ülkeden gelenleri kapsamaktadır. Okulların öğretim programları ve ders içeriği ABD'deki okullar ve üniversiteye başvurabileceği şekilde düzenlenmiştir. Öğrenim dili yerel dilin yanında uygulanan İngilizcedir. Doğrudan desteklenen okullardan örnek vermek gerekirse:¹⁷⁹

Mısır, İskenderiye: Schutz American School, Kahire: Cairo American College

İsrail, Tel Aviv: Walworth Barbour American International School

Kuveyt, Kuveyt Şehri: American School of Kuwait

Umman, The American International School of Muscat

Katar, American School of Doha

BAE, American Community School of Abu Dhabi

BAE, American School of Dubai

Yemen, Sanaa International School

Tablo 7: Amerika Sponsorluğunda Ortadoğu Bölgesinde Okulları:¹⁸⁰

Bölge	Ülke Sayı	Okul sayısı	Personel Milliyet				Öğrenci Kayıt			
			ABD	Yerel	Üçüncü	Toplam	ABD	Yerel	Üçüncü	Toplam
Ortadoğu	16	23	1,343	327	695	2,365	6,370	3,727	9,481	19,578

Kaynak: ABD Dışişleri Bakanlığı

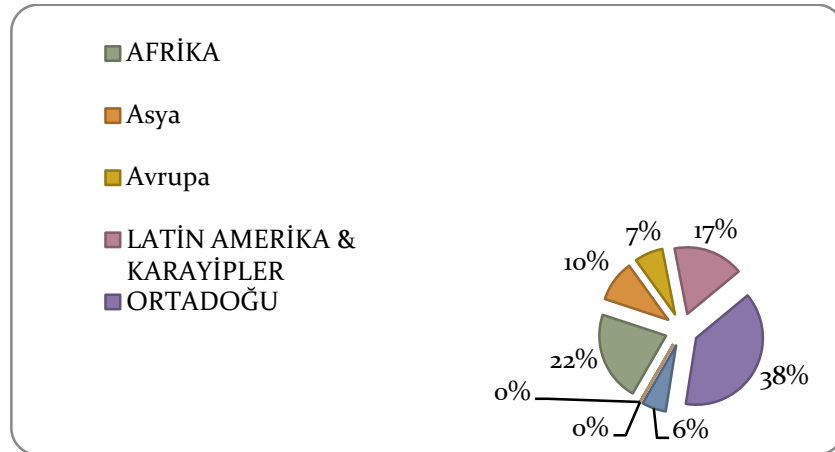
¹⁷⁹ US Department of State, School Worldwide, <http://www.state.gov/m/a/os/c1684.htm>, 13.06.2015.

¹⁸⁰ Department of State American Sponsored Schools Overseas, Worldwide Fact Sheet 2014-2015 <http://www.state.gov> 13.06.2015.

III. A.5.c. Yurtdışı Amerika Okul ve Hastane Yardımlar Kurumu (ASHA)

ABD dış yardımlar kurumu 1961 yılında kurulması ile birlikte, ABD'nin Yurtdışı Okul ve Hastane Ofisi (ASHA-US Schools and Hospitals Abroad) ajansın hedeflerine ulaşmak için katkıda bulunmuştur. “ yoksulluğu yok etmek, demokrasiyi desteklemek, ABD'nin eğitim ve sağlık alanlarda düşünce ve uygulamaları üzerine ortak bir anlayış sağlamak. Bunu yapmak için 1961 senesinde dış yardım yasası konulmuştur.(madde 214). Bu kanun ASHA temel amacı ve ASHA USAID için oynadığı rolü belirgin şekilde tanımlıyor. Bu kurum yurtdışı ilişkileri ve ortaklıkları arttırmasıyla birlikte eğitim ve sağlık alanlarda yerel merkezlerle iletişim ve gelişim sağlayabiliyor. Küresel düzeyde insanlar, para ve düşünceleri bir birine bağlamayı hedefleyen kurumlardandır. Kurulduğu tarihte günümüzün 180 milyon dolarlık bir bütçeyle faaliyete başlamıştır ve yıllık bütçesi 20 milyon dolardır.¹⁸¹ Günümüze kadar 76 ülkede, 257 okul ve sağlık merkezi yapılmıştır. Bunun yanı sıra yerel yenilikçi projelere destek vermektedir. Aşağıdaki verilerden de anlaşıldığı gibi en fazla yardım yapılan bölge Ortadoğu Programıdır.¹⁸²

Tablo 8: ASHA'nın Bölgelere Göre Yardım Oranı

Kaynak: ABD Yurtdışı Okullar Ofisi

¹⁸¹ Amerika Yurtdışı Okullar Ofisi, 2014 stratejik plan, <http://www.usaid.gov> 13.06.2015.

¹⁸² Amerika Yurtdışı Okullar Ofisi, Yıllık Raporları, 2012 <http://www.usaid.gov> 13.06.2015.

III. A.5.c. (1) Ortadoğu’da Desteklediği Okullar

Mısır Kahire: Trustees of the American University,

Okulun biyoloji, kimya, fizik laboratuvarlarının yapımı için iki yıllık bir süre için \$800,000 miktar destek ayrılmıştır.

İsrail: Hadassah Medical Relief Association,

Ülke içerisinde yoğun bakım ekipmanları \$1,300,000 miktar iki yıllık bütçe ile yardımlar temin edilecek.

- Trustees of the Feinberg Graduate School of the Weizmann Institute of Science

Bilimsel ve eğitim için gereken mağzeme ve araştırma faaliyetleri için iki yıllık bütçe miktarı: \$1,000,000 karşılanacak.

- Shaare Zedek Hospital, iki yıllık bütçe miktarı: \$700,000 ile hastane için radyografi sisteminin temini.

Lübnan: Trustees of the American Community School

Okulun güvenlik sistemi, telefon üzerinden genel seslendirme sistemi ve internet için iki yıllık bütçe miktarı:\$500,000

-Trustees of the Lebanese American University,

Mimarlık ve Tasarım Okulları (Fotoğraf Lab), Fen Okulu (İletişim Sanatları Ekipmanları) ve Mühendislik Okulu için takım temin edecek. İki yıllık ayrılan bütçe: \$900,000

-Trustees of the American University of Beirut,

Eğitim ve araştırma amaçlı medikal mağzemelerinin temini. İki yıllık bütçe: \$1.800.000

Gaza: Ramallah Friends School

Eğitim olanaklarını yükseltmek, atletik programını geliştirmek ve okullu yenilemek için ayrılan dört yıllık bütçe: \$900,000

Türkiye, Robert College,

İstanbul’da yer alan bu lise Amerika’nın en eski yurtdışı okuludur. ASHA uzun bir süredir bu okulu iyi bir şekilde desteklemeye devam ediyor. 1980 yılından itibaren bölüm laboratuvarları, ısıtma sistemi, kütüphane ve bilim binasını yenileme alanlarda destek sunmuştur.

III. A.6. Ulusal Demokrasi Vakfı (NED)

NED (The National Endowment for Democracy), bağımsız ve özel bir organizasyon olarak tanınmakta ve hukuksal bakımdan hükümet dışı statüde, STK kabul edilmektedir. Bununla birlikte yapısal ve fonksiyonel olarak ABD hükümetinin özel bir bölümü olarak faaliyet göstermektedir. Kuruluşun bütçesi Savunma Bakanlığına bağlı USIA ve AID tarafından aktarılan fonlarla Kongre tarafından sağlanmaktadır.¹⁸³ Temel hedefi, demokrasi, özgürlük, insan haklarının dünya çapında yayılması ve korunmasıdır. Ortadoğu bölgesinde yerel ve ulusal düzeyde sivil toplum çabalarını desteklemesi, guruplara ve seçilmiş yetkililere destek vermesi, ulusal gündemi belirleyen sivil ve demokratik değerlerin yayılmasına destek vermek ve aynı zamanda ulusal düzeyde ittifaklar sağlamaktır. Özellikle faaliyet gösterdiği ülkeler: İran, Irak, Yemen, Gazza, Bahreyn, Lübnan ve Sureyedir. Organizasyonun 2014 rapor verilerine göre yaklaşık 10 milyon ABD Doları destek proje sunulmuştur. Bunlardan bir kaçını söylemek gerekirse, örneğin, İran'da İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Demokrasi Abdorrahman Boroumand Vakfı, sivil toplum ve demokrasi derneği demokratik idealler ve değerler, bilgi özgürlüğü, insan hakları, STK güçlendirilmesi toplam 1.042.100 \$ destek sunulmuştur.¹⁸⁴

NED'in faaliyet gösterdiği ülkelere bakıldığında zaman aslında demokrasinin gelişmesi faaliyetleri örtüsü altında Amerikan müdahale sisteminin bir vasıtası olarak Amerikan ulusal güvenlik hedeflerine hizmet etmekte olduğu sonucuna varılır. Aynı zamanda Amerika'nın güvenlik hedeflerine uluslararası alanda meşruiyet kazandıran bir örtü sistemin işleyişini sağlamaktır.

III. A.7. Uluslararası Gıda Şirketler ve Yumuşak Güç Etkisi

Devlet dışı uluslararası faaliyet gösteren ve bir anlamda popüler kültüre ait yumuşak mekanizmaları, sadece uluslararası sistemde doğal bir diplomasi ağı

¹⁸³ Sait Yılmaz, **ABD Hegemonyası**, USAM, 2008, s. 10.

¹⁸⁴ NED Vakfın faaliyet gösterdiği bölgeler, 2014 Raporu, İran <http://www.ned.org> 03.06. 2015.

kurmamaktadır. Bunun yanı sıra farklı toplumların lezzet ve tercihlerinin yönlendirilmesinde öncülük ediyor.¹⁸⁵

Amerika'nın uluslararası gıda şirketlerinin Ortadoğu bölgesinde dünya genelinde olduğu gibi büyük etki yaratmaktadır. Şirketlerin şube sayıları gittikçe artmasının yanı sıra toplum üzerinde de bir o kadar etki yaratıyor. Ancak bu şirketlerin şubesi olmayan ülkelerde de aynı etkiyi hissetmek mümkün. Bunu gösteren bölgede en iyi örnek İran olacaktır. İran 1979 İslam devriminden sonra Amerika'ya bağlı şirketler kapandı. Ama son yıllarda şehrin çeşitli bölgelerinde bu şirketlerin ismi ve logolarını görmek mümkün. İki devletin diplomatik ilişkilerinin kesilmesi insanların bir birinin yaşam tarzı ve kültüründen ayrı düşmesi anlamına gelmiyor. Tanıdık Amerikan fastfood ve restoranların fake şirketlerin açılmış ve logoları kullanılıyor. **Baskin Robins**, Amerika'nın en ünlü dondurması ama Tahran'da restoran şubeleri ve web site mevcut. **Chipotle Mexican Grill**, kendi facebook sayfası bile bulunuyor ve popülerliğinin verdiği mutlulukla fotoğraflar paylaşmış, **KFC**, **Coca Cola**, **Dominos Pizza**, Amerika'nın en ünlü pizza restoranlarına sahip ve sadece Ortadoğu bölgesinde, 17 tane şube ve 833 restorana sahip olması ve Yousif Abdulghani bölgenin genel müdürü "şubeleri daha çoğaltacağımızı hedefliyoruz, her yıl %10-15 büyütüyoruz, En fazla büyüme potansiyeline sahip olan Sudi Arabistan ve BAE'dir."¹⁸⁶ Diğer şirketler gibi resmi şubesi yoktur ama şubeleri devrimden on yıl sonra yani 1990 senesinde ülkeyi terk etmişler. Ama halen İran'da da birçok yerde logosunu görmek mümkün ama resmi Dominos şirketinin bir bayisi bile değil. Bu restoranların menüleri bile gerçek şirket menülerinden farklı, sadece halk ve bilhassa gençler arasında bu markalar popüler olduğu için yerel restoranlar bunların kalite itibarı ve logolarını kullanmaktadırlar.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Necati Anaz, **ABD Örneklerinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika**, ASEM, s. 13.

¹⁸⁶ McDonald's and Co expand in the Middle East, <http://www.yourmiddleeast.com/13.05.2015>.

¹⁸⁷ Iran: No to America, yes to Mash Donald, France International News, 2013, <http://observers.france24.com/13.05.2015>.

III. B. Orta Doğu Bölgesinde Kültürel Hegemonya Kurmak İsteyen Bölgesel Güçler

III. B.1 Türkiye Örneği

III. B.1.a. Dış Politika

Türkiye Soğuk Savaş yıllarında Ortadoğu'ya yönelik ilgisi daha çok kendisine yönelik güvenlik tehditleriyle başa çıkmaktı ve bu nedenle de bu dönem içerisinde bölgede her hangi bir liderlik çabası söz konusu değildi.¹⁸⁸ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Türkiye'nin dış politikasında bir dönüşüm yaşıyor. Uluslararası alanda birçok fırsat ve tehditle karşılaştığı için daha aktif ve bir kaç boyutlu bir dış politika izlemektedir.¹⁸⁹ ABD ve NATO ile bağımlılığı artık tek yönlülükten çıkıp ve karşılıklı bağımlılık halini almış, ekonomisinin dünya sistemiyle birleşmesi, konumunu küçük devletten orta büyüklükte bir devlet konumuna yükseltmiştir. Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkileri 1998 yılından itibaren yeni bir sürece girmektedir, buna yol açan önemli nedenlerden birisi, birinci Körfez Savaşı sırasında Amerika koalisyonu içerisinde aktif bir role sahip olup ve büyük zararlar görmesine rağmen, ABD tarafından dikkate alınmaması, 1997 yılında AB tarafından üyeliğinin reddedilmesi, diğer yandan 1998 yılında Suriye ve Türkiye arasında Adana Mutabakatının imzalanması,¹⁹⁰ Ortadoğu'ya yönelik yeni kapılar açılmasına neden oldu ve dış politikada yaslandığı temelleri bir daha gözden geçirmesine neden oldu. ABD ve Batıya dönük politikalar ve Ortadoğu bölgesinden uzak durma politikaları yerini Ortadoğu ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgede yaşanan sorunlara çözüm üretilmesi taraftarıydı.¹⁹¹

Soğuk Savaş'ın bitimi ve 11 Eylül olayları sadece uluslararası sistemi değil bölgesel sistemi de etkiledi. Bu yüzden Türkiye'de bölge sisteminde "gözlemci ve

¹⁸⁸ Gülden Ayman, **Türkiye İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği ve Rekabet**, 21 Yüzyılda Türk Dış Politika Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 565.

¹⁸⁹ **A.e.**, s. 569.

¹⁹⁰ Özlem Tür, **Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri**, 21 Yüzyılda Türk Dış Politika Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2012, s. 595.

¹⁹¹ Mehmet Şahin, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Suriyelilik ve Değişim**, Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Akademik ORTA DOĞU, C: 4, No: 2, 2010. s. 11.

tarafsız" aktör halinden çıkıp "bölgesel aktif" bir aktör haline doğru yön değiştirdi. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bölge devletlerin üstündeki baskıda kalkarak, ülkeler birbiriyle ilişki ve işbirliği telaşına girdiler. Bilhassa bölgede güç elde eden yeni yönetici ve elit kesim örneğin, Beşar Asad, Tayyib Erdoğan, Mahmud Abbas vs gibi, bölge siyasetine farklı bakan yönetici yeni dış politika ve onun sürecini etkilemiştir. 2002 yılında AK Parti'nin tek başına seçimleri kazanması ve 2007 yıl seçimleriyle güçlenmesi Türkiye'nin iç siyasetinin dış siyasetini nasıl etkilediğinin göstergesidir.¹⁹² ABD ile karşılıklı bağımlılık temeli ve komşularla barış, işbirliği ve aktif ilişkiler den oluşmaktadır. Bu dönemden itibaren Türk dış politikasında bir kaç yeni kavramla karşı karşıya kalındı, "Sıfır sorun", "Maksimum işbirliği", "Merkez ülke". Bu yeni kavramlar ile bölgedeki ülkelerle ilgili algıların yeniden şekillendirmesidir.¹⁹³

Diğer yandan Türkiye dünyada en büyük on altıncı ekonomi ve Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında altıncı büyük ekonomiye sahiptir. Ekonomik gücünün yanı sıra Türkiye bölgede birçok çatışma çözüm sürecini başlatan ülke veya ikili ilişkileri gergin ülkelerin arasında diyalog süreçlerinde arabulucu rolünü üstlenmiştir. İsrail'in Golan tepelerini işgal etmesi, Lübnan iç gelişmelerinden ötürü İsrail'le Suriye'nin ilişkilerinin kötü olması, ABD ve İsrail aleyhine söylemlerinden ötürü gergin olan İran Batı ilişkileri, Ermenistan ve Azerbaycan arasında diplomatik girişimlerle sorunların çözülmesine destek vermesi, bunun yanı sıra ihtiyaç duyulan ülkelere örneğin Bosna, Lübnan, Afganistan vs barış gücü olarak görev alması, bölgedeki etkinliğini arttırmıştır.¹⁹⁴

Bu yeni dış politika savaştan çok barışı ön gören çözüm için sert güçten ziyade yumuşak güç ve diyaloga vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede Türkiye hem uluslararası alanda hem bölgede "merkez ülke" olmak için ilişkilerini yoğunlaştırıyor.

¹⁹² Meliha Benli Altunışık, **The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East**, Ankara, Insight Turkey, 2008, s. 41-54.

¹⁹³ Gülden Ayman, **a.g.e.**, s. 569.

¹⁹⁴ Mehmet Şahin **a.g.e.**, s. 15.

Yeni dönemde Ortadoğu'ya yönelik diplomatik dilde bile farklılık oluşmuştur, işbirliği, entegrasyon, gelişme, ortaklık önem kazanmıştır. Türkiye bu değişiklikleri yaparak "Bölge'nin jandarması" olarktan çıkıp "oyun kurucu" en azından "güvenlik üreten" ülke haline gelmiştir. Bunun önemli nedeni, bölgenin güvenliği ve yakın çevrenin istikrarı, Türkiye'yi hem güvenlik hem ekonomik alanda etkilediği içindir.¹⁹⁵

Türkiye'nin dış politikadaki değişimi üzerine literatür taraması yapıldığı zaman farklı sebepler ortaya konuluyor. Başta, Türkiye'nin "Avrupalılaşıma" konusudur. Birçok kaynakta Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine aday olması, onun dış politikadaki dönüşümü etkileyen önemli bir faktör olarak altı çiziliyor. İkincisi, konstrüktivizm temellerine dayanarak bu dönüşümün sebebini Türkiye'nin yurt içi ve yurt dışı kimlik tanımlamasından kaynaklandığı yönündedir. Üçüncü sebep ise, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesiyle kültür, tarih ve coğrafya yakınlığı bir etken olarak belirtiliyor. Dördüncüsü, Türkiye'nin bazı ülkelere yönelik vize probleminin kalkması bölge insanların sınırlarda rahatlıkla dolaşabilmelerini önemli bir faktör olarak belirtiyor ve son olarak kaynaklar AKP'nin iktidara gelmesine işaret ediyor. Yeni elit ve siyasi gündem, Türk dış politikasını yeniden şekillenmesinde önemli bir etken olarak görülüyor. Türkiye'nin siyasi ve ekonomi alanlarda politika değişikliği Ortadoğu'da etki aracı olmuştur bilhassa bölgenin çatışma ve anlaşmazlıklarını arabuluculuk rolü üstlenmesi bölgede etkinliğini arttırmıştır.¹⁹⁶

Bunların yanı sıra, bazı literatür araştırmalarında, ticaret ve iş dünyasının dış politikayı etkileyen ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya dönüşümüne yol açan önemli faktörlerden olduğunu var sayıyor. 1980'lerden sonra yeni ticaret dünyası, askeri-politik sistem ile karakterize olmuş dünya ile yer değiştirmiştir. Bu nedenle de, ekonomik bağımlılık, iş birlik ve diyalog, savaş ve korkunun, askeri kapasiteyi yükseltmek ve güç mücadeleleri ile kıyas daha fazla önem kazanmıştır.* 1980'lerden sonra Türkiye'nin ekonomisinin gelişimi ve liberalleşmesi uluslararası alanda

¹⁹⁵ A.e., s. 17.

¹⁹⁶ Kemal Kirişçi, **Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State**, New Perspectives on Turkey, No.40, 34.

* Rosecrance'ın "trading state" yaklaşımından bahsediliyor.

büyümesine ve yeni ticari ilişkiler kurmasına yol açmıştır ki bu dış politika alanında, bölgeye yönelik değişiminde etkin olmuştur. Son kaç yıl içerisinde Türk dış politikası, giderek daha çok ekonomik düşüncelerle şekillendirilmiştir-ihracat pazarları, yatırım fırsatları, turizm, enerji kaynakları ve benzeri gibi.¹⁹⁷

Özal dönemi Japonya yeni ve alternatif bir pazar olarak görülmeye başlamasına rağmen, AKP dönemi öncesi Türkiye'nin dış ticaret partnerlerini daha çok Amerika ve Avrupa ülkelerinden oluşuyordu. AKP dönemi sonrası, yeni yönetim ideolojik olarak Arap sermayesine uzak olmaması bunun yanı sıra mezhep ve kültürel yakınlık, Arap ülkeleriyle çalışmalara yol açmıştır. Simon Williams'ında söylediği gibi: "Arap ülkelerinde sermaye bulunması, Türkiye'nin yeni sermayeye ihtiyaç duyması, coğrafya olarak yakın olmaları ve kültür ve mezhep alanlarında benzerliklerin olması ve Türkiye'nin ekonomik alanda başarılı ilerlemesidir".¹⁹⁸

Ortadoğu ülkelerinde genel itibarı ile petrol üreten devletlerdir ve petrol sanayisi dışında belirgin ve etken bir sanayiye sahip değiller. Bu özelliği sadece Türkiye, İsrail ve İran sahiptir. Bu yüzden bölgede istikrar sağlandığı zaman belki en karlı devlet Türkiye olacaktır, çünkü Arap ülkeleri ve İsrail arasında husumet dolu ilişki iki tarafın birlikte İş birliği yapma potansiyelini sıfıra indiriyor, diğer yandan İran ve Türkiye ekonomileri karşılaştırıldığı zaman Türkiye ile rekabet edemeyecek konumda olduğu için, Türkiye en karlı çıkan ülke konumundadır. Türkiye bölge ülkeleri ile ticari alt yapıları oluşturarak ve bu yönde anlaşmalar yaparak, doğal olarak Türk girişimcilerin önünü açarak yeni fırsatlar elde ediyor.¹⁹⁹

Bu durumu Ortadoğu ülkeler gözünden bakıldığında, geçtiğimiz son yıllarda bölgede siyasi değişim neticesinde yaşanan olayları belli bir sonuca yönlendirmek için, bölge ülkeleri kendilerine yakın buldukları topluluklar ve devletlerin tecrübelerine yakınlaşarak kendi geleceklerine profil çiziyorlar. Bu ülkeler için bir model teşkil eden Türkiye, bölge ülkeleri ile kültürel ve tarihi bağları üzerine sağlam

¹⁹⁷ A.e., s. 42.

¹⁹⁸ Erhan Doğan, **Continuity and change in Turkish Foreign Policy during the JDP governments**, Central and Eastern European Online Library, Strategic Review, 2014, s. 273-275.

¹⁹⁹ Mustafa Kutluay, Osman Bahadır Dinçer, **Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi Mükünün Sınırları**, USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi, Rapor No: 12-03, 2012, s. 71.

ilişkiler kurabilir vaziyettedir. Türkiye bölge ülkeleri ile başta din olmak üzere, tarih kültür alanları gibi birçok ortaklıklar paylaşıyor. Türkiye'nin bir taraftan NATO üyesi, AB üye adayı, Avrupa Konsey kurucu üye olması, diğer yandan Ortadoğu ile ilgili konularda nispeten bağımsız politika sergilemesi, bunların yanı sıra ekonomik, kültürel dinamikleriyle bölgede yumuşak gücünü güçlendirmeye çalışıyor. Son 10 yıl içerisinde gelişen Türkiye'nin bölge devletleri ile oranla daha dengeli ve hatta Türkiye'ye karşı bir hayranlık uyandıran bir ilişki gelişmesine şahit oluyoruz. Bu ilgiyi doğru bir şekilde yönetebilmek, siyasi ilişkileri gelişmesi ile birlikte ekonomik, kültürel ilişkileri de büyük oranda geliştirmiştir. Türkiye'nin dış politikada tehdit yerine daha yapıcı bir anlayış oluşturmaya sebep olmuştur. Günümüzde Türkiye yumuşak güç politikalarını güçlendirmek için uluslararası alanda daha fazla yer edinip davranışlarına meşruiyet kazandırmak istiyor. Türkiye bölgede yaşanan olayları doğru bir şekilde değerlendirip kendisini merkeze alarak güvenlik, refah ve özgürlük alanı yaratabilir ve iç dinamikleri ile politika üretebilir ve bu şekilde hem kendisi hem bölgedeki ülkeler için yararlı adımlar atabilir.²⁰⁰

Bir ülkenin bölgede etkinliğini bilhassa yumuşak gücünü değerlendirdiğimiz zaman, ekonomik veya askeri güç gibi ölçülebilir verilerden fazla yardım alamıyoruz. Bu yüzden bir ülkenin yumuşak gücünü ölçmek ve kıyaslamak için değişik faaliyet alanlarına bakmak gerekir. Örneğin bir ülkenin yabancı öğrenci sayısı, ülkeyi ziyaret eden yabancı sayısı, bu ülkenin uluslararası alanda rekabet edebilen medya gücü, ülkenin dil ve dinini yayma amaçlı aktif olan kurumlar ve projeler, dış yardımları vs gibi. Aynı şekilde Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde yumuşak gücünü değerlendirmek için bu faktörlere bakmamız gerekir.

III. B.1.b.Ticari ve Turizm İlişkileri

Türkiye Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında altıncı büyük ekonomi, dünyada on altıncı büyük ekonomi konumundadır. Ekonomi alanında son yıllarda gerçekleşen krizlere rağmen Türkiye büyümekte olan performansını koruyabilmiştir. 2013 yılında %2,9 büyüme oranı ile GSMH 1.567.289 TL den 2014 senesinde 1,749,

²⁰⁰ Meliha Benli Altunişik, **a.g.e.** s. 48.

782 TL ye yükselmiştir. Kişi başına 2013 senesinde 20,607 TL den 22, 753 TL ulaşmıştır.²⁰¹ AB adaylık sürecinde olmak, serbest piyasaya hakim olmak Türkiye'nin bölgede bir diğer cazibe kaynağıdır. Bölgeyle ticaret istatistiğine bakıldığında her yıl artış gösteriyor, diğer yandan bu durum sağlam ve güvenli ilişkinin göstergesidir.

Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ticari ilişkileri her yıl artış gösteriyor. Verilere göre Türkiye'nin ticari ilişkilerinin en fazla olduğu 20 ülke arasında, Irak, BAE, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail gelmektedir. Her geçen yıl Ortadoğu alternatif pazarlarında önemi artan bir bölgeye dönüşmüştür. IMF verilerine göre, Türkiye, Irak, İran, Mısır, Lübnan, Suriye, BAE, Yemen gibi ülkelerin ilk 10 ticari partneri arasında yer almıştır.²⁰²

Tablo 9: Türkiye Ortadoğu Yıllara Göre İhracat ve İthalat Oranı, Milyar Amerika Doları²⁰³

İHRACAT		İTHALAT	
2005	10 184 230	2005	6 066 417
2006	11 315 751	2006	8 640 862
2007	15 081 322	2007	10 148 760
2008	25 430 395	2008	13 145 164
2009	19 192 808	2009	7 133 985
2010	23 294 873	2010	13 010 828
2011	27 934 772	2011	20 439 413
2012	42 451 153	2012	21 410 008
2013	35 574 660	2013	22 214 051
2014	35 385 663	2014	20 480 511

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Dikkat edilmesi gereken husus Ticari ilişkiler her yıl artış gösterse de Türkiye'nin bu alanda sürdürülebilir bir dış politika sürmesi için yeterli olmadığını

²⁰¹ Mustafa Kutluay, Osman Bahadır Dinçer, **a.g.e.** s. 75.

²⁰² Trade Statistics Data, Report by Country, IMF Library, <http://elibrary-data.imf.org> 14.06.2015.

²⁰³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ülkelere Göre Yıllık İhracat ve İthalat, , <http://www.tuik.gov.tr> 19.05.2015.

belirtmek gerekir. Bunun nedenlerinden birisi, Türkiye'nin bölgeye ihracatı teknolojik ürünler yerine doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Bu yüzden etki açısıyla kat etmesi gereken uzun bir mesafe var. Diğer yandan ülkelerin ekonomik cazibeleri sosyal ve kültürel ilişkileriyle birlikte anlam ve önem kazanmaktadır. Ekonomik, siyasal ve diplomatik ilişkiler sosyal ve kültürel temaslarla desteklenmedi sürece ilişkiler kalıcı olmaz.²⁰⁴

Türkiye'nin bölgedeki ilişkilerini geliştirmek ve bölge halkı nezdinde sempati kazanmak adına yatırım yaptığı alanlardan birisi turizm sektörüdür. Son 15 senede turizm alanında büyük bir gelişme kaydeden Türkiye, artık bu alana sadece ekonomiye kısa dönemde döviz kazandıran bir sektör olarak gören anlayışı değiştirdi ve Türkiye için yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁵

Dünya sıralamasında turist sayısı bakımından Türkiye'nin yeri: 2000 yılında 20 sıradayken 2007 de 9 uncu sırada ve 2013 senesinde ise 6'ncı sırada yer alıyor. Türkiye'ye giriş yapan 3,5 milyon yabancıların 2 milyon ulaşım için Türk hava yollarını tercih etmiştir. Bölge ülkelerinden Türkiye gelen ziyaretçi ise 559,562 kişiyle yüzde 14 artış gösteriyor. Türkiye'ye gelen yabancılar sayısındaki bu artışın sebeplerini, sağlık hizmet kalitesinin artışı, tarihi bina ve alanların restore edilmesi, dizilerde gördükleri mekanları ziyaret amaçlı geldiklerini belirtebiliriz.²⁰⁶

Türk Hava Yolları (THY), bir diğer yumuşak güç aracı olarak değerlendirilmesi gerekir. Türk Hava Yollarının ön gördüğü politikalar Türkiye'nin dış politikasıyla aynı eğilimi taşımaktadır. Türkiye'nin bir kaç boyutlu dış politika, diplomasi, komşularla sıfır sorun, uluslararası işbirliği, vb Türk havayollarının “Sizin Dünyanız”, “Dünya Daha Büyük, Keşfet” sloganıyla aynı anlam taşımaktadır. Türk Havayolları yumuşak gücün iki önemli temelini geliştirmeye yardımcı oluyor: serbest ticaret antlaşmalarıyla iş bağlarını geliştiriyor ve serbest vize politikasıyla turizm potansiyeline katkıda bulunuyor. Ticari bağların gelişimi ve altyapının

²⁰⁴ Osman Bahadır Dinçer, Mustafa Kutlay, **a.g.e.**, s. 20-26.

²⁰⁵ Nurullah Gür, **Yeni Türkiye'nin Yumuşak Güç Unsuru: Turizm**, SETA Perspektif, No:58, 2014, s. 2.

²⁰⁶ **A.e.**, s. 4.

entegre olması vizelerin kalkmasıyla birlikte bölgede sınırların geçmişe göre anlamsızlaşmasına yol açıyor. Avrupa Havayolları arasında sürekli birinci sıraya yerleşmesi, THY Ortadoğu bölgesinde 13 ülkeye uçuşu var. Türkiye'yi ziyaret edenlerin %70 bu havayollarını kullanmaktadır. Türkiye'nin cazibe kapasitesini yükselmeye yardımcı oluyor. Türkiye'nin ismini dünya çapında duyulmaya yardımcı olmuştur ve hava taşımacılığın merkezi olarak İstanbul yapılmıştır.²⁰⁷

III. B.1.c. Medya ve İletişim Araçları

III. B.1.c.(1) Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)

Televizyon temel olarak haber verme, eğitime ve eğlendirme işlevlerini gerçekleştiren haka mesajlar veren bir kitle iletişim aracıdır. Uluslararası radyo ve televizyon yayını genel anlamda etnik, dil, din alanda yayılmayı, siyasal iletişim ve propaganda, vb barındırmaktadır.

TRT yurt dışı yayınlarında ön gördüğü görevlerini böyle sayıyor: 1) devletin her alanda tanıtılması, 2) yurt dışında Türk vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin sürdürmesine yardımcı olmak.²⁰⁸

Türkiye'nin ses radyosu 37 dil ve lehçede yayın yapıyor. Radyo, uydu ve internet üzerinden yayınlanıyor. Sunulan haberler TRT Türk tarafından hazırlanıp çeşitli ülke yayınlarına gönderiliyor. TRT Kurumu yıllardır Türk devletini ve ülkeyi dış dünyaya tanıtan kurumlardan birisidir. Bölgeye yönelik yayınlarda TRT Arapça ve TRT Farsça radyo akışı yanı sıra <http://www.trtarabic.com>, www.trt.net.tr/persian web adresleri üzerinden yazılı yayıncılık yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra bölge ülkelerin teknik alt yapılarını güçlendirmek için destek sağlıyor. Arap ülkeleriyle olan 400 yıllık tarihi geçmişinden dolayı bu coğrafyada 350 milyon nüfusa hitap edebilmek TRT'nin başta isteklerindendir. Bu doğrultuda bölgeye yönelik daha

²⁰⁷ Orçun Selçuk, **Turkish Airlines: Turkey's Soft Power In Middle East**, Boğaziçi University, The Atatürk Institute for Modern Turkish History, t.y. s. 183.

²⁰⁸ Hatice Başar, **Türkiye'nin Kamu Diplomasisi: Bir örnek Çalışma olarak TRT**, Beykent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 2011, s.130-145.

ağırlık verdiğini gözlemlemek mümkündür.²⁰⁹ TRT AVAZ Türkçe ve bölgesel dillerde kamusal yayın yapmaktadır. Diğer başka ilgili kanal TRT ŞEŞ 24 saat kesintisiz Kürtçe yayın yapan televizyon kanalıdır. İran, Irak, Suriye Kürtlerini hitap alan bu kanal farklı lehçeler nedeniyle Kırmançi lehçesini tercih etmiştir ama Zazaca 'da haber ve program mevcuttur.²¹⁰

TRT Arapça Türkçe dışında yurt dışına yayın yapan ilk kanaldır. Bu kanal 22 Arap ülkesinde izlenmektedir. Ürdün Üniversitesinde 505 kişi arasında yapılan anket sonucu bu kanalın varlığını bilen 345 kişi daha önce TRT ET Türkiye televizyonunu duyan 368 kişi mevcuttur. Kanalın açılış töreninde Erdoğan "bu kanalın bir Türk kanalı ötesinde, sizin bizim hepimizin ortak kanalıdır, ortak dilimizi, hissiyatımız, kalplerimizi birleştiren yeni bir kanaldır". " Türkiye olarak yüzümüz Batı'ya dönük olsa da sırtımız asla ve asla Doğu'ya dönük değil" şeklinde konuşma yapmıştır.²¹¹

Bu kanalların kültür, spor, sanat, müzik, sinema gibi birçok konu üzerine yayın ve program hazırlayarak, ön gördüğü ilk hedefi yani devleti her alanda tanıtmak doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bu yüzden Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yönelik en önemli kültürel aracı teşkil etmektedir.

III. B.1.c.(2). Türk Dizileri

Türkiye'nin dizileri 75 ülkeye ihraç ediliyor bunların 14'ü Ortadoğu ülkeleridir.²¹² Arap ülkelerine dizi ihracatı ilk olarak "Gümüş" dizisiyle başladı, bölümü 50 dolara satılan dizi, bugün ki dizi satış fiyatları bölüm başı 50 bin dolara yükseldiğini görmekteyiz. Bu durum Türkiye'nin dizi sektöründe ne kadar geliştiği gösteriyor. Bu dizilerin Arap ülkeleri halklarında bir özdeşleşme duygusu uyandırarak Türkiye lehine yumuşak güç etkisi oluşturmaktadır. Bunun başta sebebi dizilerde yansıtılan şey Türkiye bir Müslüman ülke olarak hem geleneğini hem modern yaşamı bir arada tutabilmesidir. Bu etkili araç toplumun sempatisini

²⁰⁹ Mustafa Kutluay, Osman Bahadır Dinçer, **a.g.e.** s. 88-89.

²¹⁰ Hatice Başar, **a.g.e.**, s. 147.

²¹¹ **A.e.**, s. 150.

²¹² Çağlar Deniz, **Gümüş Dizisinin Arap Kamuoyuna Etkileri Bir Sosyal Medya İncelemesi**, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, s. 50-67.

kazanmıştır. Dizilerdeki çalışkan, eğitimli, girişimci, özgür kadın veya şefkatli, romantik, eşini destekleyen, yardımcı olan erkek tiplerini genel itibari ile geleneklerin altında ezilen bölge kadınlarının ilgi ve hayranlığını uyandıran konulardır. Dizilere gösterilen ilgiyi kullanan Türkiye bu durumu bir tanıtım imkanı olarak değerlendirmiştir.²¹³

Türk dizileri bölgede yayınlanan Kore, Brezilya, Meksika veya Hindistan dizilerinden bir farkı, bu dizilerin Irak ve klasik Arapça ile dublaj edilirken, Türk dizileri Suriye lehçesiyle dublaj ediliyor. Bu konu başta önemsiz gözükebilir ama klasik lehçeyle dublaj yapılan dizileri izlerken insanlar kendilerini edebiyat dersinde oturmuş gibi hissediyorlar ve bu yüzden dizinin takibi zor oluyor. Türk dizilerini yerel ve akıcı Suriye lehçesiyle Arap izleyiciye sunmak bu dizileri daha sevimli kılmıştır.²¹⁴

Günümüz çağında insanları ideolojilerden ziyade medya yönetiyor. İnsanlar rol modellerini ideoloji liderlerinden değil popüler artistlerden seçiyor. Arap firmaları Türk oyuncularını bir bölüm yerel dizilerde veya firma reklamında oynamaları için yüz binlerce dolar harcıyor. Songül Öden, Tuğba Büyüküstün, Kıvanç Tatlıtuğ bunların arasında yer alıyor.

Dizilerin bu kadar ilgi görmesi birden fazla sebebi var ama en önemlisi, iki toplumun aynı tarih, din ve kültür altyapısı olmasına rağmen Türklerin daha fazla sekular hayata sahip olmalarıdır. Ramazan ve oruç tutmak, görücü usulü evlilikler, içki içmek, kürtaj yapmak ve hatta evlilik dışı çocuk yapmak bir arada görmek mümkün. Türkiye’de ki bu Batı Doğu sentezi, özgür yaşam tarzı Arap toplumunda bir hayranlık ve istek uyandırıyor.²¹⁵ Tabi dizilerin ters yönde de etki yarattığı gözlemlenmektedir, Suudi Arabistan’da bilhassa dizilerin İslam değerlerine karşı olduğu için izlenmemesi için tepki verdiler. Suudi ve Kuveytli Şeyhler, kanal sahibine sürgün edilme, ölümle yargılanması için fetvalar vermişler. Muhafazakar

²¹³ A.e., s. 54.

²¹⁴ A.e. s. 57.

²¹⁵ Tolga Demiryol, **Poverty of soft power: evidence from Turkish foreign policy in the Middle East**, European Journal of Research on Education, , Special Issue: International Relations, 2014, s. 7.

kesim için bu diziler duygu, inanç ve düşünce biçimlerine bir tehdit olarak algılanıyordu.²¹⁶

III. B.1.d.Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye'nin yurt dışında tanıtılması konusunda büyük işleri üstlenen ve Arap ülkelerindeki tanıtma faaliyetlerine büyük önem veren, Kültür ve Turizm Bakanlığının Arap ülkelerdeki müşavirlikleri bu göreve üstlenmektedirler. Kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, tanıtmak, turistik varlıkları her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkan ve araçtan faydalanarak hizmet yürütmek. Bu kurumun faaliyetleri: **Reklam faaliyetleri** (dünyadaki önemli ulusal ve uluslararası TV kanalları, yüksek tirajlı gazete ve dergi, radyo, dergi internet mecralarında yoğun yoğun reklam kampanyaları), **halkla ilişkiler faaliyetleri**,(ülkelerdeki kanaat önderleri, seyahat yön verebilecek ünlüler, yazarları Türkiye'de ağırlamak) **fuar faaliyetleri**, (Dünya turizm sektörüne yön veren fuarlara katılım) **tanıtıcı yayın faaliyetleri** (yurt dışında Türkiye ile ilgili enformasyon hizmeti vermek amacıyla çeşitli yayın basımı ve dağıtımı) olarak sayabiliriz. Bakanlığın çeşitli ülkelerde 40 müşavirliği veya ataşeliği bulunuyor.²¹⁷

Bağlı bölgesel müşavirlikler:

Dubai Kültür ve Tanıtma Müşavirliği (Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt, Katar ülkelerini kapsamaktadır). Bu müşavirliğin desteği ile MBC, Abu Dhabi, LBC, Al Rai gibi TV kanalları Türk dizilerine ev sahipliği yapıyor. Dizi oyuncularını çeşitli dizi-film ödülleri düzenlenen festivallere davet ediliyorlar. MBC kanalı halen yayınlanmakta olan dizileri SMS yoluyla bir yarışma düzenleyip kazananları Türkiye'de dizi çekim yerlerinde ağırlamaları, İstanbul'da popüler olan 30 mekanın 30 tanıtım filminin hazırlanması, vb gibi.²¹⁸

²¹⁶ A.e., s. 59.

²¹⁷ Mehmet Şair, **Kültür Turizm Bakanlığı'nın Arap Ülkelerinde Tanıtım Faaliyetleri**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010, s. 45.

²¹⁸ A.e., s. 48.

Kahire kültür tanıtım Müşavirliği (Mısır, Tunus, Fas, Cezayir'i kapsıyor): Türk yemekler haftası, Türk film haftası gibi etkinlik hazırlıyor. İngilizce olan Discovering Turkey prestij kitabını Arapça 'ya tercüme edilerek yayınlamıştır. Mısır'ın en yüksek tirajlı gazetesi El Ahram'dan gazetecileri Türkiye'ye göndermeleri, Magda, Mısırın en ünlü oyuncularından film festivaline davet edilmesi ve bir hafta boyunca Ankara'da ağırlanması, vb.²¹⁹

Riyad kültür tanıtım Müşavirliği (Suudi Arabistan, Yemen, Umman'ı kapsamaktadır), Türkiye son yıllarda gelişen ilişkisi nedeniyle Suudi Arabistan pazarında en çok merak edilen veya tatil için tercih edilen başta ülkelerdendir. Türkiye'nin turizm olanakları, hizmet kalitesi, alışveriş merkezleri, İslam tarihi müzeleri, vb. gibi bu tercihin sebeplerindendir.²²⁰

Şam kültür tanıtım Merkezi (Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak'ı kapsamaktadır) Türk dizilerini genellikle Suriye lehçesiyle tercüme edilip yayınlanıyor. Bu dizilerin yakaladığı başarının sırrı kullanılan Şam lehçesinin büyük bir payı var. Müşavirliğin 2010 senesine kadar gerçekleştirdiği etkinlikler: Uluslararası Şam Festivali, Uluslararası İpek Yolu Festivali katılım, halk danslar topluluğu ve Türk el sanatları, Türk Edebiyatının dışa Açılma Projesi kapsamında Türkçe eserlerin Arapçaya çevrilip yayımlanması, Mehteran Grubu gibi tarihi Türk müziği toplulukları konseri, Devlet Senfoni Orkestrası konseri, Mimar Sinan eserleri, belgesel ve fotoğraf galerisi vb.²²¹

III. B.1.e.Yunus Emre Vakfı

Son yıllarda Türkiye'nin kültür diplomasisinin önemli aktörlerinden biri olan Yunus Emre Enstitüsünün Türkoloji alanındaki faaliyetleridir. Bu Enstitü 2007 yılında Türk kültür, sanat, dil ve edebiyatını tanıtım amacıyla kurulan bir kamu vakfıdır. Tanıtım faaliyetleriyle uğraşan diğer bir merkez ise Yunus Emre Vakfıdır. Yunus Emre araştırma merkezlerinin yanı sıra kültür merkezleri de açılmıştır.

²¹⁹ A.e., s. 51.

²²⁰ A.e., s. 53.

²²¹ A.e. s. 56.

Ortadoğu'da İran-Tahran, Mısır-Kahire, Mısır-İskenderiye, Lübnan-Beyrut, Ürdün-Amman ve Fas'ta²²² kültür merkezleri çalışmalarını sürdürüyor. Bu merkezler Türkçe dil eğitim faaliyetlerin yanı sıra Türkçenin uluslararası geçerliliğe sahip olan standart sınav yapılıyor (TYS). Bu vesileyle yabancı öğrencilerin daha sağlam bir düzlemde değerlendirilmeleri sağlanmıştır. Sınav Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında, yılda üç kez düzenleniyor. Yeterlilik belge süreci 2 yıldır. İlk uygulamada Eylül 2012 Tahran merkezinde yapılmıştır. Çeşitli festival fuar organizasyonda katılım sağlamaktadırlar, hatta 100 Türkiye Kütüphanesi Projesi gibi önemli projelere de destek veriyor. 100 kütüphane projesi bağlamında Türkoloji bölümleri olan üniversitelerde 100 kütüphane yapılması amaçlanıyor. Bu kapsamda Türk edebiyatının klasik eseri 1000 okuma kitabı ve Türkiye hakkında yapılacak araştırmalara kaynak kabul edilen 1000 eserden oluşması planlanıyor 2012- 2013 yılında 50 farklı yerde kütüphaneler kurulmuştur.²²³

Yunus Emre Enstitüsünün yapmış olduğu en önemli projelerden biriside Türkoloji projesidir. Bu proje 1999 yılında Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) tarafından başlatılmış ve ilk olarak 2000-2001 eğitim yılında uygulamaya konulmuştur. Türk dil öğreniminin nitelikli hale gelmesi, diğer ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi, dolayısıyla diğer ülkelerde yapılacak eğitim kültür ve sosyal faaliyetler çerçevesinde Türkçe konuşabilen bir kitlenin oluşturulması, Türk kültürünün yurt dışında daha iyi şekilde tanıtılması hedeflenmekteydi. Yunus Emre ve TİKA arasında 2011 yılında yapılmış olan anlaşma sonucu bu proje Yunus Emre Vakfına devredilmiştir. Bu proje kapsamında 35 farklı ülkede Türk dil ve Edebiyatı, Türkoloji bölümleri, Türkçe kursları bulunan 51 üniversite ile işbirliği protokolü imzalanmıştır. Ortadoğu'da ki anlaşma yapılan okullar:

-IRAK: Salahaddin Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Musul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

²²² Yunus Emre Enstitüsü Fas'ta Kültür Merkezi Açtı, Haberle, <http://www.haberler.com> 19.04.2015.

²²³ Yunus Emre Enstitüsü, Projeler, <http://www.yee.org.tr> 08.04.2015.

-MISIR: Sohag Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Türkçe Şubesi

-SUUDİ ARABİSTAN: Cidde İffet Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi

-ÜRDÜN: Ürdün Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Asya Dilleri Bölümü Türk Dili ve EdeYEMEN: San'a Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Programı

-YEMEN: San'a Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Bu proje çerçevesinde bu üniversitelere, öğretim elemanı görevlendirilmesi, bölüm kaynak kitaplarının karşılanması, başarılı öğrencilerin Türkiye yaz okuluna davet edilmesi, bu alanda konferansları, projeleri desteklemek vb.²²⁴

TEDA projesi altında, Türkiye sanat kültür ve edebiyatını Arapçaya çevirerek dış dünyaya açıldı. Örneğin Orhan Pamuk, Mehmet Akif Ersoy, Nazim Hikmet kitapları en çok satan kitaplardandı. Bu proje çerçevesinde toplam 48 eser Arapçaya çevrilmiştir. Arap dilinde kültür, tarih edebiyat alanında yayın yapan iki Türk dergisi var Hira²²⁵ve El Nur Liddirasat.

III. B.1.f. Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)

TDV 1975 yılında diyanet bakanlığı tarafından kuruldu. Toplumun din, eğitim, sosyal, kültür ve sağlık alanlar gibi birçok alanda gelişmesi yönünde faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler Türkiye ile sınırlı değil uluslararası alanda 102 ülkede faaliyet göstermektedir, örneğin uluslararası İmam Hatip Lisesi, uluslararası ilahiyat ve Uluslararası konuk öğrenci programları çerçevesinde yabancı öğrencilere Türkiye'de eğitim imkanı sunuluyor.²²⁶ Başarılı öğrencilere burs verip yurt ve barınma ihtiyaçları da karşılanıyor. Savaş ve kriz bölgelerinden gelen mültecilere

²²⁴ Murat Parlak pınar, **Yunus Emre Enstitüsünün Türkoloji Alanındaki Faaliyetleri**, Muş Alparslan Üniversitesi, t.y, s. 274-286.

²²⁵ Hira Dergisi, <http://www.hiradergisi.com> 05.05.2015.

²²⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, Hakkımızda <http://www.diyanetvakfi.org.tr> 10.03.2015.

yardım ediliyor. Ortadoğu bölgesiyle ilgili yatırım ve yardımlarının çoğu bilhassa son yıllarda Suriye ve Filistin’le ilgili olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler yüksek komisyonunun verdiği rapora göre Türkiye de 1.097.740 mülteci bulunuyor ama insan hakları örgütlerinin bu rakamın daha fazla olduğunu belirtiyor. Türkiye 10 ülkede toplam 22 barınma merkezinde 220 bin Suriyeli yaşıyor. TDV afet ve kriz bölgelerde çalışan bir vakıftır. "şimdi Suriye ye yardım zamanı" kampanyası başlatarak, çeşitli bölgelerde kurduğu yardım kampanyalıyla 2012-2014 senesinde Suriye mülteciler için toplam 1.369.302 TL yardım edilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal, sağlık ve eğitim yardımları gerçekleşmiştir. Türkiye Diyanet Vakfının pilot bölgelerde eğitim yardımları verdiği okullar ve hizmetten faydalanan öğrenci sayıları toplam 7.236 kişidir. Kamp Dışında Yaşayan ve Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Kız Çocuklarının Yaygın Eğitim Projesi kapsamında toplam 145 kız öğrenci eğitim alıyor.²²⁷

Tablo 10: TDV'nin yapmış olduğu kampanyalardan elde edilen maddi yardım miktarı

2012	124,052 TL
2013	747,151 TL
2014	498,099 TL
Toplam	1,369,302 TL

Kaynak: TDV Vakfı

Vakıf Filistin’le ilgili de 1995 yılından itibaren cami inşaatları, Filistinli öğrencilere burs verilmesi, gıda malzemeleri dağıtımı, Ramazan döneminde kurban hisse dağıtımı, gıda paket dağıtımı, bölgeye elektrik sorunları nedeniyle jeneratör yardımı vb. sayabiliriz. 1995-2014 yıllar arasında, 12.019.166 Amerika Doları ve 24.836.349 TL sadece maddi yardım yapılmıştır. TDV'den talep edilen yardım miktarı ise 4.843.500 dolardır.²²⁸

²²⁷ Türkiye Diyanet Vakfı, Suriye Raporu, 2014 <http://www.diyagnetvakfi.org.tr> 02.03.2015.

²²⁸ Türkiye Diyanet Vakfı, Filistin Raporu, 2014 <http://www.diyagnetvakfi.org.tr> 02.03.2015.

III. B.1.g. Eğitim Destek Projeler

Türkiye'nin kültür dış politikası kapsamında Büyük Öğrenci Projesi, hem yükseköğretimin uluslararasılaşması hem de Türkçe ve Türk kültürünün yaygınlaştırılması bağlamında hiç kuşkusuz çok önemli bir başlangıçtı. Bu proje ve Hükümet Bursları 2012 yılında birleştirilerek Türkiye Bursları adı altında yeni bir burs programı ortaya konulmuştur. Bu değişiklikle birlikte yabancı öğrencilere verilen bursların sevk ve idaresi YTB'ye devredilerek bu kuruma aynı zamanda öğrencilerin Türkiye'de karşılaştıkları sorunlara çözüm üretme görevi verilmiştir. Bu çerçevede, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığınca 2012 yılında 4.715 öğrenciye burs verilirken, 2013 yılında bu rakamın 3 kat üzerine çıkılarak 14.507 öğrenciye yükselmiştir.²²⁹

Türkiye Bursları bağlamında Türk üniversitelerinde okuyan öğrencilerin öğretimlerini yarıda bırakmamaları ve öğretimleri süresince karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmeleri için yabancı öğrencilerin okudukları bütün üniversitelerde "Bireysel Danışmanlık Hizmeti" adı altında bir birim oluşturulmalıdır. Türkiye bursları kapsamında ülkeye gelen öğrenciler eğitim dönemlerini başarılı bir şekilde devam etmeleri için bir sene Türkçe hazırlık ve bir sene bilimsel hazırlık imkanı sunuluyor. Bunun yanı sıra çeşitli kış ve yaz okulları, spor ve müzik akademileri düzenlemektedir. Ayrıca TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) tarafından uygulanan Yabancı Uyruklular İçin Doktora Burs Programı ve En Az Gelişmiş Ülkeler Lisansüstü Burs Programından toplam 162 öğrenci yararlanmıştır. TDK İran ve Irak ülkelerinden gelen yabancı öğrencilerine toplam 15 doktora bursu veriyor. Yurtdışından gelen bu öğrenciler KYK veya özel yurtlarda barınma imkanı ve sağlık sigorta hizmetleri sunuluyor.²³⁰

Türkiye'ye gelen yabancı öğrencilerin en fazla Orta Asya ve Azerbaycanlılardan ve sadece %12 Ortadoğu vatandaşlarından oluşmaktadır. Bu

²²⁹ Türkiye Bursları, Eğitim İçin Türkiye, <http://www.turkiyeburslari.gov.tr/> 18.04.2015.

²³⁰ Mustafa Kutluay, Osman Bahadır Dinçer, **a.g.e.** s. 86.

öğrencilerin sayısı az olmakla beraber ülkelerine dönüş yaptıktan sonra iletişim bağları zayıf olduğu da gözlemlenmektedir.²³¹

III. B.1.g.(1). Yurtdışı Türk Okulları

Türkiye'nin yurtdışında eğitim faaliyetleri gösterdiği bölgelerden biriside, Ortadoğu'dur. Her ne kadar da Türk okulları Türk Cumhuriyetlerindeki gibi yoğun ilgiyle karşılaşmasa ve etki alanı oluşturmaya da yine varlığına devam ediyor. Türk okullarının olduğu ülkelere, Irak, Mısır, Yemen ve İsrail'i sayabiliriz.²³²

Irak'ta bilhassa Türkmenlerin yaşadığı Kuzey bölgelerinde eğitim faaliyetlerini Irak Türkmenlerini cezbetmek ve kültürlerini Türkiye'deki kültüre benzer şekilde değiştirmek için müsait bir vasıta olarak kullanmaktadır. Bu nedenle de Türkiye temel eğitim, dil kursları ve üniversite eğitimine önem vermektedir. 1995 senesinden itibaren Türkiye Irak'ta birçok sayıda okul ve dil kursu açmıştır. Bu okullarda Türkiyeli Türkiye'de yoğunlaştırılmış kurslar gören Iraklı öğretmenler ders vermektedirler. Çeşitli eğitim seviyelerindeki bu okulların sayısı 20 aşmıştır.²³³ Fezalar Eğitim'in bölge müdürü, 1994'den üç yıl öncesine kadar parasız eğitim yaptıklarını, son üç yıldır okulların paralı hale geldiğini belirtmiştir. 33 farklı kampüste 14,000 öğrenci eğitim görüyor. Örneğin, Süleymaniye, Bağdat, Kerkük, Duka, Musul, Ramadi, Basra, Halepçe. Bunun yanı sıra Ishik üniversitesi 2008 yılında yapılmıştır. 6 fakültede yaklaşık 2350 öğrencisi var.²³⁴ Aynı şekilde Mısırdaki Salahdin International School²³⁵ ve Yemen'de de Taiz okulları bulunuyor.²³⁶ İran, Suudi Arabistan gibi ülkelere devlet, Türk okullarına izin verilmemiştir.²³⁷

²³¹ Selçuk Oktay, Yabancı öğrencilerin yeni adresi, Deutsche Welle (DW), Almanya'nın uluslararası yayın kuruluşu, İstanbul <http://www.dw.de> 10.02.2015.

²³² Türk Okullarının, Türk Okulları Linkleri, <http://turkokullari.net>, 24.05.2015.

²³³ Vedat Demir, **a.g.e**, s. 275.

²³⁴ Fezalar Academy Irak, <http://www.fezalar.org> 07.06.2015.

²³⁵ Mısır'da Türk Okulu <http://cairo.salahaldinschool.com> 07.06.2015.

²³⁶ Yemen'de Türk Okulu, <http://tisyemen.com> 07.06.2015.

²³⁷ Dünyaya yayılan Türk okulları, Fetullah gülen açıklaması, <http://tr.fgulen.com> 07.06.2015.

Bu okulların yatırımı gelecek içindir, verdiği iyi İngilizce eğitimi ve disiplinli olduğu için bölgenin birçok yetkilinin çocuğu bu okullarda eğitim alıyor. Bu yüzden bu okullarda bölgeyi yönetecek insanlar yetişiyor.²³⁸

III. B.1.h. Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA)

Türkiye'nin yumuşak güç ve kamu diplomasisinde önemli kurumlarından birisi, Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansıdır. Başta Türk dili konuşan ve komşu ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelere kalkınmaları için yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel, eğitim alanında işbirliği projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. TİKA'nın üç Avrupa, Asya ve Afrika kıtasında 37 ülkelerde 21 ofisi bulunmaktadır. Sadece Ortadoğu ve Afrika da 128 projeye imza atmıştır.²³⁹ Her ne kadar kamu diplomasisine referans yapılmasa da işbirliğinin geliştirmesi, kalkınma için destek sağlanması ve insani yardım gibi amaçlara sahip olması Türk kamu diplomasisinde önemli konumda olmasını sağlıyor. TİKA'nın faaliyeti bölgede Türkiye'nin tanınması ve olumlu bir imaj sağlaması için çok önemlidir.²⁴⁰

2013 yılında Suriye ülkesine yapılan yardımlar dolayısıyla 1.767 Milyar Dolarla Ortadoğu bölgesi en fazla kalkınma yardımı alan ülke olmuştur. Türkiye ABD ve İngiltere'den sonra insani yardım yapan üçüncü ülkedir.

Ortadoğu ile ilgili yaptığı kalkınma programları örneklerinden, **Lübnan:** Suya Erişim Programı, Lübnan Kan Bankası ve Laboratuvar Projesi, Lübnan Ain Wazein Hastanesine PCR cihazı Hibesi ve Doktorların Eğitimi, Lübnan Şeker Yardımı,

Filistin: 2013 senesi için TİKA'nın Filistin ülkesi için ayırdığı bütçe %18.02 teşkil ediyor. Bu bütçe yeni okullar yapılması, var olan okullara laboratuvar sistemi kurulması, Gaza üniversite öğrencilerine burs imkanı sunulması, bütçenin en büyük

²³⁸ Türk Şirket ve İşadamlarının Kuzey Irak'taki Rolü, BBC Türkiye <http://www.bbc.co.uk/turkish> 08.06.2015.

²³⁹ Hatice Başar, **a.g.e**, s. 97.

²⁴⁰ Vedat Demir, **a.g.e**, s. 261.

kısmı sağlık alanı için tahsis edilmiş. Hastane yapılmış. Sağlıklı ve tasfiye edilmiş su, vb. Filistin Merkezi İstatistik Bürosunun alışanları TUİK tarafından iki aşamalı olarak eğitim verilmiştir. Türk-Filistin Dostluk Hastanesi İnşası, Nablus Kız Okulu İnşası, Gazze Hayvan Besiciliği Projesi,

İran: İran statiktik kurumuna destek sağlamak, Yabancı Uyruklular İçin Doktora Burs Programı, **İrak:** Kalkınma Bakanlığı Kuzey Irak bölgesinde 4 yetkilisine kalkınma eğitimi vermiştir, Kıyafet Yardım Programı, Iraklı Kanaat Önderleri Kişisel Eğitim ve Tecrübe Paylaşım Programı, **Yemen:** İstanbul Büyük şehir Belediyesi Sana şehrine katı atık yönetim sistemi fizibilite çalışması yapılmıştır, Yemenli Hastaların Tedavisi, Yemen'de Meslek Edinme Projesi Sertifika Programı,

Mısır: Kamu Yatırım Projeleri, **Suriye:** Suriye Misafirlerin Koordinasyonu, 35.000 ekmeklik un bağışı yapılmış, Toplu Konut İdare Başkanlığı(TOKİ) Elbeyli ilçesinde 3.232 Afet Konteyner Altyapısı ve Sosyal Donatı (4 okul 2 cami, 5 idari ofis binası, 1 sağlık ocağı, 4 sosyal tesis, 1 giriş çıkış binası, 1 basın merkezi, 1 market. Malatya'nın Fatih köyünde 2.000 adet konteyner altyapısı ve sosyal donat, 1 okul, 2 cami, 1 sağlık Ocağı, 2 depo binası, 1 market) vs inşası gerçekleştirilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğünün kalkınma yardım faaliyetleri kapsamında, Filistin'de 3 proje çerçevesinde 48 polis eğitilmiş, Katar'da 8 Polis.

2005 yılından bu yana kesintisiz uygulamaya devam eden "Uluslararası Genç Diplomatlar Programı" erevesinde Ortadoğu'dan 10 diplomata 3 haftalık mesleki eğitim verilmiştir. ²⁴¹

²⁴¹ Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), 2013 Rapor Verileri, <http://www.tika.gov.tr> 13.04.2015.

III. B.2. İran Örneği

İran kültürü çok çeşitli ve çok boyutlu özelliğine sahip bir ülkedir. Bu özelliğin bir yönü tarihi gelişmelere diğer bir yönü ise din, etnik ve dil kökenli unsurlara bağlıdır. İslam öncesi kültür, İslam sonrası kültür, İran kültür ve tarihi açısından, din, dil ırk açıdan İran kültürünün çok boyutlu olduğunu gösteriyor. Bunlara ek olarak gelenekler, halk edebiyatı, bayramlar ve matem merasimleri örnek verilebilir. Dünya'nın önemli medeniyet merkezlerinden biri olan ve birçok felsefi ekole, düşünce ve dine ev sahipliği yapmış olan İran son yıllarda diğer ülkeler gibi dış politika da, yumuşak güç ve kamu diplomasinin önemini hem siyasi aktörler hem din adamları tarafından vurgulanıyor.²⁴² İran-Osmanlı arasında güç rekabeti uzun geçmişe dayanmasına rağmen İran yumuşak güç ve kamu diplomasi alanında yaklaşık 20 senedir faaliyete başlamaktadır. İran aydın sınıfı, Hindistan, Afganistan, Tacikistan gibi ülkelerde Farsça dil ve edebiyat olmak üzere kültürel mirası daha etkili bulurken, İslam dini bilhassa İslami vahdet ve Şiilik okumalarını özellikle Ortadoğu için bir yumuşak güç enstrümanı olarak daha etkin görülmektedir.²⁴³

III. B.2.a. Dış Politika

Dünya Müslümanların %20 Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşıyor. Bu bölgede 20 ülkenin nüfusunun %95 Müslüman. Bu Müslüman nüfusunun %10-13 Şii ve % 87-90 Sünni nüfustan oluşmaktadır. Şii nüfusu (%68-80) çoğunluk olarak 4 ülkede yaşamaktadırlar: İran, Irak, Pakistan, Hindistan. İran 78 milyon nüfusa sahip,²⁴⁴ bunun %98 Müslüman nüfusu (%89 Şii, %9 Sünni) teşkil etmektedir ve bu yüzden Ortadoğu bölgesi ile dini yakınlığı yüksek olan bir ülkedir.²⁴⁵ İran'da Şiilik sadece nüfusun çoğunun teşkil ettiği için önemli değil belki hükümetin meşruiyeti Şii mezhebine dayalı olduğu içindir. İran'ın komşuluğunda yaşayan Şiiler, Irak %55 Şii

²⁴² Hossein Pour Ahmadi, **Ghodrate Narm va Siyasat khareje Cumhuri Eslami İran (Yumuşak Güç ve İran Dış Politikası)**, Asre Cavan, Tehran, 1389 sh (2010), s. 35.

²⁴³ Hossein Hecazi, **Zarfiyathaye Ghodrate Narme Cumhuriye Eslami İran(İran İslam Cumhuriyeti Yumuşak Güç Potansiyeli)**, Gozaresh-e Cumhur, No: 26-27, 1387 sh (2008), s. 5-11.

²⁴⁴ Sayısı Nüfus ,İran İstatistik Kurumhttp://www.amar.org.ir, 27.04.2015.

²⁴⁵ Mapping the Global Muslim Population, Pew Research Center, <http://www.pewforum.org> 07.05.2015

Arap yaşıyor. Bahreyn %70 Şii, Lübnan tahminen %40, Türkiye %15 Alevi Şii, Suriye %15-20 Nasiriye, Yemen %40 Zeydi Şii, Sudi Arabistan'da %20.²⁴⁶

1979 İran İslam devriminden sonra İran'ın Ortadoğu'ya yönelik politikasında din bir araç olarak kullanılmaya başlamıştır. Bütün söylemlerde gerçekleşen devrimi sadece İran'a ait değil bütün Müslümanların devrimi olduğu imajını yaratmaktı. Bölgenin tarihi geçmişte Arap-Fars rekabeti göz önünde bulunursa devrimin ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılır. İran bu söylemle Müslüman ülkelere nüfuz etme ve yayılma isteğinin belirtisidir çünkü Ortadoğu bölgesinin kapılarını sadece din üzerinden açılacağını düşünmektedir.²⁴⁷

Devrim ihracı üzere düşünceleri iki kategoriye ayırmak mümkün: Birincisi İslam'dan yola çıkarak devrim ihracını önemli buluyorlar zira İslam herkese hitap eden bir dindir, ikinci grup ise İnkılap ve devrimin kendi potansiyelinden yola çıkarak ihracı söz konusu ediliyor. Birinci yaklaşım yumuşak güç ilkelerine

²⁴⁶ Abdullah Yegin, **İran'ın Yumuşak Gücü**, İstanbul, SETA, 2015, No: 118, s. 14.

²⁴⁷ **A.e.**, s. 11.

dayanarak başka toplumların zihinlerini İslam'ın özgürlük ve beraberlik söylemine cezbederek devrimin ideal ve düşüncelerini yani kültürel devrim ihracından söz ediyorlar. İkinci yaklaşım diğer devletlerin düzen ve istikrarını bozmaktan çekinmeyen fiziki ihracı ön gören yaklaşımdır. Bu iki yaklaşımının işleyiş alanları farklıdır ama iki yaklaşım da devrimin "Evrensel", "Hakikate dayalı", "Öz kimliği arayan" temellere dayalı olduğudur. İran İslam Cumhuriyeti tüm insanların hak ve adalet, özgür ve bağımsız olmasını arzu ettiğini belirtiyor.²⁴⁸ Bu söylemleri anayasa modellerinde de görmek mümkün: "İslam devlet ve milletlerin birliği, 11. Madde", "Tüm dünya Müslümanların haklarını korumak, 152. Madde", "Dünya Müslümanlarına kardeşlik taahhüdü, Madde 3".²⁴⁹ İran İslam devrimi ideolojik bir ortamda gerçekleştiği için coğrafi sınırlar yerini ideolojik sınırlara önem vermiştir, güç tanımlamasında da fiziki güç yerini kültür gücü yer almış ve bu yüzden zaman geçtikçe sert güç ve fiziki uygulamalar anlam ve kullanışısını kaybetmiştir.

Devrim ihracı ilk yıllarda Irak ve bazı Körfez ülkelerinde etkilere yol açmıştı, bu yayılma politikasını Arap ülkeleri kendilerine tehdit olarak algıladıkları için 1980-1988 İran-İrak Savaşında Arap ve Batı ülkelerin İran'a karşı bir koalisyona girdiklerine şahit oluyoruz. Ama İran Savaş döneminde direniş göstererek devrimcilere güç kazandırmış oldu.

İran hükümetinin devrim ihracının en önemli çalışma alanı ise, bölgede Şii Müslüman guruplarına destek vermektir. Bunun en iyi örneği Lübnan'dır. Bu ülkede rejim değişikliği yapamamış olsa bile Lübnan siyasetinde önemli bir yer edinmiştir. Ayatullah Hamenei Hizbullah lideri Hasan Nasrullah'ın taklit ettiği dini liderdir ve Nasrullah Hamenei'nin Lübnan'daki temsilcisidir. Ayetullah Sistani Irak(Necef), Lübnan'da dini konularda ve Ayetullah Hameneyi sosyal ve siyasi konularda en çok Taklit yapılan kişilerdir.²⁵⁰ Bölge ülkelerinde örneğin Yemen ve Bahreyn gibi dini

²⁴⁸ Mohammadreza Tajik, Calal Firuzabadi, **Olguhaye Sodure Enqelab Dar Siyasat Khareje İran(İran'ın dış politika söyleminde devrimin İhracı)**, Majma-e Tashkhis Maslahat-e Nezam, Markaz Tahqiqat-e Esteratejik, Tehran, 1382 sh (2003), No:27, s. 61-80.

²⁴⁹ Ghanune Asasi Cumhuri Eslami İran(İran İslam Cumhuriyeti Anayasası), s. 1-19.

²⁵⁰ Mehdi Cafari Panah, **Karkardhaye Ghodrate Narm Dar İran(İran'da Yumuşak Güç İşlevleri)**, Tehran, 1393 sh (2014), s. 57.

liderinin İranlı olup ve onlara bağlı olmakla suçlandıkları için son zamanlarda yerel dini liderlere bağlanmayı tercih etmektedirler.²⁵¹

İran dini söylemleri kullanarak bir yandan Ortadoğu bölgesinde ABD hegemonyasını zayıflatmak ve diğer yandan da bölgede yayılma imkanı aramaktadır. Görüldüğü üzere İran Ortadoğu'da devletlerarası seviyesin, devlet ve halk seviyesine doğru değiştirmiştir. Çünkü İran başta Suudi Arabistan olmak üzere, devletler çapında bir sempati kazanamayacağını bilmektedir bu yüzden halkın istek ve idealleri üzerine söylem yürütmeye çalışıyor. Müslüman halk, İsrail ve ABD otoritesine karşı olduğu için, İran'da bu iki unsuru bölge politikalarına engel olarak gördüğü için, halkla ortak bir cephe oluşturmaya yöneliyor. İran dini söylemleri üzerine Ortadoğu'da nüfuz sağlayabilmiştir aksi takdirde, devlet sadece Fars kimliği üzerine bölgede etkinlik yaratabileceği çok zor.²⁵² Aslında her ne kadar İran bu bölgede tüm Müslümanlara hitap etmeye çalışsa da aslında etki alanları Şii toplum ve ülkelerle sınırlıdır. Tablo 11'in de gösterdiği gibi bu etki alanını Irak, Bahreyn, Yemen, Lübnan olarak belirlemek mümkün.

III. B.2.b. Ticari İlişkiler

1979 yılında Amerika büyükelçiliğinin işgali sonrası İrana yapılan ekonomik yaptırımlar başladı. Ancak son 10 yılda İran nükleer programları geliştirme faaliyetleri çerçevesinde yaptırımların artışıyla beraber İran'ın dünya ekonomisi ile ilişkisi hemen hemen kesilmesine neden olmuştur.* Diğer yandan devletlerin gümrük ticari payının düşmesi ile birlikte komşu ülkelerle ticaretinin geliştirmesi İran'a önem arz ediyor. Verilere bakıldığında zaman geçtiğimiz 10 yılda İran'ın ticari hacminin

²⁵¹ Mehdi Khaliği, İran ve Şii Plitikaları <http://www.bbc.co.uk/persian/iran> 20.04.2015.

²⁵² Barış Doster, **Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası**, Ortadoğu Analiz, 2012, C:4, No:44, s. 44-51.

* Uygulanan ekonomik yaptırımlar, ihracatta askeri teçhizat, petrol, doğal gaz ve petro-kimyasalları, ithalatta askeri teçhizat, işlenmiş petrol ürünleri, bankacılık, finans ve sigorta, otomotiv sektörlerini kapsayacak işlemleri ve gemicilik sektörünü içermektedir. 2012 yılında 2,3 milyon varil olan İran petrol ihracatı 2013 yılında günlük 1,2 milyon varile düşmüştür. Bu durum yıllık petrol gelirini yaklaşık 45% bir kayıp söz konusudur. Bunun yanı sıra birçok ticari şirket bankacılık işlemlerine yüksek oranlarda masraf ödememek için ihracat karşılığı mal bedeli üzerinden ithalat yapmayı tercih etmiştir. İran karşılaştığı bu sorunlar nedeniyle ticari partnerlerini Çin, BAE, Irak ve Türkiye gibi Asya ülkelerine yönelmektedir.

çoğunu BAE, Türkiye ve Irak teşkil etmektedir. Türkiye geçen 20 senede ekonomide İran'a göre çok daha başarılı olması oranla %60 daha fazla büyüme göstermiştir. Türkiye İran ticari ilişkilerinde büyük öneme sahiptir. Irak ise İran'ın İhracatının hedef ülkesi haline gelmiştir. Irak'la ticaret, İran'ın toplam dış ticaret hacminin %72'lik bir payını tutuyor ve aynı zamanda İran'dan mal ithal eden ülkeler arasında Irak ilk sırada yer alıyor. BAE ise İran ile en yüksek ticari hacmi olan ülkedir. Ticaret odası verilerine göre %28 İran İthalatı ve %19 ihracatı bu ülke ile gerçekleşmiştir. Yaptırımlara karşı İran ticaret hacminin bölge ülkeleri ile yükselmektedir.²⁵³ İran Türkiye, Suriye ve BAE ülkelerin ilk 10 ticari partneri arasında yer almıştır.²⁵⁴

Tablo 11: İran Ortadoğu Yıllara Göre İthalat ve İhracat Hacmi, Milyar Amerikan Doları

Yıllar	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
İhracat	2,041	4,16	5,914	9,118	12,054	7,048	7,399
İthalat	4,717	9,061	13,93	19,099	18,08	15,279	15,305

Kaynak: İran Ticaret Odası

III. B.2.c. İran'ın Bölgeye Yönelik Maddi Yardımları

2012 senesi Kudüs gününde Said Hasan Nasrullah konuşmasında:

"İran'a maddi manevi, siyasi finansal yardımlarından dolayı teşekkür ederiz" dedi. "yıllar içerisinde yapmış olduğumuz yatırım ve hayır kurumları maddi açıdan bağımsız olmamıza yardımcı olmuştur, bunun yanı sıra İran'ın yardımları sayesinde sosyal hizmetlerin, direniş güçleri alt yapılarını güçlendirmek için yardımcı olmuştur".²⁵⁵

İran'ın Hizbullah'a yaptığı yardımların oran ve miktarı ile ilgili İran yetkililer tarafından her hangi bir resmi açıklama yok. Tahminlere göre yıllık miktar 100-400 Milyon Dolar arasındır. 2006 yılında gerçekleşen savaşta bu miktarın 1,2 Milyara

²⁵³ İran İthalat ve İhracat Verileri, İran Ticaret Odası <http://www.tccim.ir> 12.05.2015.

²⁵⁴ IMF E-Library, **a.g.e**

²⁵⁵ Al-Alam Haber Sitesi, Hasan Nasrollah İranın Kudus günü konuşması, <http://fa.alalam.ir>, 17.04.2015.

kadar çıktığı tahmin ediliyor.²⁵⁶ İsrail düşünürleri İran'ın Hizbullah'a yapmış olduğu yardımları devlet finans kanallarından gerçekleştirildiği söyleniyor²⁵⁷ ama devlet maddi kaynakları ve yıllık bütçe yakından incelendiğinde Hamas, Hizbullah için bir bütçenin ayrılmadığını görmek mümkün.²⁵⁸ Abdallah Safieddine Hizbullah'ın İran vekili, yardımları direk Valie Fagih den alındığını belirtiyor. Hameneyi devletten ayrı İslami Vakıf da bütçe ve maddi desteği var.* 2006 yılında gerçekleşen savaş sonrası 7000 ailesini kaybeden kişiye 300 milyon dolarlık destek Hameneyi'nin **Amvale Shariye** (Mezhebi Yasal Emval) tarafından karşılanmıştır. Maddi desteklerin kaynağına dair kesin bir bilgi olmamasına rağmen bu finansın devlet bütçesinden yapılmadığı aşikar, bunun da nedeni örneğin yardımlar reformist Cumhur Başkanı Hatami döneminde ne azaldı ne radikal muhafazakar Ahmedinejad döneminde yükseldi. Hameneyinin bu yardımları altında bir gerçek daha olmalı, o da Müslüman aleminin lideri konumunda olmasıdır, en azından Şii Müslümanlar için bu konumu muhafaza etmesinin bir aracı olabilir.

Diğer bir maddi kaynak ülkede dini liderler (Maraje Taqlid) tarafından yapılmaktadır. Bu din adamlarına taklit eden kişiler yıllık **Khums** (yıllık gelirin yüzde yirmi payı) paralarını dini liderlerini veriliyor. Bu paranın bir kısmı dış yardımlara ayrılıyor. Bazı dini liderlerin yurt dışında ofisleri de bulunmaktadır, örneğin Makarem Shirazi²⁵⁹ Irak, Amoli'nin Lübnan, Fazele Lankarani Suriye,²⁶⁰ Safi Golpayegani Mekke,²⁶¹ Sistani Irak ve Suriye²⁶², ofisleri bulunuyor. Halktan gelen Khums parasını desteğe ihtiyacı olan guruplara tahsis ediyorlar.

²⁵⁶ Ebrahim Abbasi, **Siyasat Khareje İran Dar Khavarmiyane (İran'ın Ortadoğu Dış Politikası)**, Faslname Pajhuheshhaye Aravabet Beynolmelel, 1389 sh (2010), No. 13, s. 21.

²⁵⁷ Moshe Yaalon, **İran, Hizbullah, Hamas And The Global Jihad**, Jerusalem Center for Public Affairs, Israel, s. 7-17.

²⁵⁸ İran İslam Cumhuriyeti Yıllık Bütçe Metni, <http://lu.ac.ir> , 18.04.2015.

* Bu organizasyon devrimden sonra 1363 sh (1984) senesinde, İran meclisinin kararı neticesinde Başbakanlık yetkisinden çıkıp Kültür ve İslami İrşad Bakanlığına verilmiştir. Vakıf başkanı Vali Faqih tarafından belirleniyor.

²⁵⁹ Paygahe Ettela Resani Daftare Ayatollah Makarem Shirazi, Resmi Web Sitesi, <http://makarem.ir> 21.05.2015.

²⁶⁰ Paygahe Ettela Resani Daftare Ayatollah Fazele lankarani, Resmi Web Sitesi, <http://www.lankarani.com/> 21.05.2015.

²⁶¹ Paygahe Ettela Resani Daftare Ayatollah Safi Golpayegani, Resmi Web Sitesi <http://safi.ir/> 21.05.2015.

Bonyad vakfı diğerk bir dini kuruluştur. En büyük Bonyad kurumu Bonyade Müstezefindir.²⁶³ Bu kurumun İran milli petrol şirketinden sonra ikinci büyük ve güçlü kurumdur. Diğerk Bonyad kurumlarından, Bonyad-e Astan-e Qods-e Razavidir.²⁶⁴ İran'ın en büyük mülk sahiplerinden sayılır. Hussein Shami Hizbullah'ın eski sosyal hizmetler direktörü, savaş sonrası bu kurumdan maddi yardım ve desteğink aldığını belirtiyor.²⁶⁵ Bu konuyu onaylayacak bir diğerk olay, Ayatollah Vaez Tabasi Nasrollah'a İmam Riza türbesinde yükselen bayrağı takdim etmesidir. Bu konu siyasi ve dini sembol olmanın yanı sıra Bonyad kurumunun ve Hizbullah arasındaki yakınlığın göstergesidir.²⁶⁶

Değerkendirmeler üzere İran devletinin bölgeye ve bilhassa bölge müttefiklerine yapmış olduğı maddi desteğink miktar ve kaynağına açıklık getirebilecek bir kurum veya açıklayıcı bir rapor yok ancak söyleyişler, toplantılar, görüşmeler göz önünde bulundurulursa bunun yanı sıra devletin bütçe ve harcamalarına bakıldığında bu yardımlar ülke içinde kurulmuş olan çeşitli devlete bağılı olmayan dini vakıf ve kuruluşlar tarafından yapıldığı ortaya çıkıyor.

İran'ının bir diğerk dış yardım alanı, **İran Kızılay kurumu** tarafından yapılmaktadır. BAE ve Lübnan'da hastaneleri kurulmuş, Lübnan'daki hastanenin 137 yatak ve 37 uzmanlık alanla güney Lübnan'ın en başarılı sağıık merkezi. Diğerk bölge ülkelerinde de Irak Suriye, Yemen gibi insani yardımlar yapılmaktadır.²⁶⁷

III. B.2.d. İslam Kültür ve İletişim Kurumu

İran'ının kültür tanıtım faaliyetler alanında en güçlü enstrümanlarından biri İslam Kültür ve İletişim Organizasyonu dur. İslam Cumhuriyetinin çeşitli kültür politika ağılarını, ki daha önce farklı kurumlar tarafından yapılıyordu homojenize

²⁶² Paygahe Ettela Resani Daftare Ayatollah Sistani Resmi Web Sitesi <http://www.sistani.org/> 21.05.2015.

²⁶³ Bonyade Mostazafin, <http://irmf.ir/> 20.04.2015.

²⁶⁴ Astane Qods Razavi, <http://www.aqr.ir/> 20.04.2015.

²⁶⁵ Hezbollah's Iran Money Trail: It's Complicated, Al Akhbar, <http://english.al-akhbar.com>, 17.05.2015.

²⁶⁶ Vali Fakih Haç Temsilcisi, İmam Reza Bayrağını Nasrullah'a Takdim edilmesi Haberi, <http://haji.ir>, 09.05.2015.

²⁶⁷ İran Kızılay Kurumu, Yurtdışı Sağıık Merkezleri, http://rccs.ir/?page_id=15733 17.05.2015.

eden kurumdur. Hedeflerinde, başta devrim ideoloji ihracı, İran-İslam medeniyetini doğru bir şekilde yansıtmak, Müslüman ülkelerle bağlarını ve işbirlikleri güçlendirmek yer alıyor. Uluslararası kültür ilişkilerin yönetim ve koordinasyonu, İran'ın yurt dışı kültür politikaları ve propaganda hedeflerini gerçekleştirmektir.²⁶⁸ İki organdan oluşmaktadır: Yüksek Konsey ve İslam Kültür ve İlişkiler Başkan ve Danışmanlığı, Konsey 15 kişiden oluşmakta ve hepsi Vali Faqih tarafından seçiliyor:

İlk 5 kişi kültür alanında faaliyet gösteren önemli insanlar, diğerleri, Kültür Bakanı, Dışişleri Bakanı, Radyo Televizyon Kurum Bakanı, Dini liderin Uluslararası İlişkiler Sorumlu Yardımcısı, İslami Tebliğ Kurum Bakanı, Uluslararası Mezhep Yakınlaşma Konsey Genel Sekreteri, Dünya Ehlibeyt Genel Sekreteri, Medreseler Genel Sorumlusu, Kültür ve İslami İlişkiler Kurum Başkanı.²⁶⁹

Bu kurumun bir diğer önemi yurt dışı kültür ve dini temsilcileri belirleyen kurum. 10 Ortadoğu ülkesinde 14 elçisi bulunmaktadır.²⁷⁰ İran kültür haftası veya fuarlar, dini etkinlikler düzenleniyor. Kültür ve din günlerini canlı tutulması, ev sahipliği yapılan ülke kültürel enstitülerinde Farsça dil eğitimini geliştirmektir, kurumun temel hedeflerini gerçekleştirmeye yardımcı olacak üç departmanı var: Kültür departmanı, Eğitim ve Araştırma Departmanı, İdari departmanı.

1.Kültür Departmana bağlı çalışan merkezler:

-Kültürel ve sanatsal işbirliği Ofisi, yurt dışı temsilcileri ve kütüphaneleri desteklemek, Yurt dışında kutsal Kur'an ve diğer kitaplar, el sanatları, resim, fotoğraf, hat, İran kostümleri sergi için koordinasyon ve desteklemek. görsel, işitsel dahil olmak üzere bölgesel ve uluslararası kültürel festivaller için kültürel promosyon ürünleri hazırlama, üretim, dağıtım ve sipariş almak. Kültür haftaları düzenlemek vs.

-Yurt dışında İranlıların Kültür Ofisi, yurt dışında yaşayan İranlılar ile iletişime geçmektir, özel programlar ve etkinliklere davet ederek aralarındaki bağı

²⁶⁸ İslam Kültür ve İletişim Kurumu Web Sitesi, Hakkımızda, <http://www.icro.ir/> 15.05.2015.

²⁶⁹ Abdullah Yegin, **a.g.e.** s. 12.

²⁷⁰ Kültür ve İletişim Kurumu, Yurt Dışı Kültür Elçilikleri, <http://www.icro.ir> 23.04.2015.

korumaktır. İran İslam kültürünün en iyi şekilde gönüllü temsilcileri olarak önem taşıyorlar.

-Kadın ve Aile Ofisi, eğitilmiş Müslüman kadınları bir araya getiriyor. Toplumda ailelerin manevi gücünü öne çıkartıyor, manevi değerler, toplum ve aile sağlığı, aile içi ilişkiler, hicap ve aile tesiri gibi konularda faaliyet gösteriyor.

-Al-Hoda enstitüsünü 1984 senesinde İran İslam medeniyetini tanıtım amaçlı kuruldu. Din, felsefe, tarih, sanat, çocuk edebiyatı konular içeren 1200 kitap 25 dilde yayımlanmıştır. Bunlar arasında, İngilizce, Arapça, Türkçe yayınlarını bu ülkelerde temsilcileri aracılığıyla sunmaktadır. En iyi uluslararası yayın ödülü ve yılın en iyi kitap ödüllerine laik görülen kurum ulusal ve uluslararası alanda yer edinmeye çalışıyor. Dünyanın birçok yerinde komşular ağırlıklı merkez ve ofislere sahip. Türkiye’de, Lübnan, Pakistan, vs.

-İslam Düşüncesi Vakfı,²⁷¹ 1983 senesinde kurulmuştur. Halı hazırda yurt dışı kültür ve basın alanında faaliyet gösteren en etkili kurumdur. 16 farklı dide aylık, haftalık, yıllık dergiler yayınlamaktadır. Yayınlar toplumun 4 sınıfa hitap etmektedir: 1.Aydın ve Entelektüeller için *Saqafatona*(Arapça)²⁷², *Al-Tohid*(Arapça ve İngilizce)²⁷³ 2.gençler için *Al-Hoda*(Arapça)²⁷⁴, *Zamzam*(İngilizce)²⁷⁵, 3.Kadınlar için, *Mahjubeh*²⁷⁶, *Al-Tahereh*(Arapça)²⁷⁷, 4.Genel toplum için *Al-Vahde*(Arapça)²⁷⁸, *Al-Alam*(Arapça)²⁷⁹, *İran-e Emruz*(İngilizce)²⁸⁰, *Neday-e Eslam*(İngilizce)²⁸¹, *Bidari-e Eslam*(ingilizce)²⁸². Bu yüzdende Yurt dışındaki genç ve Müslüman kesimin İran-

²⁷¹ Bonyad-e Andishe Eslami, www.itf.org.ir 23.04.2015.

²⁷² www.thaqafatuna.com

²⁷³ www.al-tawhid.ir

²⁷⁴ www.al-hooda.com

²⁷⁵ www.zamzam-mag.com

²⁷⁶ www.mahjubah.com

²⁷⁷ www.al-tahirah.com

²⁷⁸ www.al-wahdah.com

²⁷⁹ www.al-aalam.net

²⁸⁰ www.iranoday.info

²⁸¹ www.echoofislam.com

²⁸² www.islamicawakening-mag.net

İslam medeniyetini tanımak isteyenler için en iyi kaynaklardandır. Vakıf dergilere ulaşımı kolaylaştırmak adına web sitelerini dair etmiştir.

Bu vakfın faaliyetleri yanı sıra bir kaç organa bağlı web site faaliyet gösteriyor. Bunlardan en önemlileri www.imam-khomeini.com ve www.islamic-revolution.com İslam Cumhuriyeti kuruyucusu hakkında, toplumun dini lider ihtiyacı ve önemi, İslam devriminin tanıtılması, boyutlarının açıklanması, devrimdeki baskın düşünce ve aktörlerin tanıtılması, Devrimin elde ettiği başarılar vb 5 dilde, İngilizce, Arapça, Türkçe, Fransızca ve Farsça faaliyet göstermektedir.

2.Eğitim ve Araştırma Departmanı, çeşitli konularda 120'den fazla kitap yayınladığı, 50 konferans gerçekleştirildiği İran ansiklopedi, Çağdaş İslam Devrimi ve İslam Devrimi ile ilgili Dergi yayınlamıştır. Yurt dışı dini ama Hoze'ye bağlı olmayan okulların desteklenmesi, İslamoloji, İranoloji ve Farsça dili alanlarında araştırmacıları ve öğrencilerin tez projelerine destek sağlamak, eğitim mübadele program çerçevesinde yurt dışından öğrenci ve öğretim görevlilerine değişim imkanı sağlamıştır.

III. B.2.e. Medya ve İletişim

İran'ın bölgeye hitap edecek iki Arapça yayınlanan gazetesi var: Alvefaq, Keyhan Arapça, İran'ın uydu yoluyla yurt dışına yayın yapan 5 televizyon kanalı var, Al-Alam, Kosar, SAHAR, Press TV, Came Cam.

Al-Alam kanalı yayın hayatına başlarken 6 saatlik bir yayın akışını hedeflerken Amerika Irak saldırısı nedeniyle 24 saat Arapça yayın yapma kararı almıştır, 2004 senesinden yayın hayatına başlamış ve genel olarak Körfez Ülkeleri, Irak, Mısır, El Cezayir, Muritani, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'e hitap ediyor. Bu kanal İsrail ve Lübnan'ın 33 gün Savaşları sırasında Hayfa'ya füze çarpmasından canlı yayın yapıyordu. Bu kanalın 40 ülkede 52 muhabiri bulunuyor. **Kosar** kanalı da aynı şekilde Arapça yayın yapan diğer kanaldır ağırlıklı olarak din ve mezhep üzerine yayın yapmaktadır. **Sahar TV**, İran İslam Devriminden sonra devrimi Batı propagandasına karşı korumak adına ilk aşamada 1983 senesinde altyapıları kuruldu ama resmi olarak 1997 senesinde yayın hayatına başlamıştır. Bölgeye yönelik

İngilizce (9 saat), Kürtçe (24 saat) ve Azerice (8.5saat) yayın yapmaktadır, Ortadoğu bölgesi için İngilizce yayın yapıyor ve Ofisi Erbil şehrinde bulunuyor. **Press TV** İngilizce yayın yapmaktadır sadece İran'da 400 çalışanı var. Dünyanın 26 başkentinde muhabiri bulunuyor.

İran devlet radyo yayınları 28 dilde yayını yurt dışı dinleyenlerine sunuluyor²⁸³, bunların arasında Türkçe²⁸⁴, Arapça²⁸⁵ ve Kürtçe²⁸⁶ canlı yayın radyo kanalları ve yazılı haber siteleri mevcut.

III. B.2.f. Eğitim Mübadele Programları

Kültür diplomasi çerçevesinde bir diğer başka konu ise eğitim ve yurt dışından öğrenci kabul etmektir. Kültürel Devrim Yüksek Konsey kurulu 1385 (sh) kararının açıklamasında:

"Yabancı öğrencilerin ülke üniversitelerine kabul etmenin temel hedefi öğrencilerin mezuniyetten sonra bilimsel, kültürel ilişkiler kurmasıdır. Bu kişiler pozitif yönde İran İslam Cumhuriyetinin diplomatik elçileridirler".²⁸⁷

İran şimdiye kadar 6 bölge ülkesiyle ikili çalışmalar ve işbirliği yapmıştır. 4 bölge ülkesinde Bilim, Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı veya İslami Azad Üniversitesine bağlı üniversiteler yapılmıştır. 16 bin yabancı öğrenci var İran'da, 3,500 öğrenci üniversitede geri kalanlar din okullarında eğitim görmektedirler. 800 öğrenci burslu olarak okuyor. Afganistan, Irak, Orta Asya, Afrika ve Arap ülkelerinden oluşmaktadır. Kültürel Devrim Yüksek Konseyi üniversitelere %5 yabancı öğrenci alma hakkı tanımış.²⁸⁸ Yabancı öğrencileri en fazla kabul eden okul Uluslararası İmam Humeyni okuludur çünkü yabancı öğrenciler ilk bu okulda 6 ay

²⁸³ Islamic Republic of Iran Broadcasting, <http://worldservice.trib.ir> 17.05.2015.

²⁸⁴ İran Turkish Radio, <http://turkish.trib.ir/> 17.05.2015.

²⁸⁵ İran Arabic Radio, http://arabic.trib.ir/?option=com_radio&view=player&radio=arabic&type=live 17.05.2015.

²⁸⁶ İran Sorani Radio <http://sorani.trib.ir> 17.05.2015.

²⁸⁷ Shuray-e Ali-ye Enqelab-e Fargangi (Kültürel devrim yüksek konsey kurulun), Mosavabat, <http://ms.farhangolm.ir/> 20.05.2015.

²⁸⁸ A.e.,

süre içerisinde Farsça dil eğitim alıyorlar ve dil yeterliliğinden sonra başka okullara transfer ediliyorlar.

Şuan İran'da 468 Suriyeli öğrenci eğitim alıyor. Yeni bir kararla 80 öğrenciye burs sözü verildi²⁸⁹

İslami Azad üniversitelerin Ortadoğu ülkelerinde birçok okul yapılmış, geçen yıldan itibaren yabancı öğrenci alımı %22 artış göstermiş. Şuan bu okullar Lübnan ve BAE faaliyetleri sürüyor. Yeni bölge ülkelerde Irak, Katar, Kuveyt, Umman, Bahreyn'de binalar inşa edilmiş. Lübnan, BAE, Afganistan ve Oxford'a toplam 4700 öğrenci eğitim almaktadır. Buna ilaveten yurt içinde uluslararası okullar şubesi var: Qeşm, Kiş, Anzali, Maku, yabancı öğrenciler kabul etmektedir.²⁹⁰

Dini eğitim alanında uluslararası öğrenciler **Came-ye Al-Mostafa** İran Hoze kurumuna bağlı olarak alınmakta. Bu kurumun merkezi Kum şehrinde ama Tahran, Meşhet, İsfahan, Gorgan, Geshm merkezleri sahip. Ortadoğu bölgesinde, Lübnan, Irak, Suriye merkezleri dahil. 122 milliyetten, dini (Kuran, Hadis, Feqh, İrfan, Felsefe, Kelam, İslam tarihi) ve diğer Sosyal bilimler alanlarından oluşan 170 bölümde eğitim vermektedir. Şuana kadar 50,000'e aşkın öğrenciye eğitim verilmiş ki bunların 25,000 mezun olmuş. Bu merkezlerde eğitim alan yabancı uyruklu öğrencilere tam veya destek bursu, barınma, sağlık sigorta, tahsis ediliyor.²⁹¹

III. B.3. ABD, Türkiye ve İran Üzerine Ortadoğu Halk Algısı

İran ve Türkiye Ortadoğu bölgesinin düzen ve istikrarını etkileyen iki önemli ülkedirler. Jeopolitik yapıları, toprak bütünlüğünü güvence altına alma isteği, tarih boyunca diğer imparatorluklarla yaşadıkları rekabet, farklı İslam anlayışı, ekonomik yapıları gibi faktörler dış politika yapım süreçlerini de etkilemiştir. Bölgesel üstünlük arzusu iki devletin de dış politikasının uzun yıllardır var olan özellikleridir. Tarihsel geçmişinden ve coğrafyasının jeo-stratejik öneminden dolayı Türkiye ve İran

²⁸⁹ Hamshahri Haber Websitesi, Suriyeli Öğrencilere Yeni Burs Tahsilat, <http://www.hamshahrionline.ir> 23.04.2015.

²⁹⁰ Daneshgahe Azade Eslami, Omur-e Beynolmelal <http://intl.iau.ir/fa/index.php> 23.04.2015.

²⁹¹ Came-e Almostafa Al Alamiye WebSitesi <http://miu.ac.ir/>, 14.05.2015.

kendilerini bölgenin geleceğini belirleyen yegane güç olarak görmektedirler. Bu nedenle de Ortadoğu'ya müdahale etmeleri, siyaset adamları için gayet doğal bir durum olarak algılanıyor.²⁹² Dar anlamda bakılırsa, günümüzde İran'ın bölgedeki rakibinin Türkiye olduğunu söylemek mümkün. İran Türkiye'yi bir Alt-Emperyalizm ülkesi olarak ABD ile işbirliği yapmakla suçluyor. İran'a göre Türkiye ABD'nin ve ona yakın Arap ülkelerinin desteğini alarak bölgede liderlik konumunu elde etmeye çalışıyor. Böylelikle Türkiye'nin bölge ülkeleriyle sorun yaşaması ve yalnızlaşması İran'ın nüfuzunun güçlenmesine yol açar. Bu yüzden İran etki alanını Suriye, Irak, Lübnan, son zamanlarda Mısır gibi ülkelerde genişletmeye çalışıyor.

Ülkelerin bölgeye yönelik kamu diplomasi ve yumuşak gücünü karşılaştırdığımız zaman, Türkiye'nin kültür, eğitim mübadele programları, iletişim araçlarını daha etkili bir şekilde kullandı ve bu yüzden daha güçlü olduğunu söylemek mümkün. Bunun yarattığı en önemli sonuç bölge halkı nezdine iyi bir imaj ve model ülke profili çizmesidir. Türkiye'yi bu konuda güçlü kılan sebeplerden birisi kamu diplomasisi ve yumuşak güç kullanımının önemine gerçek anlamda vakıf ve kıyasla daha uzun bir süre ve daha kapsamlı bir şekilde uygulamaya koymuştur. İkincisi, İran'ın tersine devletin faaliyetlerini özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da destek vermesidir. İran devleti rakiplerinin statüsünü sınırlandırmak için onların uyguladığı yumuşak güç stratejisine gerek eğitim programları, gerekse iletişim araçları olsun ayak uydurmaya çalışıyor, ancak bu alanda ABD ve Türkiye kıyasla ilerleme ve etki sağlayamıyor. İran'ın yapmış olduğu faaliyetlerinin tamamı devlet elinde olması, özel sektör, halk kuruluşlarının olmaması, devletin hesap verililiğinin az olması, hem düzgün ve güvenilir verilere erişimi engelliyor hem bir otoriter devlet profili çizerek ülkenin yurtdışı imajını zedeliyor. Her ne kadar azınlıkta olan Şii toplum üzerine kontrol yaratabilse de, farklı araçlar kullanarak diğer toplumlara hitap edebilmesi de şarttır. Bunu da en iyi halkın devlete karşı algılarından anlamak mümkün oluyor. Katılımcılar ilk sırada %40 İsrail'i, ikinci sırada %29 ABD'yi tehdit olarak görüyor. İran %10 ile üçüncü sırada görüyor.²⁹³

²⁹² Ertan Efegil, **İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar**, Ortadoğu Analizi, 2012, C:4, No: 48, s.55-57.

²⁹³ **A.e.**, s. 11-13.

İran'ın bölgeye yönelik yaptığı faaliyetlerin en iyi değerlendirilmesini ve yumuşak güç açısından yetersiz kaldığını bu konuda açık belirtiyor, çünkü daha çok askeri gücü üzerinden yorumlanıyor ve bölge için bir modelden ziyade bir tehdit olarak görülüyor. TESEV 2013 rapor verilerine göre:

Ortadoğu halkı Türkiye'nin Mısır ve Suriye hariç %60 bölgedeki rolüne destek veriyor. Sorulan soruda katılımcılar Türkiye ve Suudi Arabistan'ı bölgenin eş değerinde siyasi güçleri olarak işaret ediyor. Ekonomik olarak ise Suudi Arabistan ilk, Türkiye ikinci sırada geliyor. Askeri güç söz konusu olduğunda sıralama Mısır, İran, Türkiye şeklinde geliyor.

Bölge halkının en olumlu düşündüğü ülke BAE %67, Suudi Arabistan %60, Türkiye %59 ile üçüncü sırada yer alıyor ki 2011-12 yıllarında Türkiye ilk sırada yer almıştı.

Türkiye'yi model olarak görenlerin oranı bölge genelinde %51. Suriye, Mısır, Irak ve İran dışındaki ülkelerde Türkiye'yi model olarak görme oranı yüksek. Bu ülkelerden Suriye'de %22 ile en düşük. Türkiye'yi model olarak görenler en çok ekonomisini ve demokratik bir rejime sahip olmasını işaret ediyor.²⁹⁴ Türkiye'nin belirtilen ülkelerde etkisinin azalmasına rağmen diğer rakip ülkelerle kıyaslandığı zaman kültür faaliyetlerinde daha etkili olduğu bir gerçektir.

Türkiye'nin ekonomik gelişimi, siyasi istikrarı, İslam-demokrasi-neoliberal ekonomiyi bir araya toplayan bir model oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun pozitif kültür özelliklerini yeniden canlandırmaya çalışması, TİKA kurum yoluyla bölgeye yönelik yaptığı dış yardımlar, çoğalan uçuş ağları, Osmanlı tarihi/modern Türkiye konularıyla dizileri, turizm sektörünün gelişmesi bölge halkı nezdinde iyi bir sempati kazanabilmiştir.

Pew Global araştırma raporuna göre: Türkiye yapımı dizilerin bölgede izlenme oranı araştırma kapsamında sorulan sorular arasındaydı. Araştırmanın ilk

²⁹⁴ Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, **Ortadoğu'da Türkiye Algısı**, TESEV Raporu, İmak Ofset Basım, 1 Bs, İstanbul, 2013, s. 6.

yapıldığı 2009 yılından itibaren Türkiye yapımı dizilerin popülerliği sonuçlara yansımıştı. 2013 yılında da Türkiye dizilerinin bölgede izlenme oranı yüksek. Katılımcıların %69'u Türkiye ve Mısır dizilerini seyrettiklerini ifade ediyor. %67 ile Suriye dizileri de katılımcılar arasında popüler. ABD dizileri %44 ile dördüncü sırada ve en çok seyredildiği ülke %59 ile İran. Bu alanda da Türkiye'nin yapımları daha fazla kabul görmesi bir bölgesel güç olarak konumunu gözde görülür güçlendiriyor. Daha öncede görüldüğü üzere ABD'nin kültür ürünleri bölgede diğer ülkelerle kıyasla daha az ilgi görüyor. Avrupa dizileri katılımcıların %37'si tarafından takip ediliyor. Bu dizilerin en çok izlenme oranına sahip olduğu ülke %60 ile yine İran'dır.

ABD'nin bölgede etki alanını oluşturan devletler, İsrail, Mısır, Lübnan ve Türkiye olarak bakarsak, verilere göre Ortadoğu ülkeleri arasında ABD'yi olumlu değerlendiren ülkeler: İsrail %83(Yahudi %99, Arap %42), Lübnan %47 (%66 Sünni %9 Şii, Hristiyan %53), Türkiye %21, Mısır %16. Burada dikkat edilmesi gereken konu 2000 yılında Türkiye de bu oranın % 52 iken 2013 %21, Mısır'da 2006 yılında %30 iken şimdi %16 düşmesidir. ABD'nin bu ülkelerle yoğun ticari ilişkileri veya dış yardımları olmasına rağmen halk üzerinde etki alanının sınırlandığını görmek mümkündür.

İsrail halkının %90 ABD'yi kendi ülke çıkarları için partner olarak görüyor, %1 düşman, %7 diğer olarak görüyor. Lübnan %38 partner, %46 düşman, %15diğer. Türkiye %14 partner, %49 düşman ve %24 diğer. Filistin %76 düşman, %4 partner, %15 diğer.

Bölge halkı, ABD'nin insan haklarını koruduğu imajına inananların oranı inanmayanlardan az oranla fazladır, örneğin, Türkiye'de oranlar %48, %29, Mısır'da %45, %44.²⁹⁵

²⁹⁵ Attitudes Toward the United States, Pewglobal , <http://www.pewglobal.org/>, 12.06.2015.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler teori ve uluslararası sistem düzeni birbirine bağlı iki alandır. Zaman şartlarına göre uluslararası ortamda gerçekleşen değişiklikler teori alanına da yansımıştır. Realizm ve liberalizm yaklaşımları yirminci yüzyılın sonlarına kadar uluslararası düzen ve güç tartışmalarına açıklık getirebilmiştir ancak bu dönemin sonlarından itibaren dünya düzeninin tek kutupluluğa yön değiştirmesi, sosyal yapıların önem kazanmasını açıklayabilen konstrüktivizm yaklaşımı daha tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir. Küresel bilgi çağında güç, toprağa, askere, doğal kaynaklara daha az bağlıdır. Siyasal liderler amaçlarını gerçekleştirmek için bilginin, inançlarının ve düşüncelerinin gücüne dayanmak durumundadırlar. Uluslararası güç ve sistem alanında gerçekleşen değişiklikler ve ortaya çıkan yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkiler ve diplomasiyi de büyük oranda etkilemiştir. Yumuşak güç kavramını literatüre kazandıran kişi, Joseph Nye onu devletin kendi ulusal çıkarlarını liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarları ile örtüştürebilecek şekilde izleyebilme kapasitesi olarak tanımlıyor. Daha doğru bir ifade ile bir ülkenin uluslararası siyasetinde istediği sonuçlara onun değerlerine hayran olan onu örnek alan, refah seviyesine fırsatlarına özenen ülkelerin onu izlemesiyle oluşur.

Yumuşak güç kullanımında birçok unsur ve araç ile karşı karşıyayız. Bu araçlar genel itibariyle, bir ülkenin kültürü yani sanatı, sineması, mimarisi, eğitim sistemi, rekabet ortamı özgürlükleri, demokrasisi, yaratıcı düşüncesi, insan kalitesi ve sosyal sermayesi, tarihi geçmişi, bilim ve teknoloji alt yapısı, diplomatik becerisi, kendini anlata bilme yeteneği faktörlerden oluşsa da, yumuşak gücü sadece kültür ve sosyal alandan ibaret olmadığının altını çizmek gerekir. Örneğin ülkelerin arasındaki ticari ilişkiler ve dış yardımları sert güç kriterleri arasında değerlendirilebilir ama iki taraflı yüksek ticari ilişkiler veya tek taraflı yapılan dış yardımlar ülkelerin arasındaki bağı güçlendirerek siyasi ve sosyal etkilere yol açabilir. Devletler dış yardım yaptıkları ülkeleri bu yardımlara bağımlı yaparak iç ve dış politikalarına yön veriyor veya ihtiyacı olan topluma yardım sunarak kendine istediği imajı çizerek politikalarına meşruiyet kazanıyor. Bu unsurları bir araya getiren bir ülke, bir cazibe merkezi haline gelir ve takip edilir ve bu sayede gücünü etkinleştirebilir.

Yumuşak gücün en önemli unsurlarından biri olan kamu diplomasisi de bir hükümetin başka ülkelerin halkının algı ve düşüncesini kendi amaçları doğrultusunda etkilemek ve yönetmek demektir.

Uluslararası ortamın değişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu kavramlar sayesinde konumunu sürdürmek isteyen bir süper güç ABD veya konumunu yükseltmek ve hegemon bölgesel güç olmak isteyen Türkiye ve İran da buna kayıtsız kalmaları mümkün değildir.

ABD sahip olduğu ekonomik, kültürel, teknolojik ve politik güç ile oluşan yumuşak gücü, kamu diplomasisi faaliyetlerinde de kolaylık sağlamaktadır. ABD'nin kamu diplomasi faaliyetleri Soğuk Savaş dönemine kadar uzanmaktadır. Dünya'nın bir numaralı ekonomi gücü, Ortadoğu bölgesinde, BAE, Katar, Umman, Kuveyt, Lübnan, Mısır, Irak ve Bahreyn ülkelerin ilk 5 ticari partneri olarak yer almıştır. USAİD, Amerika'nın resmi dış yardım kurumunun en çok eğitim yardım yaptığı bölge Ortadoğu dur. Bütün ülkeler arasında en fazla maddi yardım yaptığı ülke Mısır'dır. ABD Ortadoğu ülkelerini ne kadar ticari alanda kendine bağlı kılsa da kültür faaliyetler alanında aynı başarıyı elde edememiştir. Bilhassa Afganistan ve Irak saldırısı neticesinde yumuşak güç seyrinde düşüş yaşadığını gözlemlemek mümkün. 2002 yılından itibaren Müslümanlara yönelik yapılan faaliyetlere göz atarak, (Amerika destekli televizyon kanalı Al Hura ve Radyo Sawa aracılığıyla yürüttüğü medya kampanyası, popüler kültür ve yaşam tarzı gençler arasında yayma amaçlı yayınlanan Hi Magazine dergisi, Ortadoğu gençlerine yönelik yoğun eğitim destek ve mübadele programları vs) başarı elde edemediği aşikâr. Amerika yumuşak güç sınırlandırmasında başka önemli etken olarak son yıllarda Ortadoğu ülkelerinde yaşanan sosyal ve siyasi değişiklikler, Kahire, Bağdat gibi önemli merkezlerin öneminin düşüşü, bir Arap ülkesi Suudi Arabistan ve iki Arap olmayan Türkiye ve İran ülkelerinin konumlarını ve gündem belirleme gücünü yükseltmektedir. Bu yüzden ABD'nin yumuşak güç etki alanının sınırlandığını görmek mümkün.

Türkiye'de küreselleşme sürecinde daha aktif bir dış politika sergilemeyi Turgut Özal döneminden başlamıştır. Bu süreç içerisinde yumuşak güç kapasitesini yükseltmek için kamu diplomasi alanında başarılı bir süreç izleyebilmiştir. Türkiye

bir yandan en büyük on altıncı ekonomi ve Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında altıncı büyük ekonomiye sahip olması, bölgedeki olaylara duyarlı olması, TİKA ve TDV gibi kuruluşların maddi ve sosyal dış yardımları, ekonomik gücünün yanı sıra Türkiye bölgede birçok çatışma çözüm sürecini başlatan ülke veya ikili ilişkileri gergin ülkelerin arasında diyalog süreçlerinde arabuluculuk rolü üstlenmesi bölgede etkinliğini güçlendiren faktörlerdir. Bunların yanı sıra kültür faaliyetleri gerek sinema ve televizyon gerekse eğitim destek ve mübadele programları, turizm sektörünün gelişmesi sayesinde kendini en iyi şekilde tanıtmaya ve imaj yaratma imkânı bulmuştur. Doğal olarak bölgede siyasi değişim sonucunda yaşanan olayları belli bir sonuca yönlendirmek için, bölge ülkeleri kendilerine yakın buldukları topluluklar ve devletlerin tecrübelerine yakınlaşarak kendi geleceklerine profil çiziyorlar. Bu yüzden Türkiye, bölge ülkeleri ile kültürel ve tarihi bağları üzerine sağlam ilişkiler kurabilmiştir. Türkiye bölge ülkeleri ile başta din olmak üzere, tarih kültür alanları gibi birçok ortaklıklar paylaşıyor. Aynı din ve kültür alt yapılarına sahip olmalarına rağmen daha fazla seküler hayata sahip olmaları ve özgür yaşam tarzları, Türkiye'nin bir taraftan NATO üyesi, AB üye adayı, Avrupa konsey kurucu üye olması, diğer yandan Ortadoğu ile ilgili konularda nispeten bağımsız politika sergilemesi, bunların yanı sıra ekonomik, kültürel dinamikleriyle bölge halkı üzerinde diğer rakip ülkelerin olmadığı kadar etkiye sahiptir.

İran 80lerden sonra devrimci heyecanı kaybolabilir ancak hala Velayat Fakih ideolojisi altındadır ki bu ideolojinin yayılması gerektiğini düşünüyor. Bölgede bunu tehdit eden başta Amerika ve Batı devletleri, İsrail ve nüfusunun çoğunu Sünni Müslümanlar teşkil eden devletler var. İran'ın yumuşak güç enstrümanları arasında en etkili araç Şii din anlayışı ve devrim ideolojisi olduğunu gözlemlemek mümkündür. Ortadoğu'da, Şiiiliğin, tek bağımsız Şii devlet olan İran ile özdeşleştirilmeleri, hem mezhepçi yaklaşım savunanların hem de Sünni muhafazakârlar rejimlerin bölgedeki Şii uyanışı, İran'ın bölgesel gücünün yükselmesine yol açtığına inanmaktadırlar. Bölgedeki Şii nüfusun azınlıkta olması bir yandan Sünni devlet Türkiye için avantaj sağlayabilir ama diğer yandan bölgenin azınlık gurubunun kontrolü tamamen İran'da olması onun için büyük bir dezavantaja dönüşebilir. İran devleti de bu fırsatı değerlendirerek Şii toplum ve hareketlerine

gerektiği anda askeri, maddi, sağlık, sosyal destek sağlıyor ve bunun aracılığı ile bölgedeki statüsünü korumaya çalışıyor. Diğer yandan, Arap ülkelerine seslenirken Şii din söylemine vurgu yapmak yerine, ABD ve İsrail karşıtlığını, Hizbullah ve Hamas’a verdiği destekle ön plana çıkmayı tercih ediyor.

Diğer yandan, ABD liderliğinde dünya sistemi ve onun bölgesel müttefikleri yarattığı ortama karşı İran bölgede nüfuzunu arttırmaya çalışıyor. Bu doğrultuda yumuşak güç kullanımı devrimden sonraki siyasi, ekonomik ve stratejik dışlanmayı hafifletmek için önemli bir araç veya güç dengeleyicisi hali aldı. Çünkü bölgede hem Batının baskısı var hem diğer rakip Müslüman ülkeler. İran İslam Cumhuriyeti bir devrimci devlet olduğu için, ideolojilerini, fikirlerini, hedeflerini yayması gerekir aksi takdirde rejim soru ve zan altına girer. İran’ın diplomasisi, kültürü ve ekonomisi bir birine bağlı olarak devrimci niteliğine bağlıdır. Hatta İran Askeri gücünü yükselterek (nükleer silahlar kapasitesi) saldırmalı olmaktan ziyade daha çok savunmacı politikadır. Çünkü ona güç kazandırarak rejimi koruma imkânı sağlıyor. Tabi İran’ın askeri kapasitesi ABD ile rekabet edebilecek seviyede değil ancak ideoloji ve din söylemleriyle ABD’ye göre etki alanı daha fazladır.

Her üç devlet zaman şartları ve ihtiyaçlarına göre strateji karşısında strateji uygulanması gerektiğini çok iyi biliyor. Ancak dikkat edilmesi gereken konu yumuşak gücün çizgileri sert güç gibi net değildir. Yumuşak güç denildiğinde diplomasi, kültür, din, ideoloji ve şiddet içermeyen ticari ilişkileri, ekonomik yatırımları kapsamaktadır. Bunun için Ortadoğu bölgesinde de görüldüğu gibi farklı güç kapasitelerinden ve etki alanlarından bahsetmek mümkün oluyor. ABD yumuşak güç alanında ticari ilişkilerde bir süper güç olarak üstünlüğünü korumaktadır ama diplomasi ve kültür alanları ABD’nin yumuşak güç politikalarının bölgede etkinliğinin sınırlarını çiziyor. Aynı şekilde sert güç kapasiteleri yaklaşık aynı seviyede olan iki bölgesel güç İran ve Türkiye yumuşak güç alanında farklı alanlarda farklı düzeyde kapasite sahipler. Bunun içinde belki de en iyi yorum hangi alanda yumuşak güç kapasitesinden bahsettiğimize açıklık getirmektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler:

- Adam, Chapnick: **The Middle Power**, academia.edu
<https://www.academia.edu>
- Ahmadi, H. P: "Ghodrate Narm va Siyasat khareje Cumhuri Eslami İran (Yumuşak Güç ve İran Dış Politikası)", Tehran, **Asre Cavan**, (1389 sh (2010).
- Ajdar, H: "Ghodrat-e Nezami dar Mantaghe Darya, (deniz alanında nizami stratejiler)" **Daneshkade Ravabet Beynolmela**, <http://www.irtt.ir>
- Akbal, Ö: "Amerika'nın Güvenlik Politikaların Dış yardım Stratejisi", **21 Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, <http://www.21yyte.org>.
- Alem, A: **Tarikh_e Siyasiye Falsafe Gharb (Batı Siyasi Felsefe Tarihi)**, Tahran: dışişleri Bakanlığı Yayınları,2005.
- Altunişik, M. B: "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", **Insight Turkey**, 2008, 41-54.
- Anaz, N: "ABD Örneklerinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika", **ASEM**, (t.y).7-27.

- Asgarkhani, A. M: "Nazariye Rejimhaye Beynolmelali (Uluslararası Rejimler Teorisi)" **Daneshkade Huquq va Olum Siyasi**, (2002 (1381 sh)179-216.
- Ateş, D: "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivism: Ortayol Yaklaşımın Epistemolojik Çerçevesi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008, 213-235.
- Ateş, D: **Uluslararası Politika**, Bursa, Dora yanevi, 2013.
- Aydın, M: "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **AÜ Siyasal Bilgiler Dergisi**,1996, 71-114.
- Aydoğan, B: "Güç Kavramı ve Kamu Diplomasisi", **UİM**, 2011.
- Aydoğan, G: "Liberalizm: Temel İlkeleri ve Düşünürleri, **AkademikPerspektif**, <http://akademikperspektif.com>, 2013.
- Ayman, G: "Türkiye_İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği ve Rekabet. N. B. Faruk Sönmezoğlu içinde", **21 yüzyılda Türk Dış Politika Analizi**. İstanbul, Der Yayınları, 2012.
- Başar, H: "Türkiye'nin Kamu Diplomasisi: Bir örnek Çalışma olarak TRT", **Yüksek Lisans tezi**, İstanbul, Beykent Üniversitesi, 2011.

- Başer, K: Türk Şirket ve İşadamlarının Kuzey Irak'taki Rolü", **BBC Türkiye**, <http://www.bbc.co.uk/turkish>, 2015.
- Clausewitz, C. V: **On War**, (P. P. Michael Howard, Çev) Princeton, Princeton University Press, 1997.
- Çağlı, E: **Alt-Emperyalizm Üzerine: Bölgesel Güç Türkiye**, Sınıf Mücadelesinde Marksist Tutum, <http://marksist.net>, 2009.
- Çetin, H: "Liberalizm Temel İlkeleri", **C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, t.y, 222-235.
- Çoruk, A. Ş: "Oryantalizm üzerine Notlar", **İÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, 193-203.
- Dahl, Robert: "The Concept of Power", **Behavioral Science**, 2007, s. 202-215.
- Danielle Pletka, F. W: **America vs. Iran The Competition for the Future of the Middle East**, Washington DC, American Enterprise Institute, 2014.
- David, B: **Power and international relation**, London, SAGE, 2013.
- Demir, V: **Kamu Diplomasi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.
- Demiryol, T: "Poverty of soft power: evidence from Turkish foreign policy in the Middle

- East", **European Journal of Research on Education**, 2014, 6-11.
- Deniz, Ç: "Gümüş Dizisinin Arap Kamuoyuna Etkileri Bir Sosyal Medya İncelemesi", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, 50-67.
- Doğan, Erhan: **Continuity and change in Turkish Foreign Policy during the JDP governments**, Central and Eastern European Online Library, Strategic Review, s. 273-275, 2014.
- Doster, B: "Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası", **Ortadoğu Analiz**, 2012, 44-51.
- Efegil, E: "İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar", **Ortadoğu Analizi**, 2012, 53-68.
- Eisenhower,D: Eisenhower Doctrine, http://www.eisenhower.archives.gov/education/bsa/citizenship_merit_badge/speeches_national_historical_importance/eisenhower_doctrine.pdf, 1957.
- Erkiner, E: Alt emperyalizm ve Türkiye, <http://enginerkiner.org>.
- Ezell, D: "Diplomacy and US Muslim Word Relation, the possiblity of the post secular and İnterfaith Dialogue" **PHD Thesis**,

- Birmingham, University of Birmingham, 2010.
- Ezell, D: "Diplomacy and US-Muslim World Relation", **Doctorate thesis**. Birmingham, the university of Birmingham, 2010.
- Felix Berenskoetter, M. J: **Power in World Politics**, New York, Published by Routledge, 2007.
- Fettner, W: Power in Mena: Reforming American ForigenPolicy, <http://temple.academia.edu>
- Flemes, D: "Conceptualising Regional Power in International Relations", **German Institute of Global and Area Studie**, 2007.
- Fuller, G. E: **The New Turkish Republic: Turkey as a Pivotal State in the Muslim World**, Washington, DC, United States Institute of Peace Press, 2008.
- Funabashi, Y: "New Roles of the Military in the 21st Century: The Japanese Perspective", **NIDS 50th Anniversary International Symposium on Security Affairs** (s. 39-50), Tokyo, Japan National Institute for Defense Study, 2003.
- Gerger, H: Small States a Tool For Analysis, <http://www.politics.ankara.edu.tr> .
- Gerger, H: **Obama and the Middle East**, United States, Martine Press, 2012

- Glaser, C. L: "Structural Realism in a more. complex world," **British International Studies Association, Review of International Studies**, 2003, 403-414.
- Gür, N: "Yeni Türkiye'nin Yumuşak Güç Unsuru: Turiz", Ankara, **SETA Perspektif**, 2014.
- Hansen, B: **Unipolarity and World Politics**, New York, Published by Routledge, 2011.
- Hart, J: "Three approaches to the measurement of power in internatınal relation", **University of Wisconsin, Journal Division**, 1976, 289-305.
- Hecazi, H: "Zarfiyathaye Ghodrate Narme Cumhuriye Eslami İran(İran İslam Cumhuriyeti Yumuşak Güç Potansiyeli)", **Gozareshe Cumhur**, (1387 sh (2008)).5-11.
- Hedengren, A: McDonald's and Co expand in the Middle East, your Middle East: <http://www.yourmiddleeast.com>.
- Holmes, S: **Passions and Constraint, on Theory of Liberal Democracy**, Chicago, the university of Chicago Press, 1995.
- Huntington, S. P: The Lonely Superpower, ABD Dış İşleri Websitesi: <http://www.foreignaffairs.com/articles>, 1999.

- Hurd, I: "Constructivism. C. R.-S. Snidal içinde", **The Oxford Handbook of International Relations** (s. 298-316). Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Hwajung Kim, B: Cultural Diplomacy as the Means of Soft Power in an Information Age, ICD, Cultural Diplomacy Research, <http://www.culturaldiplomacy.org>.
- Jamshidi, M. H: Askeri güç araçları, <http://www.ensani.ir>
- Karabulut, B: "Uluslararası Yaptırımların Hukuksal analizi", **Gazi Üniversitesi, Uluslararası Hukuk ve Politika dergisi**, 2007, 15-40.
- Kassman, L: "Voice of America versus Radio Sawa in the Middle", **American University Cairo Center of Television and Digital Journalism**, Electronic Published, 2007.
- Kirişçi, Kemal: **Transformational Turkish Foreign Policy: The Rise of Trading State**, New Perspectives on Turkey, No: 40, 29-57. 2009.
- Korab-Karpowic, W. J: **A History of Political Philosophy**, New York, Global Scholarly Publication
- M.Umutcan Yüksel: Ortadoğu'ya İnşacı Kurum Açısından Alternatif Bir Yaklaşım: Ortadoğu'da KimlikSorunu, <https://www.academia.edu>.

- Mary Jane Bolle, S. I: "U.S. Trade and Investment in the Middle East and North Africa, Overview and Issues for Congress", **Congressional Research Service**, 2013.
- Mastny, V: Superpower Diplomacy, New American Nation:
<http://www.americanforeignrelations.com>.
- Mastny, V: "Ortadoğu'da Türkiye Algısı", **TESEV Raporu**, İstanbul, İmak Ofset Basım, 2013.
- Morgenthau, H. J: **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, (K. T. David Clinton, Dü.) New York: McGraw-Hill Education, 2005.
- Mustafa Kutluay, O. B: "Türkiye'nin Ortadoğu'daki Bölgesel Güç Potansiyellerine İlişkin Ampirik bir İnceleme", **Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, Akademik ORTA DOĞU, 2011, 61-97.
- Nolte, D: "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", Hamburg, **GIGA German Institute of Global and Area Studies**, 2007.
- Nye, J: "The Changing Nature of World Power. N. Joseph içinde", **Soft Power: The Means**

- To Success in World Politics** (s. 1-32). New York, Political Science Quarterly, 2002.
- Nye, J: **Soft Power the Means of Success in World Politics**. New York, Public Affairs, 2004.
- Nye, J: Thinking Again, Foriegn Policy, <http://foreignpolicy.com>, 2006.
- Nye, J: **The Future of Power**, New York, US Public Affairs, 2011.
- Oktay, S: Yabancı öğrencilerin yeni adresi, Deutsche Welle (DW), Almanya'nın uluslararası yayın kuruluşu: <http://www.dw.de>
- Onuf, N: Constructivism: A User's Manual. N. O. Vendulka Kubalkova içinde, **İnternational Relation İn a Constructructed World** (s. 58-80), New York, M.E. Sharpe, Inc, 1998.
- Osman Bahadır Dinçer, M. K: "Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi", Ankara, **USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırma Merkezi**, 2012.
- Özdemir, H: "Uluslararası İlişkilerde Güç:Çok Boyutlu Bir DEğerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 114-144, t.y.
- Özmutlu, S. T: Az Gelişmiş Ülkelere Yapılan Uluslararası Yardımlar, Ekonomik ve Siyasal

- Boyutları, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- Pallaver, M, **Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart. London**, The London School of Economics and Political Science, 2011.
- Patience, A: İmanın Middle Power, **Australian Journal of International**, 2013, s. 210–224.
- Peter Sutch, J. E: **İnternational Relation the Basics**, New York, Published by Routledge, 2007.
- Pınar, M. P: "Yunus Emre Enstitüsünün Türkoloji Alanındaki Faaliyetleri", **Muş Alparslan Üniversitesi, Türk Dil ve Edebiyat Bölümü**, t.y, 274-286.
- Pira, F: Zan Ghodrat dar Siyasatname Nezamolmolk, (Nizamülmülk Siyasetnamesinde Güç ve Kadın)", **kadın araştırma dergisi**, (2008 (1387 Sh)), 155-169.
- Rourke, J: "İnternational Politics otn he World Stage", **University of Connecticut**, t.y, 18-34.
- Rugh, W. A: **American Encounter With Arab, the soft power of US Public Diplomacy in the Middle East**, United States, Praeger Security İnternational, 2006.
- Selçuk, O: Turkish Airlines: Turkey’s Soft Power İn Middle East, **Boğaziçi University**, The

- Atatürk Institute for Modern Turkish History, 2006.
- Sezgin, K: Uluslararası İlişkiler Konstrüktivizm Yaklaşımlar. **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, t.y, 84-110.
- Shaheen, L: **Reel Bad Araps: How Hollywood Vilifies a People**, Massachusett, Olive Branch Press, 2009.
- Sørensen, G: "Big and Important Things' in IR: Structural Realism and the Neglect of Changes in Statehood", **International Relations**. Published by SAGE, 2009.
- Sönmezoğlu, F: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2005.
- Sönmezoğlu, F: **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.
- Stephen G. Brooks, W. C: "Hard Time For Soft Balancing", **MIT Press**, 2005, s. 72-108.
- Sümer, G: Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, 2008, 119-144.
- Şahin, M: "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Suriyelilik ve Değişim", **Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Akademik ORTA DOĞU**, 2010, 10-21.

- Şair, M: Kültür Turizm Bakanlığı'nın Arap Ülkelerinde tanıtım Faaliyetleri, Uzmanlık Tezi. Ankara, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı**, 2010.
- Taheri, A: **Andishe Siyasi Gharne Bistom, İran ve Eslam, (Yirminci Yüzyıl Siyasi Düşünce Tarihi, İran ve İslam)**, 1Cilt, İkinci Baskı, Tahran, Sanjesh Yayınevi, (2008(1387 t.sh)).
- Tanrıverdi, B: AkademikPerspektif, <http://akademikperspektif.com>.
- Tuççe Ersoy Öztürk: "ABD'nin "Yumuşak Güç" Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası", İstanbul, **TASAM Araştırma Stajyeri**, 2009.
- Tür, Ö: Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri. N. B. Faruk Sönmezoğlu içinde, **21 Yüzyılda Türk Dış Politika Analizi** (s. 593-615). İstanbul, Der Yayınları, 2012.
- Ürken, Y: **20 yüzyılda Dünya ekonomisi**, İstanbul, İktisat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Wendt, A: Constructing International Politics, **International Security**, 1995, s. 71-81.
- Yaalon, M: İran, Hizbullah, Hamas And The Global Jihad. Israel, **Jerusalem Center for Public Affairs**, 2007.

- Yalçınöz, A: Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, kırıkale üniversitesi, 2014.
- Yegin, A: İran'ın Yumuşak Gücü, İstanbul, **SETA**, 2015.
- Yılmaz, S: ABD Hegemonyası. İstanbul, **USAM**, 2008.
- Yücel Bozdağlıoğlu, Ç. Ö: Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık, **Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği**, 2004, 59-79.
- Yüksel, O: Psikolojik Savaş Kavramı ve Uluslararası İlişkiler. Politik Akademi: <http://politikakademi.org>, 2008.
- Zafer Akbaş, A. B: İran Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları. **International Journal Of History**, 2013, 21-44.

Web Siteler:

ABD Enformasyon Ajansı bilgi tanıtım sayfası:	http://dosfan.lib.uic.edu
Alhurra Kanal sitesi:	http://www.alhurra.com
ABC Arabic Kanal Sitesi:	http://abcarabic.net
American Spaces Program Web Sitesi:	http://www.state.gov/r/iip/amerspaces
Amerika'nın İran Sanal Elçliği:	http://www.usembassy.gov .
Amerika Yurtdışı Okullar Ofisi:	http://www.usaid.gov .
Astane Qodse Razavi Web Sitesi:	http://www.aqr.ir .
Ayatollah Makarem Shirazi Websitesi:	http://makarem.ir .
Bonyade Mostazafin Web Sitesi:	http://irmf.ir .
CNBC Arabic Kanal Sitesi:	http://www.cnbcarabia.com .
Came-e Almostafa Al Alamiye:	http://miu.ac.ir
Daneshgahe Azade Eslami:	http://intl.iau.ir
Department of State:	http://www.state.gov
Fetullah Gülen Web Sitesi:	http://tr.fgulen.com .
Fezalar Academy Irak:	http://www.fezalar.org
France International News Observer:	http://observers.france24.com
Global Fire:	http://www.globalfirepower.com
Hira Dergisi Web sitesi:	http://www.hiradergisi.com

Hamshahri Haber Websitesi:	http://www.hamshahrionline.ir
İMF Elibrary:	http://elibrary-data.imf.org
İnternationam Trade Aminstration:	http://trade.gov İran
İran Ticaret Odası:	http://www.tccim.ir .
İran Kültür ve İletişim Kurumu:	http://www.icro.ir
Mısır'da Türk Okulu:	http://cairo.salahaldinschool.com
National Security Language Initiative:	http://exchanges.state.gov .
NED Vakfın:	http://www.ned.org/
Nufus Sayısı: İran İstatistik Kurumu:	http://www.amar.org.ir .
Ortadoğu'ya Yapılan Dış Yardımlar:	http://www.foreignassistance.gov .
Pewglobal Web Sitesi:	http://www.pewglobal.org/
Radyo free IraqWensite:	http://www.rferl.org/section/iraq .
Sazman-e Fannavari Ertebatat-e İran:	http://vista.ir .
Share America Program Web Sitesi:	https://share.america.gov .
TİKA:	http://www.tika.gov.tr .
TUİK:	http://www.tuik.gov.tr .
Türk Okullarının:	http://turkokullari.net .
Türkiye Diyanet Vakfı Web sitesi:	http://www.diyanetvakfi.org.tr .
Tahlil'e İran:	http://www.tahlileiran.ir .
United States İnternational Trade Commission:	http://dataweb.usitc.gov .

Uluslararası Eğitim Enstitüsü:	http://www.iie.org .
Uluslararası Eğitim Enstitüsü:	http://www.iie.org .
Uluslararası Enformasyon Program:	http://www.state.gov .
Uluslararası İlişkiler Sözlüğü:	http://www.uiportal.net/sozlukler
US Enerji Information Administration:	http://www.eia.gov/petroleum/reports .
Yunus Emre Enstitüsü:	http://www.yee.org.tr .
Yemen’de Türk Okulu:	http://tisyemen.com .
YES Programı:	http://www.yesprograms.org .